

Anarkistisk tidskrift

nummer 11 • 40 kronor

TEMA: IMPERIALISM

TEMA IMPERIALISM

Anarkistisk tidskrift nr 11
utgiven i april 1995
om du vill ha gamla nummer
sätt in 40 kr på vårt postgiro 722 11 - 6
om du absolut vill ha kontakt med någon
som varit med och gjort tidningen:
skriv till AT, c/o RSM, Box 150 15,
104 65 Stockholm

I S S N 1101 - 2897

I N N E H Å L L

För en ny antiimperialism!	4
Den nya sammansättningen av underklasserna på de tre kontinenterna	9
Bretton Woods och sambandet mellan utveckling och utrotning <i>Detlef Hartmann</i>	49
I IVF-krigens och marknadskolonialismens era —om en nygammal världsordning <i>Maria Sundvall</i>	61
Befolkningspolitik <i>Ingrid Strobl</i>	81
Lågintensiv krigföring <i>Magnus Hörnqvist</i>	98
Om brödrevolter i Nordafrika	107

För en ny antiimperialism!

Har vi en analys av världen? Hur är kapitalismen organiserad? Vad innebär det att vara internationalist? Hur hänger kampen i Västeuropa ihop med det motstånd som utvecklas på andra håll i världen? Det är några frågor som berör det problemkomplex som med ett ord kallas imperialism. En analys som går till botten med imperialismen - så att de verkliga aktörerna kan urskiljas och angripas - är en viktig förutsättning för varje politisk rörelse som gör anspråk på att vara revolutionär.

En antiimperialistisk analys vidgar dessutom vår egen självförståelse. Sverige befinner sig på en specifik position i den imperialistiska hackordningen, och en analys av denna ger en fullständigare förståelse för den kamp som vi utkämpar här, "i odjurets hjärta", oavsett om det handlar om antifascism eller motstånd mot sociala nedskärningar.

Vi som ger ut det här temanumret efterlyser en levande diskussion om världsordningen och de strategier som vidmakthåller exploateringshierarkin och skillnaderna mellan metropol och periferi. Det låter teoretiskt och är det också, men syftet är i grunden mycket praktiskt: att sondera terrängen för antiimperialistiska initiativ.

Antiimperialism är inget tema längre. Annat var det för 20-25 år sedan när Vietnamkriget pågick och nationella befrielseströrelser fick bära många svenska vänstermänniskors hopp om en bättre värld. Anders Ehnmark var inte ensam om att betrakta gerillarörelser i Latinamerika som "vår tids revolutionärer" och tala om "en andra front i de rika länderna".¹ Imperialismen var i gungning, föreföll det. Otaliga människor i Västeuropa engagerade sig i solidaritetsrörelser (Chile, Palestina, Sydafrika, Vietnam, Kuba), medan andra verkligen öppnade "en andra front". Efter århundraden av kolonial exploatering som aldrig ifrågasattes, fanns det helt plötsligt en rörelse i metropolerna som gjorde gemensam sak med kämpande och förtryckta människor på de tre kontinenterna.

Denna rörelse hämtade inspiration i första hand från utomeuropeiska nationella befrielseströrelser - i synnerhet Kina - och inte från några inhemska arbetarrörelsetraditioner. De breda arbetarmassorna i Västeuropa betraktade till exempel Vietnamkriget med total passivitet. Vilket egentligen inte är förvånande. Arbetarklassen i det kapitalistiska

världssystemets centrum är naturigtvis utsugen i den meningen att den producerar mervärde, men den relativt låga graden av denna utsugning beror på den absoluta utarmningen av människor i "tredje världen". Den kapitalistiska utsugningen av koloniala och halvkoloniala länder i Latinamerika, Afrika och Asien har otvivelaktigt fördelar för de utsugna i de imperialistiska länderna. Därför var det konkreta antiimperialistiska arbetet inte alltid kopplat till logiken i de inhemska klasskonflikterna.

Det är lätt att nu efteråt genomskåda några allt för optimistiska föreställningar som knöts till "den antiimperialistiska kampen". Att förhoppningarna slog över i besvikelse har inte enbart att göra med att tyngden i de imperialistiska motangreppen underskattades. Det var nödvändigt att tänka genom begreppet antiimperialism. "Samarbetet med denna grupp", skriver Revolutionäre Zellen i en återblick på en aktion som genomfördes tillsammans med en palestinsk grupp, "baserades på en föreställning om antiimperialism som direkt kopplade den sociala frigörelsen till uppnåendet av statlig suveränitet. Att den främmande dominansen avslutades, tänkte vi oss, skulle vara liktydigt med att den sociala revolutionen påbörjades. Eftersom befrielseörelserna representerade en befolkning, som kämpade för sitt oberoende, var de den internationella solidaritetens omedelbara adressater. Att maktövertagandet i nästan samtliga fall snarare förstörde än utvecklade de sociala anspråken i revolu-

tionen; att ledarna för befrielseörelserna knappt hade tagit över kommandot i de unga nationalstaterna förrän de blev förkämpar för brutala utvecklingsdiktaturer; att det framför allt var den gamla kadern som profiterade på det nyvunna oberoendet, medan den ihållande massfattigdomen på nytt krävde en förklaring; att hela dialektiken - kort sagt - mellan nationell och social frigörelse framför allt spelade i händerna på de nya maktavarna och att detta inte var frågan om förräderi eller korrupt moral utan motsvarade själva idén med att bygga en stat - allt detta passade inte in i vår bild av en homogen frigörelseprocess och hamnade därför utanför. / ... / Vi tvingades inse att mängden av sociala behov och intressen inte uppgick i befrielseorganisationerna, och att aspekterna av köns- och klasskamp i själva den antiimperialistiska frigörelseprocessen inte för en sekund hade förlorat sin betydelse."²

Rote Zora berör en annan central punkt när de reflekterar över den politiska inriktningen hos väpnade aktioner på 70-talet i vilka kvinnor deltog. "Istället för att ta itu med de olika verkligheterna (i 'metropolerna' resp. 'trikont') nöjde sig många militanta kvinnor/lesbiska med att projicera en gemenskap, ett världsomfattande och militant motstånd för det gemensamma målet om 'grundläggande' befrielse. Antiimperialismen stod som symbol för kampen mot grundorsaken till all utsugning och allt förtryck."³ Det är lockande att se alla motståndshandlingar som uttryck

för en och samma kamp. Men det finns ingen enkel intressegemenskap mellan underordnade kollektiv i den imperialistiska exploateringshierarkin. All enhet och gemensam inriktning måste byggas upp underifrån, fålmodigt, genom motståndets alla processer. Det sker i opposition mot gemensamma motståndare, ur solidariteten mellan dem som slår ur underläge och genom att bestämda kampformer och krav sprids vidare. Då ställer sig uppgiften för oss i metropolerna att "ta itu med de olika verkligheterna", att inse vidden av de skillnader som skapats av förtryckets historia och vara beredd att göra upp med de egna privilegierna, utan att förlora de globala sambanden och gemensamma kampperspektiven ur sikte.

I detta avseende är det intressant att se på hur den samlade vänstern reagerade på Gulfkriget 1991. Knappt någon vänsterintellektuell förmådde formulera någon djupgående kritik mot USA:s imperialistiska krigföring. Om det berodde på, som Maria Sundvall påpekar i sin artikel, att arabland efter arabland ställde sig på USA:s sida i strid mot traditionella lojaliteter är svårt att säga. Vi har inget färdigt svar så här i efterhand, men klart är att de mångas uppbackning av såväl FN:s "fredsbevarande" styrkor som USA var felaktig. Både USA och Irak är djupt odemokratiska och imperialistiska länder, det vet alla, men det får inte skymma det faktum att kriget till syvende och sist handlade om pengar och makt. De härskande klasserna i arabvärlden insåg inte plötsligt de demokratiska värdenas betydelse i

Kuwait. Talande är att ex Egypten fick 14 miljarder dollar i lån och sina skulder avskrivna som tack för stödet till USA. Med en väl genomtänkt antiimperialistisk hållning skulle vi ha varit mycket bättre beredda att konkretisera politiska initiativ mot detta krig.

Detta är en lika viktig förutsättning idag, när den imperialistiska ordningen i samma region hotas av den kurdiska revolutionen. För att bedöma - och ingripa i - konflikten i Kurdistan krävs en kunskap om områdets specifika historia, en analys av de styrkeförhållanden och maktintressen som är involverade och en förmåga att ta till sig erfarenheter från andra nationella befrielseörelser. Då blir det möjligt att inta ett differentierat förhållningssätt och stödja de riktigt intressanta tendenserna inom den kurdiska befrielseörelsen. För oavsett om befrielseörelsens ledning vill det eller inte så har själva befrielsekampen satt igång processer som kommer att påverka utvecklingen i framtiden. Politiseringen, kamperfarenheterna och självförtroendet som växt fram bland alla dem som bär upp revolten, främst kvinnor och bönder, motverkar att ett självständigt Kurdistan blir ännu en nationalstat i imperialismens nät. Den politiska medvetenheten och stoltheten hos kvinnorna som ingår i de separatistiska enheterna (med enbart kvinnor) inom gerillan gör att de aldrig mer kommer att inordna sig i de traditionella patriarkala strukturerna, i alla fall inte utan kamp. Av liknande orsaker kommer fattiga bönder som politiserats inte att acceptera den feodala utsugningen

på landsbygden, medan de miljontals människor som tvingats fly till städernas slumområden fortsätter att ställa krav på en människovärdig tillvaro.

”Stinna med kapital simmar de transnationella bolagen omkring i ett hav av hunger”, skriver författarna i den första artikeln och ger en bild av situationen efter etableringen av den nya internationella arbetsdelningen på 70-talet. Villkoren för gemensamma upprorshandlingar har förändrats, den skarpa uppdelningen i metropol och periferi tillhör historien. ”Mellan den kapitalistiska maktens knutpunkter löper linjer som korsar alla gränser och går rakt genom regioner och kontinenter, och förbinder centrum med periferi. Och när nätet spricker upp är det möjligt att kamperna inte längre kommer att kunna förklaras som lokala, begränsade konflikter och hindras från spridning. När vi talar om gerilla och uppror i Centralamerika har vi allt för ofta blicken riktad enbart mot det område som täcks av *low intensity conflict*-strategin, och förlorar de revolutionära perspektiven i regionen ur sikte, som åtminstone sträcker sig till Arizona och de spansktalande invandrarna i USA.”⁴

Visst är det lärorikt att se ut över världen från det transnationella kapitalets kommandocentraler. Men man måste också se saken från andra sidan; för överallt råkar profithungern i konflikt med behov och rättsmedvetande, människor och motståndstraditioner. Artiklarna i det här numret tar upp en rad olika aspekter av imperialismen; ekonomiska, militära, historiska, befolk-

ningspolitiska. Det är en allvarlig begränsning att nästan ingenting sägs om de som gör motstånd. Enda undantaget är den sista artikeln, ”Om brödrevolter i Nordafrika”, som behandlar motståndformer i en del av världen som upplevt både nationella befrielseörelser och strukturanpassningsprogram. Trots förstörelsekraften hos imperialismens stumma mekanismer har människor på de tre kontinenterna aldrig upphört att göra motstånd och hävda rätten att själva bestämma sina liv. Analysen haltar om den inte förmår skifta perspektiv och ta hänsyn till det utbredda och mångfaldiga motstånd som konfronterar imperialistiska projekt. Det är en angelägen uppgift att ta reda på hur motståndsiniciativen är organiserade och att sätta sig in i perspektiven hos människorna som deltar. Så att vi, i vårt revolutionära mullvadsarbete långt borta, kan anknyta till den kamp som pågår.

Börje Bergfeldt
Magnus Hörnqvist

Noter

1. Anders Ehnmark (red), *Guerilla*, s 11, Stockholm, 1968
2. Revolutionäre Zellen, ”Gerd Altbartus ist tot”, ur: *Die Früchte des Zorns* band I, s 27f, Berlin, 1993
3. Rote Zora, *Mili's Tanz auf dem Eis*, s 19, dec 1993
4. *Materialien für einen Neuen Antimperialismus* nr 1, s 8, Berlin/W, 1988

Illustrationen på framsidan, "Målning 24; utfälld position", av Ulf Ramberg 1978-82. Baksidesbilden togs i oktober -94 av SAC:s Kurdistandeligation och visar kurdisk milis i gränsområdet Irak – Turkiet

Omslagsbilden på förra numret togs av Petita Onne. Vi ber om ursäkt för att vi inte angav detta. Det här numret av Anarkistisk tidskrift är det sista i dess nuvarande form. Sedan en tid tillbaka är redaktionen upplöst. Vi bestämde oss dock för att ge ut ytterligare två nummer som vi tycker är angelägna. Detta om antiimperialism och eventuellt ett nummer om antirasism. Det senare åtog sig Ted Nordstrand att göra. I februari i år avled Ted, som har varit med och gjort tidningen sedan starten. Vi är många som saknar Ted och det finns ett behov att ge ut hans efterlämnade texter om antirasism. Därför har en grupp av hans politiskt aktiva vänner beslutat sig för att ge ut dessa texter som ett nummer av AT.

Den nya sammansättningen av underklasserna på de tre kontinenterna

Den tid då "imperialismanalyser" fann sin publik är för länge sedan över. För det mesta sysslade de med frågan hur kapitalet reproducerar sig på världsplaneln för att därefter dra den knivskarpa slutsatsen att det hela är ett jättelikt svineri. För att veta detta behöver vi dock inte några analyser.

Vi behöver inte heller några mer exakta beskrivningar av eländet, hungern, slaktningarna och bestialiteterna. Dessa gruvligheter kan vi se i färg på TV. Emellertid kan inte heller denna studie undgå att följa upp några av kapitalets blodspår — enbart för att det är nödvändigt att veta mer om dem som detta blod härstammar från.

Lika lite är det fråga om att räkna upp olika befrielseörelser, på vilkas styrka eller svaghet skulle kunna avläsas hur

gott eller dåligt det står till med den antiimperialistiska striden — med solidariteten med den ena eller den andra befrielsekampen och det besvikna bortvändandet när deras strid har slagit över i stagnation eller när en rörelses segrande elit avslöjar sig som bara en ny regim. Tillsammans med "imperialismanalyser" har vi också övergett den form av "internationell solidaritet" som förliktade sig på propagandistiska program eller diffus marxist-leninistisk gemenskap.

Det gäller inte heller för oss att delta i en intellektuell diskussion om de sociala formationerna i imperialismens yngsta stadium. Många kloka ord har skrivits om detta — men detta må vara sociologernas och de blivande krismanagernas gemensamma sak. För oss

gäller det endast att analysera deras insikter med avseende på bruksvärdet för en socialrevolutionär rörelse. Vad beträffar Iran har vi redan i flera häften bemödat oss om att dra förbindelselinjer mellan revolutionen där och våra egna strider i metropolerna¹. Förbindelselinjer som sträcker sig utöver solidariteten med kampen mot en mordisk despotism; förbindelselinjer som heller inte stannar upp vid analysen av denna revolutions följd för den militära eskaleringen i Mellaneuropa, utan som syftar till att mot den av imperialismen alstrade osamtidigheten — utveckling och underutveckling, boom och kris, lön och hunger — tendentiellt ställa upp en ny samtidighet: samtidigheten² i den kamp som förs av underklasserna på de tre kontinenterna³ och i metropolerna. Således inte samtidigheten hos vänster-rörelser utan samtidigheten hos social-revolutionära kamper för att störta den imperialistiska världsgimen.

Ingen rädsla för stora ord; vi har tillräckligt länge varit rädda för titta ut över den egna horisonten, har förspillt vår tid med småttigheter för att undgå den känsla av vanmakt som lätt inställer sig när man släpper vår tids ohyggligheter för nära inpå sig. Redan när vi skriver inställer sig så lätt desperation och resignation, och vi har också skrivit några nummer av *Autonomie* snarare med förtvivlan än med kamplust. Men ändå måste vi känna till ohyggligheten i dess hela utsträckning; att dra sig för detta skulle bara resultera i nya rädslor. Att vi har blundat har dömt oss till

betydelselöshet på 70-talet — under 80-talet kommer det att bli vår fysiska undergång. Vi kan inte kringgå nödvändigheten av att dra kraft ur vår förtvivlan, kraft som inte kan nöja sig med halvheter, kraften hos den som står vid avgrunden — och detta kommer att förbinda oss med kraften hos dem ”som inte längre har någonting att förlora utom sina kedjor”, vilkas förtvivlan slår över i revolutionär kamp.

Som tidigare ställs en del krav på läsaren i det följande: Ett försök ska göras att precisera begreppet massfattigdom för de tre kontinenterna — givetvis gäller det då människor, deras strider, deras underkastelse och deras uppror. Det är inte fråga om begreppsmässiga klarläggningar och inte heller om att ta av sig de västerländska glasögonen för att förstå de trikontinentala underklasserna ur sin egen tradition. Detta vore visserligen värt mycket och har säkerligen lyckats endast i grova drag. Men det vore inte tillräckligt: vi står idag inför en epok som för våra strider i metropolerna närmare underklassens strider på de tre kontinenterna, närmare än någonsin tidigare. Spe rummen och tomrummen som hittills hållit oss ovanför vattenytan täpps igen. Vi själva blir till ett segment i det transnationella kapitalets exploateringshierarki — till ett segment som i sin utarmning, tvånget till arbete, underkastas kapitalintressenas socialtekniska reglering på ett sätt som helt liknar det som de fattiga på södra halvklotet utsätts för. Här dras skruven visserligen åt i avmätt

dosering, och det vore först och främst lättsinnigt att jämföra hunger och förintelse på de tre kontinenterna med situationen här hos oss. Men det är helt entydigt att det transnationella kapitalets aktörer i sin världsomspännande modell vill stabilisera fattigdomszoner på södra och norra halvklotet, så att de kan tillägna sig dessa zoners arbetskraft, bortom de rättsliga och löneförmedlande relationerna, bortom kompensatoriska konsumtionslöften och den statliga välfärden. Även i metropolerna uppstår en ny massfattigdom — till skillnad från de tre kontinenternas består den inte av dem som under de senaste två och en halv årtiondena blivit mobiliserade som landsflyktiga, utan av massarbetarnas och arbetsemigranternas barn, av de utstötta höglönearbetarna och de med avbrutna studier, av vagabonderande ungdomar och utlänningsgetton.

Följande studie ska vara ett bidrag till att bestämma ståndpunkten. I ett kommande häfte ska vi utförligt avhandla vår egen situation — ”Arbete på 80-talet”. Detta är ett förarbete; kanske ser vi en del saker här hos oss med andra ögon när vi inledningsvis börjar rulla upp massfattigdomen från den andra sidan, från de tre kontinenterna; när vi inriktar vår uppmärksamhet inte bara på blodspåren, på förintelsen och på nedslitningen genom arbete, svält och krig, utan samtidigt på medvetandet om rätten till existens och värdighet, som bortom alla statliga projekt åberopar sekelgamla traditioner — på detta med-

vetande som utmärker de tre kontinenternas underklasser i mycket högre grad än vad angreppen mot dem gör. Vi anar att dessa fattiga, som i sin dagliga strid för överlevnad har en så mycket sämre ställning än vi, ligger framför oss i detta medvetande — våra förfäder har gjort revolutioner med samma medvetande; det har drivits ut ur oss genom kapitalets maskineri. Att återerövra detta, existensrätten bortom kapitalet och staten, blir till överlevnadsproblem för oss, den ur kapitalets sociala maskineri utspydda generationen, vars arbetskraft ska exploateras bortom de senaste årtiondenas standard. Men vi kommer att utveckla denna existensrätt från andra sidan: inte som nödortfölig säkring av överlevnaden, utan som anspråk på den totala samhällsliga rikedom för vilken generationerna före oss — på de tre kontinenterna och här — var tvungna att arbeta.

Om vi inte gör det i den tid som ligger omedelbart framför oss kan det vara försent redan inom några få år. Ur 70-talets kriscykel rör vi oss allt snabbare in i en situation då kapitalet här i metropolerna skapar en ny massfattigdom, en oavlönad klass, styrd och kontrollerad genom datasystem, polisiär samhällshygien och tvångsarbete, medan det på de tre kontinenterna styr mot en serie av nord-syd-krig med vilken det kommer att försöka genomdriva sin modell av trikontinental arbetskraft, industridisciplin och svält och med vilken det samtidigt kommer att krossa de kommande upprörsrörelserna genom

”lösningen av överbefolkningsproblemet”: genom den geografiska förintelsen av människor i en utsträckning som skulle kunna låta detta århundrades ohyggligheter framstå som ett blygsamt förspel.

70-talskrisens förlopp, som vid sitt slut ställer oss inför avgörandet att antingen driva fram en ny dimension av angrepp eller att under det kommande decenniet överlämna sig åt kapitalet och dess förintelsevilja — detta är föremålet för föreliggande arbetes första avsnitt: 70-talets kris mot de tre kontinenternas underklasser. Denna kris har inte alstrats genom ett ”frivilligt” beslut av kapitalet; den framkallades av en underklassernas transnationella offensiv, genom homogeniseringen av deras inkomstkrav i många skepnader, såsom gerilla, i bondeuppror, som lönekrav hos städernas arbetarklass och stadsjobb, och samtidigt genom en kampcykel i metropolerna som i 70-talets början omfattar samtliga stater.

Kapitalet, som sedan 50-talets slut hade koncipierat ett ”utvecklingsårtionde” för de tre kontinenterna — kombinationen av industrialisering, befolkningsplanering för beredning av billiga arbetsmarknader samt upprorsbekämpning — befann sig i en knipa: arbetsovilja och bristande industri-disciplin å den enda sidan och de relativt höga inkomstkraven hos den senkoloniala urbana arbetarklassen på de tre kontinenterna å den andra. Kapitalet hade velat ta sig ur denna knipa genom den gröna revolutionen, genom agrar-

sektorns kapitalisering och mobiliseringen av jordbruksbefolkningen. Men vid 60-talets slut ställde dessa massor inkomstkrav — kravet på överlevnad. Nog var de ”mobiliserade men inte moderniserade”, de ville leva men inte som industrislavar.

Det transnationella kapitalets reaktion på denna kampcykel var 70-talets kriscykel: livsmedelskrisen med början 1971, slutet på Bretton Woods-valutasystemet, hungerns istället för lönens politik; därefter krisens fördjupning 1973 med ”energikrisen” och den världsomfattande ”stagflationen” — övergången till en politik som med få undantag inte längre erbjöd de trikontinentala underklasserna något ”framsteg”, utan armod och arbetstvång. Vid det senaste krisårtiondets slut står dessa underklasser, i den ena eller andra formen, inför sin ”sista strid”; berövade grundvalarna för sin överlevnad är uppror och hungeroroligheter deras enda handlingsmöjlighet. Och dessa förtvivlade strider kommer under 80-talet att kvävas av kapitalet i en geostrategisk förintelsevåg, om inte kapitalet samtidigt angrips i sitt andra stödben, i metropolerna.

I arbetets andra del gäller det sedan fattigdomens reproduktion, i dubbel bemärkelse. För det första återupptäckte kapitalet under 70-talet de fattigas arbetskraft, de fick arbeta i världsmarknadsfabrikerna och underleverantörerna i slummen. Under ledning av Världsbanken, de amerikanska transnationella bolagens stiftelser och Internationella arbetsorganisationen utvecklade kapi-

talet en social modell för de tre kontinenterna med vilken denna fattigdom ska vidmakthållas som källa till billigast möjliga arbetskraft: en modell av industriarbete utan arbetarklass, av armodsarbete utan lön. Men för oss är den andra sidan av fattigdomens reproduktion mer intressant: just därför att även existensrätten hos de tre kontinenternas underklasser, den "moraliska ekonomin" i de förkapitalistiska livssammanhangen hålls levande och på nytt formeras i städernas fattigdomszoner. Vi måste känna till detta sammanhang för att förstå 80-talets konfrontationslinjer och för att även utveckla en attack med utgångspunkt från metropolerna, som mot den av kapitalet skapade osamtidigheten på världsplånet ställer upp samtidigheten hos massfattigdomen i metropolerna och på de tre kontinenterna.

Det är vår förhoppning att denna studie vars sammanställning kostat oss någon möda i denna bemärkelse har ett bruksvärde för dem som kommer att arbeta sig igenom den.

Utvecklingsåriondets kris

Under andra världskriget hade USA som krigsmål att genom en "integrerad politik" utvidga den "informella imperialism" (en imperialism utan formellt kolonialrike) som dittills hade upprätt hållits gentemot de latinamerikanska staterna och senare Europa. USA "måste hämta en del saker, gummi, tenn osv, därnere i holländska ostindien, Malackasundet och Indokina" sade Roosevelt 1941 och bedrev därmed en politik som förhandsformulerats i *War and Peace Studies* utgivna av Council of Foreign Relations.

Den för kort tid sedan, på tyska, utgivna boken av Shoup och Minter⁴ innehåller utförliga hänvisningar till USAs krigsmål och efterkrigsolitik. Medan det gentemot de tre kontinenterna i första hand gällde att säkerställa de internationella råvarumarknaderna var politiken gentemot de industrialiserade centra — Västeuropa och Japan — framförallt inriktad på att förlänga den amerikanska krigsboomen genom att öppna utlandsmarknader. "Den amerikanska industrin kan inte blomstra så länge inte hela världen är dess marknad", hette det, "men den amerikanska tunga industrin är konsumentvaruindustrins ryggrad. Dessa båda industrier är den fulla sysselsättningens grundval". Av inkomsterna från vapen-leasing under kriget ville man nu "skapa köpkraft även utanför landet som därefter genom export kan omvandlas till köpkraft på den (amerikanska) inrikesmarknaden". Därav

återuppbyggnadshjälpen enligt Marshall-planen som drog in den industrialiserade västliga världen i den keynesianska konceptet om full sysselsättning. ”Av allt detta blev det 1944 i Bretton Woods’ en internationell konferens om upprättande av en valutafond och en världsbank vars syfte var att konsolidera den dåvarande inflytelsesfären, i sista hand emellertid en världsekonomi under USAs dominans”.

För att säkra den ekonomiska maktsfären måste vasallstaterna dras in i den mot Ryssland riktade *containment*-politiken⁶. Truman-doktrinen formulerade målet för den amerikanska ”världsinrikespolitiken” framför allt som anti-kommunistisk dominans på de tre kontinenterna. Men USA kunde inte tillträda arvet efter de gamla kolonialmakterna genom att, på något enkelt sätt, sätta sig i deras ställe. Detta skulle inte bara ha medfört konflikter med de europeiska kolonialstaterna, utan framför allt hade de antikoloniala befrielseströrelserna blivit så starka att USA-imperialismen inte ville konfronteras med dem. I Truman-doktrinen stod därför utvecklingshjälp vid sidan om militär intervention. Denna politiska utvecklingshjälp aviserade ekonomisk tillväxt även för utvecklingsländerna, inledningsvis för Sydkorea och Taiwan.

I själva verket fortsatte den gamla kolonialistiska politiken även på femtiotalet: exploatering av råvaror och koloniala monokulturer genom vandrings- och tvångsarbete. För den mer avlägsna framtiden syntes emellertid

utvecklingsmöjligheterna för dessa länder vara i det närmaste obegränsade. 1953 skrev W A Lewis sin berömda uppsats ”Economic Development with Unlimited Supplies of Labour”, i vilken han visar att man skulle kunna dra bort en stor del av arbetskraften från de jordbruksområden som användes till improduktiv produktion för självförsörjning och som ditills hade levererat vandrings- och tvångsarbetare till de koloniala gruvorna och plantagen. Och detta utan att den agrara produktionen skulle bli lidande. Det gällde bara att betala en lön som låg 30-50 procent över inkomsten i den traditionella självhushållningen. Sedan skulle man kunna utvidga den produktiva sektorn i de nya fabrikena, utan löneökningar, tills den ”dolda arbetslösheten” i den agrara sektorn avlägsnats, vilket skulle bli fallet först i en obestämd framtid.

Det visade sig mycket snabbt att detta utvecklingsperspektiv var en kalkyl utan täckning i verkligheten. Arbetssociologin upptäckte den s k *target worker*, som ingalunda uppgav sin agrara existens för att bli en 30-50 procent bättre betald industriarbetare och som uppfattade den industriella sysselsättningen som en i bästa fall temporär tilläggsförtjänst. Som exempel kan hänvisas till P de Briey⁷ som 1955 skrev: ”Det fastställdes enhälligt att den okvalificerade afrikanska arbetskraftens prestation i nästan alla företag är ytterst låg, omkring en tredjedel av det optimala”. De arbetar nätt och jämt så mycket att det räcker för överlevnaden, och de Briey ställer den

frågan varför afrikanerna arbetar så tungt på sina bondgårdar men inte för lön. ”Ofta har det sagts om den afrikanska arbetaren att lön inte är någon stimulans för honom, och att resultatet av högre lön snarare är en mindre än en större arbetsprestation. Det är säkerligen inte riktigt så. Det som är korrekt är att många afrikaner, som i sina byar måste bruka åkrar eller valla kreatur, söker lönearbete för att tjäna lite extra pengar för att betala skatt eller köpa ett visst föremål. Om vid deras arbetsplats lönen höjs och de snabbare får ihop det erforderliga beloppet ser de inte längre någon mening med arbetet utan slappnar av eller lämnar arbetet. /.../

Såsom sakernas tillstånd är, ligger huvudincitamentet i att snabbt tjäna pengar i städerna för att därefter återvända till livet på landet. Målet att höja utbildningsnivån och fortsätta integrationen i den stadsbaserade industrin kan inte utvecklas så länge hembygdens broar inte är brända; men jag är övertygad om att sedan dessa broar en gång bränts upp och incitamentet är korrekt orienterat kommer dessa människor att arbeta på samma sätt och lika produktivt som andra människor.” ”Ända in på 50-talet”, skrev E Senghaas-Knobloch 1979,⁸ ”var en stor del av de överväganden som hänförde sig till utnyttjande av arbetskraft i områden utanför metropolerna inriktade på ’den koloniala paradoxen’: ’arbetskraftsbristen mitt i ett uppenbart arbetskraftsöverskott’ såsom Myrdal (*Asian Drama*, Harmondsworth 1968) formulerade den, framför allt med

hänsyn till Sydostasien.” ”Eftersom det ända in på 50-talet aldrig övervägts huruvida en tillräcklig eller stadig ström av arbetskraft möjligen skulle kunna uppnås genom högre löner, /.../ fanns det rikligt med akademiska diskussioner som försökte finna orsaken till arbetskraftsbristens problem i den — rasmässigt, klimatiskt eller på annat sätt bestämda — särskilda mentaliteten hos de afrikanska (eller asiatiska eller sydamerikanska) människorna”. Ett exempel på en sådan diskussion visar en västtysk konferens över ”arbetsbeteendet i utvecklings-länderna” 1966. I dessa diskussioner spelar — vid sidan av den bristande produktiviteten — *target worker*-modellen en stor roll, dvs den arbetare som endast vill tjäna en bestämd penningssumma utanför självhushållningens ram.

Denna modell som härrör från den kolonialistiska eran beskriver visserligen ett reellt problem men var framför allt den ideologiska motiveringen för att betala låga löner. På 40- och 50-talet hade det i många städer på de tre kontinenterna visserligen utbildats en liten, från de agrariska intäkterna avskild arbetarklass. Men denna lilla klass hade endast medfört ett nytt dilemma i utvecklingspolitiken. Så snart bondarbetarna på lång sikt etablerat sig i städerna och avbrutit förbindelserna till sina hembyar ställde de lönekrav som låg betydligt över den av Lewis beräknade minimilönen, särskilt som de nu var tvungna att livnära sig och sina familjer helt på sin industrilön. ”Det

relativt statiska antalet av löneberoende förvärvsarbete personer står i samband med stigande löner”, skriver G Arrighi 1970, och fortsätter att hävda att ”således steg lönerna i Afrika under 50-talet i genomsnitt uppenbarligen med 7-8 procent per år. I regel hinner lönerna inte bara ikapp priserna, de springer t o m iväg från dessa, och därmed är det ofta fråga om en ökning av reallönerna, som är betydligt snabbare än bruttonationalproduktens tillväxt. Även Turner menar att ’uppenbarligen är det ganska svårt att hitta ett fall där den allmänna nivån för reallönerna har betett sig så som de teoretiskt sett borde göra i en underutvecklad nationalekonomi, dvs där lönerna halkar efter andra inkomster och särskilt efter vinsterna’. De viktigaste kännetecknen för de löneberoendes klass är således det relativt statiska antalet förvärvsarbete och stigande inkomster.”⁹

En rävsax är på väg att omsluta varje utvecklingsmodell som vilar på billig arbetskraft; pressad mellan bondearbetarnas vägran att långsiktigt och konstant prestera industriarbete å den ena sidan och de ökande lönekraven från de stadsboende industriarbetarna å den andra. Det var tydligt att man verkligen fick lov att bränna upp hembygdens broar om man eftertryckligt ville främja en billig industriell arbetsmarknad i de underutvecklade länderna. Men inte endast av detta skäl var den politiska utvecklingshjälpen på 50-talet föga framgångsrik. Ännu viktigare var att det under 50-talet uppstod en serie anti-

koloniala och revolutionära rörelser i Korea, i Vietnam, i Algeriet, på Kuba; bondegerillan i olika latinamerikanska stater, bildandet av afrikanska nationalstater och så vidare. En del av dessa rörelser följde en på den stadsboende arbetarklassen och intelligentian stödd modell och representerade därför politiskt dessa klassers inkomstkrav. En del bar även fanonistiska¹⁰, antiimperialistiska drag. Och dessutom bröt de globala strategiska förutsättningarna för den mot Sovjetunionen riktade containmentpolitiken ihop i slutet av 50-talet, sedan sputnikens start hade visat att Ryssland t o m före USA var i stånd att bygga interkontinentala robotar. Därmed hade USAs territorium för första gången blivit sårbart för ett ryskt motslag, och Sovjet kunde inte längre hindras från att understödja befrielseörelser på de tre kontinenterna med hotet om förintelse genom kärnvapen användning.

Just de mest industrialiserade länderna i Latinamerika och Asien var dessutom vid 50-talets slut starkt skuldsatta; deras industrialiseringsmodell — ”importsubstitution”¹¹ — hade fastnat mellan arbetarnas lönekrav och den dyra importen av investeringsvaror från industriländerna. Indienhjälpprogrammet från 1958 och grundandet av EG:s utvecklingsfond samma år var bara droppar på en het sten. Och denna hade blivit ännu hetare i och med att Sovjetunionen efter Stalins död börjat erbjuda dessa länder gynnsamma utvecklingskrediter.

Det var därför nödvändigt att hitta en ny strategi som samtidigt skulle kväva både bondegerillan och de stadsboende arbetarna på de tre kontinenterna, de antiimperialistiska rörelserna och den ryska framryckningen. Dessa skäl ledde till utropandet av "utvecklingsårtiondet" för de underutvecklade länderna, till den explosionsartade ökningen av de amerikanska militärutgifterna, och till propagerandet för den "gröna" revolutionen gentemot den "röda".

I USA kännetecknas övergången till "utvecklingsårtiondet" som utropades av FN 1961, av Kennedy-administrationens och dentillhörande hjärn-trustens maktillträde. Militärstrategiskt är det fråga om övergången till *flexible response*; om att genom en gigantisk ökning av militärutgifterna åter göra det möjligt att, trots den ömsesidigt garanterade förintelsen, åter kunna föra ett krig nedanför kärnvapentröskeln och militärt besegra av Ryssland understödda befrielseströrelser. Utvecklingsstrategiskt utvecklade man en kombination av tillväxt och upprorsbekämpning. Den "amerikanska lösningen" skulle innefatta ekonomiska produktivitetsökningar genom en ökad innovationstakt och därigenom en ökning av arbetarnas inkomster, skapandet av inhemska marknader, en begränsad socialpolitik och framför allt befolkningspolitik på de tre kontinenterna. Till synes rörde det sig om en ökning av den inhemska efterfrågan även i de underutvecklade länderna genom en utvidgning av massornas inkomster och genom att dessa kopplades

till produktivitetstillväxt och kapitalackumulation.

Med denna målsättning gavs krediter till "mjukare" villkor - de krediter som Världsbanken från och med 1960 utgav genom IDA¹². I detta syfte — utveckling, upprustning och gerillabekämpning — formades även "Framstegsalliansen" mellan USA och de latinamerikanska staterna. Om detta skriver H R Sonntag 1974:

60-talet stod "i tecknet av dialektiken mellan beväpnad gerillakamp och de härskande klassernas del- eller 'reflexmodernisering'. Det var inte avgjort från början vilken tendens som slutligen skulle slå igenom, fastän de härskande förtryckarna föreföll (och var) mycket starkare än de som gjorde motstånd. Kampen mellan de två tendenserna skymde dessutom insikten att ett nytt läge växte fram underhand. Detta kännetecknades av de transnationella bolagens verksamhet. I alla fall kunde man redan strax efter upprättandet av den brasilianska militärdiktaturen 1964 förutse — den första preventiva konrevolutionen under denna epok — att tendensen till upprätthållande av status quo, till systemets kontinuitet, var kraftigare." ¹³

De "väpnade teknokraterna" i Latinamerika följde en industrialiseringsstrategi som även med ett begränsat skapande av inhemska marknader var i full samstämmighet med de amerikanska transnationella bolagens intressen i 60-talets början. Ty dessa hade övergått

från att ”hämta råmaterial” till att försöka skapa utländska marknader även på de tre kontinenterna. ”Här i USA råder en mättad marknad”, säger en man från Colgate-Palmolive Company 1964. ”Och i utlandet tillkommer varje år miljoner människor som i fråga om kulturell, social och ekonomisk utveckling uppnått ett stadium då de kan köpa tvål, tandkräm och andra saker som vi säljer.” I utlandsaffärerna gjorde USA-företagen ”dubbel så höga vinster som i USA” och de hade genom företagslokalisering i utvecklingsländerna börjat erövra marknader där.

”Det ojämna bytets” struktur som ligger till grund för denna exportstrategi är främst beskriven av latinamerikanska författare (A Emmanuel, R M Marini, S Amin¹⁴). Billig arbetskraft har alltid varit basen för det ojämna utbytet mellan metropol och periferi. Billig arbetskraft hade i kolonierna producerat jordbruksprodukter som exporterades till kolonialstaterna. På detta sätt minskades livsmedelspriserna där och exploateringsgraden ökades (genom låga reproduktionskostnader för arbetarklassen). Billig arbetskraft i kolonierna producerade råmaterial och bidrog därmed till att förbilliga det fasta kapitalet i kolonialstaterna — och därmed till en ökning av profitsatserna. Med fortskridande industrialisering har metropolkapitalet därefter, genom ökning av arbetsproduktiviteten, sänkt sina produktionskostnader gentemot världsmarknadspriserna. Samtidigt hölls dessa priser på hög nivå genom produk-

tionsmonopol: det säkerställde på detta sätt en oavbruten värdeöverföring från de beroende länderna till metropolerna, hinsides kolonialismen. Den beroende kompradorbourgeoisin¹⁵ i de perifera staterna reagerade alltid på denna värdeförlust med starkare exploatering av underklassen där. Bland annat sänkte den arbetslönerna via tvångssystem under arbetskraftens värde. Det som producerades var produkter som exporterades eller konsumerades enbart av överklasserna. Billig arbetskraft i de beroende länderna var även basen för den cykel av kapitalexport som under 60-talet sprängvis utvidgade sig framför allt från USA till Latinamerika. Metropolkapitalet flyttade över föråldrade arbetsintensiva teknologier — från stålverk till bilmontering — till dessa stater. Även detta steg i ”utvecklingen” baserades i huvudsak på en arbetarklass som var utesluten från konsumtionen och reproducerade sig utanför kapitalförhållandet. Denna klass mobiliserades till fabriksarbetet med det utomekonomiska tvångets medel — på samma sätt som är fallet även i världsmarknadsproduktionens senaste fas.

Men ändå förändrades det ”ojämna utbytet” struktur under 60-talet, och då inte bara för att Colgate-Palmolive ville sälja tandkräm också i Brasilien. På grund av kapitalexporten utvecklade de amerikanska transnationella bolagen själva ett direkt intresse av billig arbetskraft i periferin; ett intresse för en arbetsmarknad som gick utöver gruvindustriernas och bananplantagens be-

hov. När Ford, GM eller VW byggde monteringsfabriker i dessa länder integrerade de den överexploaterade arbetskraften direkt i sin exploateringshierarki. De utnyttjade inte längre den billiga arbetskraften i handelssystemet mellan nationalstater utan i det transnationella värdeskapandets system inom en koncern. Nationsgränserna bibehöll sin betydelse endast i upprätthållandet av olika lönenivåer och exploateringsgrader. De lät arbetaren i Sao Paulo arbeta tre timmar för en tandkrämstubb för vars tillverkning endast erfordrades några få sekunder — det var likgiltigt huruvida det skedde i metropolerna eller i perifera filialer. Men för detta ändamål var de tvungna att planera en begränsad ökning av konsumtionen även för arbetarklassen i de underutvecklade länderna. Endast genom att frikoppla arbete-kapitalrelationen från de förkapitalistiska tvångsrelationerna¹⁶ syntes vägen bli fri att kunna utnyttja billig arbetskraft även för fabriksarbetet. Och samtidigt undgå dilemmat med dels de höga lönerna hos "arbetararistokratierna" i städerna, dels den bristande stadgan hos "target-workers". På samma sätt som USAs spannmålsleverantörer på 50-talet i några länder hade förstört den traditionella livsmedelsodlingen (*Food for Peace*) och skapat inhemska marknader med hjälp av billig arbetskraft som var hänvisad till städernas penningekonomi, låg det nu — under en kort historisk etapp — i de transnationella företagens intresse att skapa en arbetsvillig och i begränsad utsträckning köpkraftig arbetarklass

på bredare bas i några regioner på de tre kontinenterna.

Det var framför allt detta mål som den "gröna revolutionen" (kärnan i "utvecklingsårtiondet") skulle främja. Redan på 50-talet hade Rockefeller och Ford Foundation klart ökat den mexikanska spannmålsproduktionen genom nya spannmålsorter och rationaliserad odlingsteknik. På Filippinerna hade nya rissorter odlats fram. Nu gällde det att exportera dessa landvinningar till framför allt de latinamerikanska och asiatiska länderna. Faktiskt kunde avkastningarna med dessa nya "mirakelgrödor" ökas i enstaka områden. De rikare bönderna som anslöt sig till dessa program var inte längre beroende av ditvandrande säsongarbetare, och jordbruksmaskins- och gödselmedelindustrierna kunde påvisa högre avkastning. Men trots detta skulle utvecklingsårtiondets misslyckande ingenstans framträda lika tydligt som i den "gröna revolutionen". Mycket viktigare än jordbrukets produktionsökning var ju regleringen av den "dolda arbetslösheten" på landet: mobiliseringen av de självförsörjande bönderna och vandringsarbetarna, vilkas existensgrundvalar förstördes genom kulakböndernas¹⁷ mekanisering, genom småbrukens förstörelse och genom det nya beroendet av kreditgivning för anskaffning av "mirakelutsädet" och gödselmedel. Genom vad de Briey kallade "nerbränningen av hembygdens broar", genom en bred "bonde-likvidering" ville man stäcka arbetararistokraterna och *target-workers*. Men

mycket snabbt tvingades man inse att flykten från landsbygden i praktiskt taget samtliga länder på de tre kontinenterna antog lavinartade dimensioner. Människorna i städernas slum "absorberades" inte av industriföretagen utan förökade sig trots sterilisering och fördrivning på ett okontrollerbart sätt. Redan i mitten av 60-talet kunde den "gröna revolutionens" resultat skönjas: vild tillväxt i städerna, fortsatt jord- och inkomstkoncentration, fördrivning av småbönder och småarrendatorer, prisökning på brödsäden och skärpning av de sociala spänningarna.

"Den gröna revolutionen" lanserades som ett medel mot oroligheter på landsbygden och i städerna. Men den uppnådde raka motsatsen: "Vid 60-talets slut svepte en serie av uppror över den värld som den gröna revolutionen hade varit avsedd att stabilisera. Det andra indokinesiska kriget var i full gång. Det förekom tre, varje gång mer omfattande uppror i Thailand. På Filippinerna utbröt nya bonde- och studentrörelser, medan den naxalitiska revolten¹⁸ och jordockupationerna skakade Indien. Därtill kom talrika oroligheter på landet och i städerna på många andra håll i Asien, Afrika, Mellanöstern och Latinamerika. Och dessa revolter var inte isolerade från varandra, de bildade tvärtom en ny och massiv cykel i de internationella arbetarkamperna som krossade 'utvecklingsårtiondets' mål och störtade kapitalet i en svår kris."¹⁹

Det var mångfalden och samtidigheten i denna internationella kampcykel

som tvingade imperialismen till en ny krispolitik. I Argentina följde på Peugeot-strejken år 1968 en våg av kamper ända till 1973. Valen i Chile 1970 stod för jordockupationer och lönekrav i fabriker, och det gjorde MIR också. I Indien, Thailand och på Filippinerna ökade oroligheterna på landsbygden och samtidigt lönestriderna i städerna under 60-talets slut. I Zambia, Nigeria och Ghana radikaliserades den fackliga rörelsen under lönekravens tryck och omvandlades från "utvecklingseliternas juniorpartners" till ett hot mot utvecklingsmodellen. En våg av vilda strejker omfattade under 70-talets början Sydafrika, Namibia, Ghana, Tanzania och Nigeria. Och dessa strejker kompletterades genom upproren i städerna i Sudan, Kongo-Brazzaville, Ghana, Nigeria, Biafra och Etiopien, samt genom bondeupproren i Elfenbenskusten och i Malagasy 1970.

Det som utmärkte denna internationella kampcykel var parallelliteten: gerilla på landsbygden och i städerna, bondeuppror och lönekrav i städerna som förband sig med sluminvånarnas inkomstkrav. Stadsslummens utbredning suddade ut skiljelinjen mellan industriarbetarkåren och fattigbefolkningen, samt skiljelinjen mellan deras kampformer. De möttes inte i arbetet på fabriker utan i gemensamma inkomstkrav.

"Kampformerna för arbetarna i de unga nationalstaterna är ofta dåligt organiserade och icke målinriktade", skriver en DDR-historiker. "De är snarare

ett spontant uttryck för vrede som skulle kunna rikta sig mot ett godtyckligt föremål. Så har t ex järnvägsarbetarna 1968 i Ghana, när de protesterade mot de svåra arbets- och livsbetingelserna, förstört lokomotiv och flera avsnitt av banvallen. Detta påminner om den kända ludditrörelsen i England vid 1800-talets början. Liknande kan påträffas även i andra av Afrikas och Asiens länder.”

De strider som inte passar in i en statsmarxists föreställningar bildade en internationell kampcykel, som imperialismen konfronterades med över hela världen under 70-talets början. Om vi till oroligheterna på de tre kontinenterna lägger Paris maj 1968, de japanska våroroligheterna, de amerikanska getto-upproren och det polska upproret 1970, får vi ett intryck av rörelsens omfattning. Indokinakriget var den klarast synliga kulminationspunkten för dessa kamper, och USAs återtåg från Vietnam markerade slutet för USAs utvecklingsmodell för de tre kontinenterna. En ökande del av USAs militära, ekonomiska och livsmedelshjälp hade helt koncentrerats på Indokina utan att bondemotståndet kunde förintas och en beroende regim kunde upprätthållas.

”Utvecklingsårtondet” hade utlöst en ”förväntningarnas revolution” som förband de från landsbygden fördrivna massorna med de stadsboende arbetarnas äldre segment och störtade de ruttna kompradorregimerna likaväl som de moderna utvecklingseliterna in i en kris. I stället för arbetskraft hade den ”gröna revolutionen” mobiliserat en

konsumtions- och inkomstefterfrågan som inte kunde tillfredsställas med något arrangemang. Det transnationella kapitalet fick lov att lära sig att den obegränsade ”undersysselsättningen” inte samtidigt betydde obegränsad makt att sänka lönekostnaderna, eftersom de på landsbygden mobiliserade massorna inte väntade sig ett blekt liv i städerna som industrislavar, utan i första hand att deras inkomstbehov skulle tillgodoses.

M Montano skriver: ”Krisen har påtvingats kapitalet genom de avlönades och de icke avlönades parallella, samtidiga och tilltagande lönekamper på ett internationellt plan. Det är detta som avses med ’arbetarklassens internationella politiska nysammansättning’. Genom lönekampens massiva internationella spridning på 60-talet har arbetarklassen förstört det osäkra sambandet mellan löner och produktivitet och djupt skurit in i profitmarginalerna. Därigenom skakade den grunden för det kapitalistiska kommandot såsom kommando över arbetet. Kapitalets makt att framtinga arbetsprestation har minskat och arbetarklassens makt att arbeta mindre har ökat.

Dessa kamper för mer pengar och mindre arbete, avvisandet av inkomstpolitik, sjukfrånvaron, den minskade sociala produktiviteten, sabotagen, striderna för social omsorg och upproren i städerna var autonoma kamper framdrivna genom direkta initiativ av de därvid deltagande, närmare bestämt antingen med hjälp av politiska organisationer — regeringsposter, fack-

föreningar, 'arbetarpartier' — såvida de kunde användas, eller med nya organisatoriska lösningar. Överallt var denna löneoffensiv produktiv genom sin självorganisering, genom inkluderande av direkt massaktion, den politiska användningen av massmilitans och den målmedvetna organisationen av den väpnade kampen i närmiljön mot fabriken och staten. Överallt utvecklades samma politiska egenskaper i lönekampen: i det framskridna England, i det efterblivna Portugal, i det beroende Argentina, i det reformistiska Chile och i det socialistiska Kina. Under samma tid som den avlönade arbetarklassen använde den 'fulla sysselsättningen', antifascismen, Perón, Allende och den stora proletära kulturrevolutionen för löneinitiativ, har de icke avlönade arbetarmassorna över hela världen förstärkt sitt tryck och framtvingat ett öppnande av helt nya lönefronter. Det massiva kravet på inkomst från de icke avlönades sida har alstrat lokal tillväxt och planer för den ekonomiska utvecklingen i Libyen, Algeriet, Iran, Venezuela, Indonesien och Nigeria. Årtionden av nationella befrielsekamper har i den sfär som en gång hette 'tredje världen' alstrat ett explosivt, oavlönat, otillfredsställt och okontrollerat klasskrav. På internationell nivå och på hemmaplan konfronterades kapitalet samtidigt och på båda sidorna med utveckling och underutveckling, med de avlönade och icke avlönade. Sammankopplad med det explicita angreppet på det kapitalistiska kommandot lämnar lönekampens

kulmination kapitalet inget annat val än att godta krisen och att försöka låta den slå tillbaka på arbetarklassen.⁷²⁰

Kapitalets acceptering av krisen, mot bakgrund av inkomstkraven från underklasserna, ledde direkt till "utvecklingshjälpens kris" som utropades exempelvis i Världsbankens "Pearsonrapport" 1969. 70-talets imperialism tänkte inte längre i kategorierna "inhemsk efterfrågan" och "utveckling" utan i termer av hunger, förintelse genom arbete och folkmord. Det handlar om arbete för "grundbehoven", för den blotta överlevnaden. Betydelsen av "utvecklingshjälpens kris" låg tvärt emot de oräkneliga förslagen till dess lösning just i att den inte löstes utan fördjupades. Och i krisen övertog samtidigt nya aktörer ledningen i utvecklingens och underutvecklingens politik:

"I utvecklingsländerna kräver 'utvecklingshjälpens kris' — som världsbankskommissionen under Lester Pearsons ledning var sysselsatt med — en ny och positiv syn på det som de transnationella koncernerna kan bidra med för att främja den ekonomiska utvecklingen och på det faktum att privata direktinvesteringar är en viktig faktor för utvecklingsprocessen /.../ År 1969 stod det klart att den officiella utvecklingshjälpen skulle minska t o m i absoluta siffror och att tyngdpunkten i ökande utsträckning skulle förflyttas till handelsavtal enligt 'mest gynnad'-principen och privata utlandsinvesteringar. Därför var det nödvändigt att på nytt tänka genom formerna för transnatio-

nella företags direktinvesteringar.”²¹ Det transnationella kapitalet organiserade ett osamtidighetens krisscenario, med en nybestämning av ”utveckling” och ”underutveckling”, med det konstanta hotet om stagnation och hunger även i de utvecklade zonerna på de tre kontinenterna; det organiserade ett slutgiltigt avsked från ”utvecklingsårtiondet”.

Vetet som vapen och triage-modellen

Den internationella folkliga kampens förlopp mot slutet av 60-talet drev också USAs statsapparat in i en kris. 1971 års underskott i utrikeshandeln utgjorde alarmsignalen. Dollarns stabilitet, och därmed hela den västliga världens ekonomiska stabilitet, knakade i fogarna.

”Många av de ekonomiska problem som vi möter idag har sitt ursprung i de mångahanda ansvarsfulla uppgifter som Förenta Staterna har tagit på sig i utlandet i egenskap av den ickekommunistiska världens ledande makt”, hette det i en rapport till president Nixon. Dyr militärteknologi hade inte räckt till för att genomdriva USAs globala inrikespolitiska målsättningar gentemot underklasserna på de tre kontinenterna, i form av utvecklingsårtiondets amerikanska lösning. Vietnamkriget hade fått bägaren att rinna över. Men dollarns svaghet hade djupare orsaker än stigande militärutgifter under vietnamkriget. Redan under Kennedy, och därefter under Johnson, hade en inflationspolitik inletts som siktade till en stabilisering av USAs ledarställning genom tillväxt och full

sysselsättning på hemmaplan. Så länge inflationen neutraliserade lönehöjningarna och kopplingen mellan lönehöjningar och produktivitetsstegringar bestod, hade USA-administrationens stigande budgetunderskott betalats i form av höga tillväxtsiffror.

Men i det avseendet hade en vändning inträffat under 1960-talet. Klasskonfrontationerna i USA orsakade en stagnerande produktivitet, samtidigt som kraven på lön och samhällsinkomst fortsatte att stegas, enligt Carpignano.²² Lönerna steg snabbare än priserna, och till slut sprängde finansieringen av *The Great Society*²³ statsbudgeten. Det var också så att USAs regering allt mer sällan var i stånd att militärt garantera det transnationella kapitalet dess världsomspännande spelrum. Och ju oftare detta inträffade, desto oftare avstod nu kapitalet från att ge staten en del av frukterna av det ”ojämlika utbytet” med de tre kontinenterna. Vilket innebar att det avstod från att skicka tillbaka de utvunna extraprofiterna till USA. Denna återtransferering, som dittills hade hållit USAs handelsbalans på plussidan, hade ju i vilket fall bara haft effekten att subventionera den amerikanska arbetarklassen. På så sätt bidrog också de multinationella bolagen till den kris som Nixon-administrationen såg sig stå inför vid 70-talets början. (Men de erbjöd också på samma gång sina förslag till lösningar.)

Av dessa anledningar bröt valutasytemet från Bretton Woods samman. Det som hade utgjort grunden för USAs

ledarskap inom världsekonomin. Att alla valutor hade haft USAs valuta som ledstjärna var en fördelaktig mekanism för export av USAs inflation. Alla världens riksbankers sparade den inflationsdrabbade dollarn som valutareserv, och avlastade därmed en del av USAs inflationstryck. Sedan 1968 var emellertid inte längre dollarns konvertibilitet i guld säkrad, vilket var systemets grundval. Man lyckades emellertid fördröja Bretton Woods-systemets sammanbrott till 1971. En anledning var den amerikanska riksbankens restriktionspolitik. En annan att det gaullistiska Frankrikes egensinnighet begränsades av maj-händelserna i Paris -68. Dessutom fördröjde den stora koalitionen i Västtyskland upprepade gånger den redan givna revalveringen av D-marken. Man ville i det längsta hjälpa den västtyska exportoffensiven på världsmarknaden på tvärvägen gentemot grannländerna.

Men inte heller efter 1971 tänkte Nixon-administrationen på att ge upp den politik som gick ut på dollarinflation, ohämmade militärutgifter och besvarande av de inhemska lönekraven med inflation. Tvärtom övergick man till en *benign neglect*-politik²⁴ gentemot dollarinflationen. Nixon-administrationen gav över huvud taget upp försvaret av dollarns stabilitet. På devalveringen 1971 följde ytterligare en 1973, och när man övergick till att låta dollarn flyta gentemot de andra valutorna var en mekanism för kontinuerlig dollardevalvering införd.

Hur kunde man då verkställa en fort-

sättning av inflationsexporten? Nu var ju de övriga västliga industriländerna tvungna att konkurrera på världsmarknaden med den tack vare devalveringarna billigare USA-exporten. Eller också måste de fortsätta att låta sina dollarreserver svälla för att stödja dollarn och därmed importera USAs inflation. Klart är att detta bara kunde fungera så länge USAs svagare allierade å sin sida kunde profitera på dollarinflationen, och så länge USAs dominans inte ifrågasattes på ett avgörande sätt från deras sida. Konkret uttryckt: så länge dessa länder efter 1973 hade vissa fördelar, dvs så länge de hade tillgång till billigare olja som beräknades efter dollarkursen, och på samma gång kunde använda de uppsvällande internationella dollarmarknaderna för en kapitalexportoffensiv. Inflationsexportens nya mekanism var alltså beroende av USAs makt; å ena sidan till att hålla sina klientstater lugna i avspänningens tecken, å andra sidan för att med Saudi-Arabien som broms även efter 1973 hålla höjningen av OPECs oljepris på en nivå som inte översteg dollarns inflationsutveckling. För att citera Calleo²⁵ som analyserade denna process utförligt: "Nixons lösning gjorde Amerikas inhemska välstånd direkt beroende av dess makt gentemot utlandet." Denna makt utåt, som USA hade att på samma gång exportera den egna inflationen och tillfredsställa västeuropeiska och japanska konkurrenter, vilade på USAs maktställning i Mellersta östern och på ett generalangrepp riktat mot underklasserna på södra

halvklotet. Det sistnämnda uppvisade en sådan skärpa att det på en gång tillfredsställde både huvudaktören och dess svagare allierade. Livsmedelskrisen och energikrisen utgjorde de maktmedel som sattes in i striden mot underklasserna på de tre kontinenterna och underklasserna i metropolerna. Dock inte med fullt så stor kraft mot de senare. I vilket fall kunde Nixon också efter Vietnam fortsätta att hålla fyr under den amerikanska konjunkturen med hjälp av fortsatt höga försvarsanslag, samtidigt som klyftan mellan de rika och de fattiga klasserna i USA — och de senares lönekrav — kunde tämjäs.

Krisscenariot från 1971 och 1973 utgjorde grundvalen för Nixonerans andra ekonomiska uppsving - det längsta i efterkrigshistorien - som sträckte sig från 1976 till 1980. NACLA²⁶ har på ett kraftfullt sätt analyserat de mekanismer med vilkas hjälp livsmedelskrisen framkallades ("vetet som vapen"). I maj 1970 upprättade Nixon-administrationen ett utskott för internationell handels- och livsmedelspolitik. Detta betecknade jordbruksexporten som nyckeln till övervinnandet av USAs underskott i utrikeshandeln. I detta utskott förde i första hand företrädare för USAs transnationella bolag ordet. Ordföranden Williams var till exempel ledare för IBMs finansavdelning. Därutöver fanns företrädare för USAs största multinationella spannmålsföretag, Cargill Inc, en styrelsemedlem från DeMonte, verkställande direktören för Utah Construction and Minings osv. "Williams-kom-

missionen drog av sin undersökning slutsatsen att det bara finns två exportkategorier inom vilka USA fortfarande har konkurrensfördelar: När det gäller varor som vid sin tillverkning kräver en högt utvecklad teknologi (som t ex kapitalvaror) och när det gäller jordbruksprodukter." Denna kommissionsförslag antogs utan dröjsmål och blev officiell regeringspolitik. Eftersom USA i allt väsentligt kontrollerar 75 procent av världshandeln med spannmål via fem transnationella företag var manipulationerna oproblematiske. Först reducerades utbudet av spannmål. Det gjordes på så sätt att bidrag utgick till bönder som lät sin jord ligga i träda. 1970 brukades bara 75 procent av 1969 års areal, och 1972 pågick fortfarande jordbruksnedläggningarna. När dollarn devalverades öppnades nya marknader i Västeuropa och i Japan. (Japan och Västeuropa importerar tillsammans mer spannmål än alla världens fattiga länder tillsammans.) I och med en massiv stegring av produktionen av nötkött öppnades nya marknader för fodermedel. (USA är den största importören av nötkött. Konsumtionen av nötkött i Japan steg t ex med 50 procent mellan 1969 och 1972. För att få fram ett kilo nötkött behöver man 6 1/2 kg vete, för ett kilo svinkött 3 kg, och för ett kilo fjäderfä 2 kg vete. Nötköttsproduktionen som stöddes massivt av Världsbanken hade en avgörande betydelse för förintelsen av spannmål!) Dessutom hade den ryska arbetarklassen drivit igenom sitt krav på gulaschkommunism och tvingat Sov-

jetunionen till massiva köp av spannmål i USA. Följden av alla dessa åtgärder blev att världens spannmålsförråd sinade, vilket ledde till enorma prisstegringar. Mellan 1970 och 1974 ökade USA sin veteexport med 90 procent. Inkomsterna för detta låg emellertid 400 procent högre. Och en tillbakagång i världens spannmålsproduktion på bara 1,6 procent 1972 — den berodde framför allt på dåliga väderleksförhållanden — ledde i industriländerna till stigande livsmedelspriser, på de tre kontinenterna emellertid till epidemisk hungersnöd. ”Den faktor som såg ut att lägga grunden för USAs framgång med vetopolitiken var det dåliga väder som åren 1971-73 hemsökte stora delar av Afrika, Asien och Sovjetunionen och ledde till dåliga skördar”, skriver Harry Cleaver.²⁷ ”Så kunde det se ut som om knappheten på livsmedel var naturlig och för en tid skyllde man den på långsiktiga förändringar i väderleken. /.../ Dock var naturen inte den enda orsaken, utan det var klasskampspolitik som förlänade livsmedelsvapnet, priser och hjälpsändningar en konkret gestalt.”

De tre kontinenternas underklasser blev beroende av livsmedelsimport på grund av spannmålsimporten från USA under 50- och 60-talen och den traditionella livsmedelsodlingens förstörelse (till förmån för monokulturer för export). De fick nu räkningen för det havererade ”utvecklingsårtiondet”: svält. Av ”*Food for Peace*” på 50- och 60-talen blev det nu ”*Food Power*”, maten som makt, och ”*Food for Work*”, mat

för arbete.

”Det tycks stå klart att åtminstone de fattiga i hela världen ständigt kommer att vara tvungna att lida under livsmedelsknapphet och då och då av hungersnöd /.../ Bristen på jämlikhet mellan de rika och de fattiga kommer förmodligen att öka ännu mer, och världens beroende av det nordamerikanska jordbruket kommer ständigt att öka. /.../ Kapaciteten att i tider av knapphet kunna ställa upp med livsmedelshjälp kommer att fördjupa USAs inflytande i mottagarländerna. (Om den av meteorologer förutspådda nedkylningstendensen i jordens klimat) fortsätter under flera årtionden kommer med största säkerhet en absolut livsmedelsknapphet att uppstå /.../ I en kallare och därför hungrigare värld /.../ skulle USAs närpå monopolartade ställning som livsmedellexportör kunna ge Förenta Staterna en typ av makt som det aldrig någonsin ägt tidigare — en ekonomisk och politisk maktställning, ännu mer påfallande än den var under åren strax efter andra världskriget. /.../ Washington skulle praktiskt taget få makten över människors liv och död i behövande länder”, heter det i en rapport från CIA, närmare bestämt Office of Political Research i augusti 1974. ”Svältande människor lyssnar bara på dem som kan erbjuda ett stycke bröd”, sa USAs jordbruksminister Butz. ”Livsmedel är ett verktyg. Det är ett vapen i USAs förhandlingsarsenal.”

”Livsmedelsvapnets roll i USAs utrikespolitik är klar”, skriver en av

NACLAs författare. ”Det tjänar till att understödja USAs vasallregimer (som i Sydkorea). Vid förhandlingar tjänar det som en hävstång för att tvinga sådana länder till eftergifter som inte lika lätt ger efter för USAs diktat (som t ex Egypten). Det tjänar som en piska att användas mot länder i vilka revolutionära processer äger rum (som i Allendes Chile). Och därutöver är det ett strategiskt vapen mot länder i tredje världen som angriper den utsugning av deras naturresurser som USA står för. Vid en framtida ökning av konflikterna mellan Förenta Staterna och tredje världens länder måste man räkna med att de politiska aktörerna allt oftare kommer att stödja sig på USAs dominerande ställning som livsmedelsleverantör för att befästa USAs maktställning.”

Harry Cleaver har beskrivit hur man kan uppfatta vetevapnet inte enbart som en väg att befästa USAs dominans eller som en monopolpolitik från de transnationella livsmedelsbolagens sida. Därutöver representerade det ett direkt angrepp på de tre kontinenternas underklasser, vilkas motstånd hade störtat utvecklingsåriondet i en kris. ”Kapitalet känner till att dess kontroll över produktion och fördelning av livsmedel också ger det en ansenlig kontroll över arbetarna. För kapitalet ligger livsmedelens grundläggande styrka i att de ger makt att tvinga arbetarklassen att arbeta, för att den ska få något att äta. Arbetarklassens behov av näring har lett till att kapitalet gjort knapphet och svält till en grundläggande del av sin samhälls-

ordning. Och det till den grad att svält eller hot om svält ligger inbyggt i kapitalismen. I form av ett ultimatum försöker kapitalet driva igenom sin paroll ’den som inte arbetar ska inte heller äta’ och göra den till arbetarklassens livsvillkor.”

”I vissa delar av världen är hungersnöden, liksom livsmedelsknapphet och höga priser över huvud taget, ett verktyg för att försvaga böndernas styrka på landet och arbetarnas styrka i staden, knäcka deras kamp för högre löner och göra dem villiga att underkasta sig kapitalets kontroll. Internationellt sett tjänar svälten i en del av världen till att lära arbetarna i alla länder hur stor kapitalets makt är. Trots jordbrukssektorns höga produktivitet och trots moderna transportmedel kan man fortfarande utlämna delar av mänskligheten till svältdöden, och det betyder att också arbetarna på annat håll hotas av möjligheten att röna samma öde.”

Utvecklingsåriondet utlöste en förväntningarnas revolution, men denna kvävdes i svält och inflation. Man gav upp den strategi som gick ut på att göra de tre kontinenternas arbetarklass räntabel, via billiga spannmålsleveranser, industrialisering och skapande av en begränsad köpkraft för massorna. Underklasserna hade inte längre råd med det dyra importerade spannmålet, och den traditionella självhushållningen var till största delen förstörd. Städernas sluminvånare och de onödiggjorda på landsbygden måste slå in på andra överlevnadsstrategier eller svälta ihjäl. Här

måste vi utelämna den roll livsmedelsskrisen spelade för angreppet på metropolernas underklasser, liksom den roll den spelade för att tillfredsställa de krav som ställdes av de östeuropeiska och ryska arbetarklasserna. Låt oss följa vilka verkningar svälten hade i kampen mot de tre kontinenternas underklasser.

Enligt Cleaver: ”Tyngdpunkten i 70-talets hungersnöd låg i Östafrika: Somalia från 1969, Kenya 1970-71, Etiopien från 1972; i Sahel i Östafrika, nämligen Tchad, Niger, Övre Volta och Mali samt Mauretania och Senegal 1972-75; och i Asien: Afghanistan 1971-72 och Bangladesh 1974-75. På västra halvklotet drabbades Chile av den värsta hungersnöden (bortsett från Honduras) och undernäringen efter Allendes fall 1973.”

I dessa länder gav översvämningar eller torrperioder tillfälle att sätta in hungersnödens vapen. Den utsträckning i vilken torkans eller översvämningarnas verkningar och utbredning avgörs av klasskonstellationen låter sig mätas av katastrofen i Chile som enbart hade politiska orsaker. ”Här spelade militärjuntans vapen den roll som annars tillkom naturkatastrofer, för att bryta udden av en arbetarklass vars styrka när det gällde att höja lönerna snabbare än produktiviteten var den egentliga orsaken till Allenderegimens undergång. Samtidigt bidrog de för sent eller på fel sätt insatta hjälpinsatserna i Afrika och Asien till att slå sönder sammanslutningar av bönder och arbetare i städerna. Deras kamp hade allt mer fört dem in

i en situation då de kunde agera utanför lokal eller internationell kapitalistisk kontroll.” I Afghanistan hade hungersnöden till uppgift att få kontroll över bönderna och nomaderna i landets västra delar och att neutralisera motståndsrörelsen i Kabul. Samtidigt lanserade USAs fredskår²⁸ ”Food for Work”-programmet (programmet Mat för Arbeta), i vilket utsultna människor tvingades till arbete vid vägprojekt eller på byggarbetsplatser i utbyte mot veteraner som precis räckte för att överleva. Vid slutet av hjälpprogrammets första år förfogade fredskåren fortfarande över överblivna veteförråd, men under tiden hade 80 000 människor dött av svält. I Tchad bidrog hungersnöden till att man fick bukt med de upproriska nomaderna i landets norra delar. Där räckte det inte att regeringen, som liksom den franska främlingslegionen sedan 1966 var inblandad i strider mot nomadgerillan, vägrade lämna varje form av hjälp. Dessutom täppte armén igen de sista vattenhålerna med sand (ett förfaringsätt som till exempel används i Ogaden). I Sahel fördrev hungersnöden miljoner av nomader från deras produktion för självhushållning, varigenom jorden frigjordes att brukas av transnationella jordbrukskoncerner. Här hade man varslat om katastrof redan sex år tidigare. Den hungersnöd som närmade sig var bekant i Europa, i USA och inom FAO utan att man tillgrip några som helst åtgärder. Tvärtom diskuterade man inom USAs regering nyttan av *triage*-modellen som medel att kontrollera över-

befolkningen på de tre kontinenterna.³⁰ Då gällde alltså politiken att medvetet låta katastrofer ha sin verkan, för att bara de skulle överleva som hade en plats i de transnationella bolagens framtida världsbild.

I Etiopien använde Selassie-regimen hungersnöden mot bönderna i Walloprovinsen. Selassie vägrade ta emot internationell hjälp och kommenterade katastrofen med orden: "Vi har sagt att rikedom måste förtjänas genom hårt arbete. Vi har sagt att de som inte arbetar kommer att svälta ihjäl." Och de dog av svält. Antalet döda under den etiopiska hungersnödens två första år uppskattas till åtminstone 100 000. I Indien tog regeringen Gandhi tillbakagången i spannmålsskördarna år 1975 som förevändning att proklamera undantagstillstånd, förbjuda strejker och frysa lönenivån. På samma gång konfronterades de fattigaste samhällsklasserna med omfattande program för tvångssterilisering. Också i Bangladesh dog hundratusentals innan de första hjälpsändningarna kom fram. Man tog tillfället i akt att införa tvångsarbete i stor skala. Detta var ett program som *Wall Street Journal* entusiastiskt berättade om: "Regeringen har satt in två miljoner, män och pojkar, kvinnor och flickor i kanal- och slussbyggen för att få monsunfloden under kontroll och använda vattnet för konstbevattning. Man betalar varje arbetare 6 pund (ca 3 kg) vete per ton jord han flyttar på. Visserligen innehåller detta program mycket som en modern människa har svårt att acceptera. Där utförs

hårt kroppsarbete i en tid när maskiner skulle kunna utföra samma prestation på kortaste tid. Betalningen är låg. Betalningssystemet liknar den ackordslön som de amerikanska fackföreningarna säger nej till därför att det höjer konkurrenstrycket bland arbetarna/.../men trots allt detta bekräftas i Bangladesh en sanning som är lika gammal som människan själv: Bara den som arbetar skall också äta. /.../ Däri kan rikare nationer se ett exempel också för egen del." Till detta kan vi lägga hungersnöden i Peru, som har stor likhet med den kinesiska, liksom folkmordet i Kampuchea och på den senaste tiden flyktingströmmarna i Somalia. Här ser vi tydligt samstämmigheten mellan naturkatastrofer och militärjuntors ingrepp med avseende på utrotningen av överflödiga, övertaliga munnar att mätta och arbetsviljans befastande. Bara under det senaste året har 55 miljoner människor svultit ihjäl.

Återuppbyggnaden av de länder som drabbats av hungersnöden talar ett inte mindre tydligt språk. Utrotningen av nomaderna och de självförsörjande bönderna lämnar plats för nya storföretag inom *agrobusiness*. De överlevande koncentreras först i flyktingläger, och anvisas sedan inget annat än att bege sig till städernas massfattigdom.

Dessa sammanhang visas allra tydligast i Sahel. Under hungersnödens värsta år löper de skepp, som fört med sig livsmedelshjälp, åter ut från Dakars hamn fullastade med jordnötter, bomull, grönsaker och nötkött. Under torrperio-

den växte t o m många exportgrenar. Exporten av nötkött ökade med 41 procent, exporten av nedkyllt och fruset kött steg med 300 procent, fisk- och grönsaksexporten nådde rekordhöjder. Malis produktion av bomullsfrön steg med 400 procent och jordnötsproduktionen med 70 procent under de fyra svältåren, och risexporten slog alla rekord.³¹ Under vintermånaderna fraktar transportplan - DC10:or - böror, meloner, tomater, auberginer, jordgubbar och paprika till västeuropeiska varuhus. Man kan också nämna exporten från Senegal, där agrokonzernen Bud-Senegal har jättelika trädgårdsplantager, konstbevattnade och upprättade på den genom torka och tvångsförflyttningar anskaffade jorden. På sommaren odlas djurfoder avsett för de nötkreatur som går på export. Detta bolag bedriver liknande projekt i Mali, på Martinique och i Elfenbenskusten.

Efter torkan koordinerades rekonstruktionsarbetet för Sahel år 1976 av Club des Amis du Sahel, ett av de västliga industriföretagarnas koordinationsorgan. Planerna sträckte sig längre än till etableringen av jordbruksindustri. Enligt atomexportaffären mellan Västtyskland och Brasilien skulle Brasilien leverera atomkraftverk till området, vilkas kylning möjliggjordes genom att en del av floden Niger dämades upp till en stor sjö. Följden blev att stora landområden förvandlades till saltöken på grund av avdunstningen från den stora sjön. Det var ett koncept för industrialisering som sträckte sig bortom mottot "bara den som arbetar skall också äta". Ett

koncept som knappast behöver någon arbetskraft alls och som inte inbegriper något annat än dess förintande. På liknande sätt som i Sahel realiserades nya jordbruksprojekt i Sudan. I Somalia hade man äntligen funnit den rätta metoden för att göra de fortfarande existerande nomaderna bofasta. I Etiopien odlade den italienska MAESCO-konzernen alfalfa på vad som tidigare varit nomadernas land, alfalfa som sedan exporterades till Japan. Agrokonzernernas verksamhet begränsar sig naturligtvis inte till svältregionerna. Tvångsfördrivning av människor är känd från Filippinerna, de sydamerikanska länderna och Iran före revolutionen. Liknande gäller för Indonesien där regeringens agenter hetsar byinvånare till muslimska uppror som därefter slås ner av armén. Bakom stridsvagnarna väntar redan agrokonzernernas maskiner. I de latinamerikanska länderna upprättas parallellt med de traditionella monokulturerna gigantiska nötkreatursfärmer med hjälp av krediter från Världsbanken. Dessa färmer står under de transnationella koncernernas kontroll. Här används spannmål från USA som foder. Köttet exporteras sedan tillbaka till USA. Men på de tre kontinenterna utbreder sig också den nya företagsformen "satellitfärmen", vid sidan om de fält som odlas av jordbrukskoncernerna. På dessa hundratals intilliggande småfärmer bidrar livsmedelsbolagen med vad de kallar erfarenhet, teknologi och *management-knowhow*. Satellitfärmerna står till tjänst med "tillsynen" och produkten levereras till kon-

cernerna på kontraktbasis.

Båda formerna för agrarsektorns kapitalisering på de tre kontinenterna har två sidor. För det första bidrar de - som den gröna revolutionen på sin tid - till att frigöra tillgången på billig arbetskraft. Senghaas³² skriver 1977: "För det bestående systemet har jordbrukets moderniseringsprocess fördelen att kunna höja produktiviteten inom ramen för nedärvda strukturer, medan arbetskraften samtidigt förblir billig. Eftersom ingen nämnvärd ny köpkraft skapas genom denna process ligger det nära till hands att de storskaliga moderniseringsprojekten oftast blir exportorienterade /.../ Denna moderniserings skeva verkan kommer till uttryck i följdverkningar som hela tiden staplas på varandra och knappast kan regleras politiskt: påtvingad flykt från landsbygden, överdriven koncentration till städerna, utbredning av den djupaste fattigdom osv /.../ (Jordbrukssektor präglas redan av en strukturell heterogenitet, som ytterligare förstärks.) Därmed förhindras att det utvecklas småjordbruk, verkstäder och småindustri inom ramen för vilka det skulle bli möjligt för lantbefolkningens massor att syssla med produktiv verksamhet vars ändamål bestod i att tillfredsställa deras egna behov."

Det handlar om en dubbel effekt: å ena sidan friställandet av arbetskraft, å andra sidan att hela landområden faktiskt töms på människor. Den gröna revolutionens följdverkningar hade visat att metoden att friställa arbetskraft

genom att trasa sönder den jordbruksbaserade självhushållningen också ger upphov till oroligheter, lönekrav och uppror hos de utarmade massornas sida. Att *triage*-modellen fick en ny renässans i USA samtidigt som svältkatastrofen rasade i Sahel var ingen tillfällighet. Bonnie Mass³³ skriver: "1974 formulerades på nytt idén om befolkningstillväxtens kontroll genom 'naturlig' död som medveten vetenskaplig metod för befolkningsplaneringen i fattiga länder. *Triage*-teorin, som den framfördes av J Forrester och D Meadows från MITs *Limits to Growth*-grupp, innebar att 'hjälp bara levereras till sådana länder som uppvisar de största överlevnadschanserna och att överlåta de andra åt svältdöden'.³⁴ Andra vetenskapsmän som ekologen Hardin, eller t o m presidenten för den ansedda vetenskapsakademien, Academy of Science, förespråkade också denna vida utbredda teori, en teori som påminner mycket om socialdarwinismens teori att den starkaste överlever. Enligt Hardin '/.../ tränger de folk som förökar sig snabbare än andra ut resten av världens folk. Att ge bort livsmedel skulle till slut vara detsamma som att ge bort det egna landet. /.../ Så länge födelsekontroll saknas är en politik som mättar alla munnar dömd till att bara skapa elände i världen. De rika minoriteterna måste handla för hela civilisationens bästa, ty denna är hotad av dumhet och goda avsikter.'" Denna tankegång vägledde de internationella utvecklingsagenturerna när de under 70-talet med termen "hjälp till självhjälp"

alltmer avsåg en decimering av befolkningen i de fattiga länderna. Svälten och *triage*-modellen förskaffade den negativa befolkningspolitikens ett avgörande genombrott under krisen 1971 och åren därefter. Vi kommer senare att närmare gå in på angreppen mot "överbefolkningen", så som de utförligt har beskrivits av Bonnie Mass i boken *Population target* (1976). Hur som helst handlade *triage*-modellens nya malthusianism inte bara om en akademisk diskussion, utan om en folkordets politik som sedan 70-talets början bedrevs av alla stora utvecklingsagenturer. Till exempel investerade Världsbanken, som sedan MacNamara-erans början hade upphöjt sig till "de fattigas advokat", mer pengar än någonsin i kreatursfarmer, liksom i program för småböndernas utveckling. Det handlade om 50 procent av Världsbankens investeringar i jordbruk, och programmen för småbönder motsvarade precis de transnationella livsmedelsbolagens planer på satellitfarmer. Samtidigt finansierade Världsbanken steriliserings- och befolkningsplaneringsprogram i dessa länder för att vrida tillbaka befolkningstalet till en utvecklingsriktig nivå, som man kallade det. Därmed avsåg den att lösa ett problem som R Tetzlaff har beskrivit på följande sätt: "Den allvarligaste begränsningen vad gäller möjligheten att nå det mål som den själv proklamerat, att befria ca 800 miljoner landsbygdsinvånare i tredje världen från absolut fattigdom, framgår av att Världsbanken inte förutser någon lösning för tre skikt av yrkes-

verksamma människor: a) för de jordlösa b) för de sk minifundisterna, vilkas små ofruktbara och ogynnsamt belägna åkrar uppvisar för liten tillväxtpotential och c) för jordlösa löntagare utan varaktig sysselsättning, som säsongarbetare, vandringsarbetare och andra tillfällighetsarbetare. Under förutsättning att alla andra utvecklingsproblem av teknisk, ekologisk och skattepolitisk natur i framtiden löses på ett tillfredsställande sätt, skulle knappast mer än 30 eller 40 procent av fattigbefolkningen på landet - de vilka identifieras som 'en kreditvärdig grupp av småbönder' - tas med och integreras som marknadsproducerande bönder inom kretsloppet av varor och kapital. /.../ De som 'glöms bort' i Världsbankens program för småbönder eller de utfattiga grupper som trängts ut i periferin — det rör sig om i alla fall några hundra miljoner människor — är inte bara övertaliga konsumenter. Tvärtom är de — förskräckligt att säga det — ofta fullständigt överflödiga, dvs överflödiga för att ett samhälle och ekonomiskt system ska fungera där det inte ens finns behov för deras gratis till buds stående arbetskraft. Så länge dessa marginaliserade grupper fortfarande kan fungera som en industriell reservarmé, som löne- eller tillfällighetsarbetare i beredskap, måste man fortfarande betrakta dem som det samhällseliga reproduktionssystemets nödvändiga, på det nedersta steget stående beståndsdelar. Men när de inte ens en gång kan uppfylla denna funktion, då kan de bara uppfattas som störfaktorer i utvecklingen.

Det har att göra med de ojämlika privata ägandeförhållandena, befolkningens rasande tillväxttakt och att produktionen för marknaden stiger snabbare än systemets förmåga att absorbera till buds stående arbetskraft. Och då framträder alltså dessa i periferin stående människor enbart som orosmoment som framkallar kriser och turbulenser (på landsbygden eller i städernas fattiga områden).³⁵

Svältns politik går ut på mer än att genomdriva sambandet mellan arbete och ätande. Sett ur detta perspektiv siktar den också till en avfolkning av hela landsdelar, som på detta sätt kan genomkapitaliseras, enligt Tetzlaff. Vidare: ur den utvecklingstanke som styrde utvecklingsårtiondet har en förintelsens politik fötts, som underkastar de tre kontinenternas underklasser en *triage*, en den globala osamtidighetens politik, som ska säkra kontrollen över underklasserna. Inte längre genom att arbete och lön står i ett visst samband med varandra, utan genom att arbete och förintelse gör det.

Oljekris och inflation i det transnationella kapitalets regi

1971 års kris hade förödande verkningar. Ändå var de inte tillräckligt genomgripande. Fastän den första devalveringen av dollarn kom samtidigt med den första, fortfarande mycket begränsade, höjningen av oljepriset (Teheranöverenskommelsen), syntes USAs dominans över dess klientstater, och särskilt kontrollen över lönekraven i

metropolerna, vara mer prekärr än någonsin. De västeuropeiska staterna och Japan å sin sida hade utnyttjat den då billigare dollarn för en kapitalexport-offensiv i kompenserande syfte, och den mycket kraftiga och världsomspännande konjunkturuppgången 1972-73 hade gett lönekravens tryck en internationell samtidighet. En helig allians mellan Nixon-administrationen, OPEC-regimerna och de transnationella oljebolagen gav upphov till den internationella krisens andra etapp.

På grund av höjningen av oljepriserna blev dollarinflationen det som världen över bestämde krisförloppet. På nåd och onåd kopplades hela världsekonomin till denna inflation. För oljeprisstegringarna beräknades efter dollarn. Och USAs maktställning på 70-talet berodde på dess förmåga att hålla oljeprisstegringarna precis under takten hos dollarinflationen, som var 13 % per år.³⁶

Som tack för att man importerade den inflationsstegrade dollarn belönades de svagare bundsförvanterna med att oljepriset relativt sett stagnerade. Om dollarn fram till 1971 varit täckt med guld så blev den nu inträdesbiljetten till deltagande i utsugningen av de tre kontinenterna. Om det som alltid följde de tre kontinenternas underklasser som en skugga varit hungern, så drevs det internationella kapitalet av hungern efter kapital.³⁷ Energikrisen skapade via återcirkulering av oljedollar — *petro-dollar recycling* — jättelika penningmarknader. Via stegrade energipriser såg de upp en stor del av

massornas löneförhöjningar i metropolerna, liksom det sista överskott som fanns att ta i "utvecklingsländerna". Och dessa pengar fördes nu över till kreditmarknaderna. Pengarna användes till en teknologisk utvecklingsoffensiv i metropolerna, för obegränsade rustningsutgifter också efter Vietnam-kriget, till en utveckling i OPEC-staterna som baserades på den modernaste teknologin samt utnyttjande och förslitning av gästarbete. Pengarna användes också till direktinvestering i länder i tredje världen där fattigdom och förintelse stod öga mot öga med denna överflödande internationella kapitalmarknad.

Nixon-administrationen, som hade sökt efter nya vägar att tvinga på världsekonomin importen av sina inflationsdollar, hade blivit motorn i ett krisförlopp som inte längre gick att kontrollera med den ståtliga ekonomi- och kreditpolitikens medel. När Schiller i Västtyskland inledde den keynesianska krispolitikens storhetstid hade denna medicin i verkligheten inte längre någon verkan. De transnationella bolagens profiter, som under 60-talets första hälft fortfarande hade sörgt för ett plus i USAs handelsbalans, flöt nu ut på den europeiska och den asiatiska dollarmarknaden. Något som också förstärktes av Nixon-administrationens restriktionspolitik 1971. Dessa profiter kontrollerades nu inte längre av Wall Street eller dess underhuggare i London, Frankfurt och Tokyo.

Produktivitetens kris och de sjunkande profittvoterna i metropolerna, samt

oförmågan att via den keynesianska efterfrågemekanismen koppla lönekraften hos underklasserna i dessa länder till motsvarande produktivitetstegringar, gav upphov till den planerande statens kris. Den planerande staten ifrågasattes å ena sidan av underklasserna och å andra sidan av det transnationella kapitalet självt.

"De keynesianska ledarna ägde vissa instrument som kunde öka utbudet och sänka efterfrågan i ekonomin. Och dessa instrument var deras viktigaste vapen mot inflationen. Fram till 60-talet och stagflationsfenomenets uppdykande hade de keynesianska instrumenten fungerat rätt bra för en stor del av den amerikanska befolkningen. Frånsett smärre konjunkturnedgångar var USAs ekonomi stabil. /.../ Men vid mitten av 60-talet reagerade näringslivet i avtagande grad på det förutsedda sättet när man satte in de keynesianska recepten. /.../ Marknaden spelade inte längre sin roll som samhällets regleringsmekanism. Ett par hundra industri- och bankgiganter koncentrerade makt hade undergrävt effektiviteten hos de viktigaste keynesianska penning- och finanspolitiska instrumenten."³⁸

Det internationella kapitalet ställde sig utanför de nationella gränserna. "Varför ska vi hänga upp den amerikanska flaggan över firmans kontor i Paris och Frankfurt när studenterna protesterar mot vietnamkriget ute på gatan? /.../ Och detta är i särskilt hög grad en insiktsfull strategi när det allt mer är så att den amerikanska regeringen inte längre

kan försvara amerikanska koncerner utomlands med militärmakt. De dagar då USA öppet drog i krig för att rädda en speciell amerikansk koncern ser ut att vara förbi. Koncernledare lägger sig vinn om distansen mellan sina 'nationellt obundna' företag och USAs regering, därför att de alltmer blir klara över att USAs regering, pga de dramatiska förändringarna i världspolitiken och världsekonomin inte längre är i stånd att främja och skydda koncernintressen med den gängse militärstrategin."

Det krisscenario som de transnationella företagen föreslog USAs administration 1971 och 1973 innebar att inflation och kris skulle användas på ett sätt som vida överträffade intentionerna med inflationsdollarexporten. Inflationen i den keynesianska staten hade orsakats av underskott i statsbudgeten, pga av statens initiativ för att skapa en effektiv efterfrågan (för att i sin tur få fart på de ekonomiska hjulen). Denna modell innebar också att staten gav efter för arbetarklassens lönekrav.

Den amerikanska staten efter Bretton Woods förstod att internationalisera denna mekanism och använda den till sin fördel. Den vek undan för den amerikanska underklassens tryck och finansierade såväl krav på inkomster som rustningskostnader genom internationella krediter. Men 70-talets inflation hade en i grunden annorlunda karaktär. Inflationen och krisscenariot på 70-talet var verkligen ett det transnationella kapitalets internationella projekt, också om man tar i beaktande att inflationsdollarn

precis som förut trycktes av USAs sedelpressar. Om 60-talets inflation alltid var ett svar på de arbetande klassernas krav så var 70-talets inflation fullständigt bestämd från kapitalets sida. I och med att kapitalet valde krisen i syfte att låta den slå tillbaka mot underklassen med full kraft, hade kapitalets bruk av inflationen som vapen fullständigt förvandlats och internationaliserats. Detta bruk definieras närmare av treenigheten dollarinflation, livsmedelskris och energikris.³⁹

Inflationsdollarn flöt via de transnationella oljebolagen till OPEC-regimerna och via återcirkuleringen av oljedollar — *petro-dollar recycling* — ut på de internationella finansmarknaderna. Men de mekanismer genom vilka den internationella inflationen sattes igång var helt klart nationalistiska. OPEC-länderna krävde sin jordränta på oljefälten sedan USAs regering hade krävt sin andel av jordräntorna på mellanvästerns vetefält. Bortom sambandet mellan arbete och mervärde hade en ny mekanism satts igång; en mekanism för att skapa värde, som inte krävde annat än makten att framkalla flaskhalsar, där penningvärdena kunde sugas upp. Det var något nytt istället för den förlorade kampen om produktivitetstillväxten i metropolernas industribranscher.

Oljesektorn och jordbruket i USA (som i högsta grad är energiberoende) är världsekonomin mest kapitalintensiva sektorer. I jämförelse med t ex bil- och verkstadsindustrin är de nästan oberoende av mänsklig arbetskraft och

klasskampens nivå i metropolerna. I och med livsmedels- och oljekrisen löstes mobiliseringen av kapital från sin koppling till arbetsproduktiviteten, och på samma gång bröts bindningen till keynesianismens ”planerande stat” och dess idé om full sysselsättning. Inflationen resulterade i en tillbakagång i de arbetande massornas inkomster och samtidigt gjordes produktionsmedlen mer fulländande. Kapitalet frigjorde sig ur clinchen med underklassernas internationella framstötar och överlät den kampen till staten. Det flydde från omvandlingen av mervärdet till konkret kapital och övergick till ett abstrakt skapande av kapital.⁴⁰

Inflationen hade blivit till direkt måttstock för skapandet av nytt kapital. Varje produktiv investering måste låta sig mätas mot denna inflation. Investeringen måste vara extremt ”mervärdesintensiv” för att kunna betraktas som profitabel i jämförelse med penningtillflödet från vete och olja. Inflationen grundlade samtidigt en i hittills okänd omfattning ansvällning av kapital och en selektivitet i investeringarna som också var skälet till att kapitalet lät den billigaste arbetskraft förbli outnyttjad; att det i vissa regioner hellre lät svältdöden grassera än att tvinga in folk i dödsbringande hårt arbete.

70-talets inflationsmekanism var uttryck för det transnationella kapitalets politiska makt. Men samtidigt det största hotet mot det. Inflation är ingen lösning på en mervärdeskris. Profitkvotens fall kan inte utjämnas med ett kre-

ditsystem. Det är i bästa fall en övergångslösning: en kraftsamling inför ett nytt angrepp på underklasserna i vilket det transnationella kapitalet på nytt måste konfronteras med de utsultna underklasserna på de tre kontinenterna och en ny klasskonstellation i metropolerna. Och noga räknat konfronteras direkt, eftersom mekanismerna för statlig planering och kompensation är förstörda. Kapital kan bara överleva genom att man rekonstruerar sambandet mellan arbete och mervärde, och mellan arbete och kapitalistisk styrning.

Profitkvotens fall kunde inte förhindras genom statlig planering och full sysselsättning i metropolerna och ”utveckling” på de tre kontinenterna. Det krävdes en ny kombination av maximala mervärdeskvoter med den modernaste teknologin, stora vinstmängder men låg profitkvot i de rika länderna, och lägre mervärdeskvot men maximala profitkvoter på de tre kontinenterna.⁴¹ Och detta är ett förhållande som inte längre kommer till stånd genom ”ojämlika bytesförhållanden” mellan I- och U-länder, utan genom arbetsdelning inom den transnationella koncernen själv, genom den upptrappade konfrontationen med underklasserna på de tre kontinenterna och i metropolerna. Den mekanism som motverkar profitkvoternas tendentiella fall ligger ”inte mer på det totala systemets nivå utan inom monopol företaget självt, i de nya egenkaperna hos monopolistiska innovationer”.⁴²

Aldrig någonsin kan det transnatio-

nella kapitalet lösa sig från bindningen vid arbetskraftens utsugning. Det kan inte förbigå arbetsvärdeslagen utan att onödigt förklara sig självt. Inflationen var bara den nya måttstocken för en icke-samtidighet i vilken kapitalet på samma gång perfektionerade sig självt i en sådan utsträckning och gjorde sig så sparsmakat att det bara använde sig av de mest extrema betingelserna för sin egen reproduktion. Det vill säga den mest disciplinerade, billigaste arbetskraften på de tre kontinenterna, unga kvinnor och barn, och den högsta organiska kapitalsammansättningen i metropoler — kärnkraftverk, elektronik, investeringsvaror och rustningsindustri.

Och kapitalet använde denna icke-samtidighet till att ge den multinationella underklassen en ny sammansättning, och förberedde därmed den terräng på vilken det nu på 80-talet tvingas konfrontera denna klass världen över.

Medan den keynesianska statens kris i metropolerna blev uppenbar först i slutet av 70-talet, följde krisen direkt i oljekrisens spår för utvecklingsregimerna på de tre kontinenterna. Vid 70-talets början hade dessa stater satt igång med att formulera sina anspråk på "utveckling", såsom krav riktade mot industristaterna. Rockefellerrapporten — "Rockefeller Report on the Americas" — talade om en ny "nationalism" som yttrade sig som tullpolitik, förstafatligande av utländska koncerner, liksom i form av vänsterregimerna i Chile och Peru och inte minst de hotande råvarukartellerna. "Supermakternas överlägg-

senhet gentemot de andra staterna ökar. Men ändå förfogar de små staterna över ett spelrum för självständigt handlande som är exempellöst." (Kissinger 1969).

Vietnamkriget, offentliggörandet av Camelot-projektet,⁴³ men framför allt de nackdelar utvecklingsländerna hade i världshandeln (dvs billiga råvaror och jordbruksprodukter byttes mot dyra industrivaror) fördjupade klyftan till allt vad "utvecklingsårtiondet" hette, inte bara från industristaternas utan också från utvecklingsregimernas sida. Visserligen hade dessa regeringar, framför allt i Latinamerika och ASEAN-länderna men också i Indien och Iran, anpassat sina utvecklingskoncept till de transnationella koncernernas behov under andra hälften av 60-talet. Bestod deras koncept tidigare av "imports substitution", det vill säga uppbyggnad av en konsumtionsvaruindustri för hemmamarknaden eller en regional marknad, så hade sedan 60-talets mitt alltfler fabriker tillkommit som producerade för export, så världsmarknadsfabriker, som skulle tjäna regimerna som extra valutakällor. Man skulle satsa på export av olika industrivaror som komplement till de agrariska monokulturerna.

Men i början av 70-talet visade sig båda formerna för industrialisering stå i motsats till en nationell ekonomisk utveckling. Redan den så kallade imports substitutionen var egentligen inget annat än att det transnationella företaget byggde upp monteringsfabriker i utvecklingsländerna för att övervinna handelshinder och använda sig av billig arbets-

kraft. Och världsmarknadsfabrikerna tjänade ännu mindre en integrerad nationell utveckling. De var bara uttryck för arbetsdelningen inom de transnationella koncernerna.

Följaktligen stod det i början av 70-talet klart att de transnationella företagen inte förde med sig utveckling till utvecklingsländerna, utan tvärtom nationell desintegration.⁴⁴

”De moderna industriernas expansion i några få stadsområden tenderar att ta livet av konkurrerande typer av produktion ute på landet och på det sättet orsaka arbetslöshet och undersysselsättning. Landsbygden tar hämnd genom massinvandring in till stadsområdena, som på det sättet sväller ut till en storlek som är omöjlig att förvalta”.⁴⁵ De transnationella bolagen skar av varje utvecklingsperspektiv genom att torka ut den nationella kreditmarknaden och degradera det nationella borgerskapet till *trabourgeois*. (Frank, Arrighi)⁴⁶ De förstörde också det traditionella hantverket och de traditionella marknaderna med ytterligare utbredning av slumområdena som följd. Arbetskraften utnyttjades på ett selektivt sätt — sluminvånarna ignorerades medan den traditionella industrins kvalificerade och upplärda arbetare anställdes med relativt sett höga löner. Utvecklingsperspektiven förstördes också genom det ökade beroendet av import av kapitalvaror och livsmedel. Och genom övergången till världsmarknadstillverkning blev den nationella sk utvecklingen i ännu större utsträckning beroende av de

transnationella bolagen. 1971 kunde man för första gången över hela världen iakta en klyfta mellan importen och exporten i de underutvecklade länderna. Valutautgifterna för kapitalvaror, livsmedel och oljeimport översteg för första gången valutainflödet, en klyfta som under 70-talets vidare förlopp outhärligt ökade.⁴⁷

1971 hade det transnationella kapitalets aktiviteter lett till en negativ handelsbalans för både USA:s och utvecklingsländernas räkning. Detta kapital vandrade omkring på finansmarknaderna, på Wall Street, i London, Frankfurt och Tokyo. Det var omöjligt att kontrollera det, vare sig med nationella interventionsmekanismer i metropolerna eller, naturligtvis, från utvecklingsländerna. Varje regim som eftersträvade en ”nationell utveckling” måste backa upp delar av befolkningens inkomstkrav gentemot de internationella monopolen. Eftergifterna kunde ske av hänsyn till städernas — jämförelsevis fåtaliga — arbetarklass eller av rädsla för oroligheter bland slum- eller bondebefolkningen. För bara på detta sätt kunde en, om också smal, klassbas till förmån för ett utvecklingskoncept säkras på nationellt plan. Men regimerna hade blivit fullständigt beroende av de transnationella bolagen, som inte ville ha denna ”utveckling”, och varje regim som på minsta sätt gav efter för underklassens inkomstkrav tvingades in i en utsiktslös kris.

”Nationalismen” som Rockefeller-

rapporten 1969 fastslog som ett faktum var ett hopplöst försök av några regimer att rädda sin utveckling. I rapporten heter det att "nationalismens krafter skapar en tilltagande press på utländska privatinvesteringar. Strävan efter oberoende av USA leder till ett ökande tryck mot nationalisering av amerikanska industriföretag, krav på lokal kontroll eller deläggande i USA-kapital. Många ekonomer och affärsmän i andra republiker på den amerikanska kontinenten erkänner det entydiga behovet av amerikanskt kapital och amerikansk teknologi, men de vill ha dessa saker på villkor som överensstämmer med deras självbestämmande."

Och "faktiskt", skriver Tetzlaff 1980,⁴⁸ "förstatligades USA-egendom i Latinamerika mellan 1968 och 1971 till ett värde av ca 2 miljarder dollar, en summa som överträffar alla förstatliganden under tidigare decennier i Latinamerika. På grund av den skrämmiga kompensationen av privatfirmor kom det till långdragna kontroverser i många fall. Mellan 1960 och 1971 förstatligades USA-egendom i inte mindre än 34 länder — 15 i Afrika, 9 i Latinamerika, 5 i Asien och 5 i Mellersta östern." Men från och med 1971 drevs varje sådan "nationalism" in i en kris. I och med livsmedelskrisen blev det dessutom för dyrt för regimerna i utvecklingsländerna att unna sig en konsummande klass. Betingelserna för en reformistisk utvecklingspolitik hade slutgiltigt undanröjts, och enbart undvikandet av oroligheter genom att ge livsmedels-

subventioner ruinerade statsbudgetarna.

I och med oljekrisen fördubblades underskottet i utrikeshandeln inom loppet av ett år för de icke oljeexporterande länderna. På oljeprisstegringarna följde en fyrdubbling av konstgödselpriserna, och därmed en ytterligare upptrappning av livsmedelskrisen. Indiens importkostnader ökades t ex 1974 på grund av oljeprisernas stigning med 800 miljoner dollar, en summa som motsvarar 2/3 av Indiens valutareserv eller 25 % av hela importen och mycket mer än de tidigare planerade nettokapitalöverföringarna. Prisökningarna på kvävegödselmedel ökade de totala importkostnaderna med ytterligare 500 miljoner dollar och prisökningarna på de livsnödvändiga spannmålsimporterna med ytterligare 100 miljoner dollar.⁴⁹

Oljekrisen sörjde omedelbart för en ny maktkonstellation mellan metropoler, transnationella bolag och de tre kontinenterna. I OPEC-länderna kombinerades installationen av den modernaste teknologi med hårt utnyttjande av gästarbete och med en massiv upprustning, som garanti för USAs dominans. Dollarinflationen kopplades till oljeprisstegringarna och man vidtog åtgärder för att säkra återcirkuleringen av oljedollar. De utvecklingsländer som stod på gränsen till att bli industriländer, de skrämländerna, blev såvida de inte var oljeexporterande, nu mer än någonsin hänvisade till den förintande utsugningen av sina inhemska underklasser och tvingades avstå från inhemska re-

formistisk utveckling. De hänvisades också till upprustning. ASEAN-staterna, som på 60-talet hade framställts som mönsterstater för direkta kapitalinvesteringar tack vare omfångsrik hjälp från USA och krediter från Världsbanken, ålades nu mer än någonsin att ställa billig arbetskraft till de transnationella bolagens förfogande. Vad som återstod för de 40 svårast drabbade länderna i Afrika, Centralamerika, Sydostasien och Karibien var enbart befolkningspolitik, folk mord eller export av flyktingar och gästarbetare.

De stater som inte genast kunde bestämma sig - det fanns inget alternativ - fick hjälp av Världsbanken, som hade en avgörande roll när det gällde att driva igenom den nya maktkonstellationen. R Tetzlaff nämner att just de "progressiva" regeringarna såg sig konfronterade med växande inflationsdrivande statsbudgetar och utsattes för Världsbankens diktat om åtstramning. Han beskriver hur Världsbanken har fungerat som den som är "ansvarig för tuktningen av skuldsatta länder"; hur kedjan av åtstramning, strejkvågor och militär repression inleddes i Peru 1976; hur hungeroroligheterna i Egypten följde direkt på nedskärningarna av livsmedelssubventionerna 1977; hur Sadat instämde till att "liberalisera utrikeshandeln, förbättra lagarna för utländska investeringar och inrätta skattefria produktionszoner för att locka till sig utländskt kapital." "Världsbanken och den egyptiska regeringen var ense om att Egyptens långfristiga potential låg i dess

stora inhemska marknad med billig arbetskraft och i inkomster från Suezkanalen, oljan, turismen och gästarbetarnas hemskickade pengar." På liknande sätt förhöll det sig i Turkiet där Ecevit vägrar att finna sig i Världsbankens krav löstes genom militärkuppen 1980. Liksom i Guyana där livsmedelssubventionernas upphävande ledde till oroligheterna sommaren 1979 och till en än mer repressiv linje från regeringen Burhams sida. Eller i Zambia där regeringen Kaunda tvingades till nya förhandlingar med de transnationella bolagen om utvinningen av landets råvaror och till att underlätta handelsförbindelserna med Rhodesia och Sydafrika. Ett annat exempel är den brasilianska ekonomins fullständiga upplösning mellan 1968 och 1975, med en inflation på 390 procent, då militärerna fullständigt blev de transnationella bolagens junta — en utveckling som Mirow har beskrivit i boken Kartellernas diktatur.⁵⁰ Tilläggas bör dock att Brasilien liksom Indien eller Venezuela först under de senaste åren håller på att beträda den slutgiltiga vägen in i krisen.

"The politics of austerity", sanerings- och besparingspolitiken, som med undantag för England och Italien först efter den iranska revolutionen och krisen 1979-80 också blir industristaternas linje, betyder att de hastigt utarmade länderna försätts i ett sådant tillstånd att de transnationella bolagen kan ta för sig för fullt. Varje buffert mellan regim och underklasser blir omöjlig. Staten behåller endast uppgiften att repressivt

garantera bolagens verksamhetsområde och säkerställa leveransen av arbetskraft. Av den nationella suveränitet som det talades om på 60-talet är nu bara så mycket kvar att regimerna själva får bära kostnaderna för militär och förtryck utan den militärhjälp de fick på 60-talet.

Vid sidan av "den nya ekonomiska världsordningen" har genom 70-talets kris "en ny militär världsordning" (Senghaas) trätt fram. Nixon-doktrinen formulerade — parallellt med livsmedelskrisen — det som kallades för *big lift* och *burden sharing*. Den minskade närvaron av USA-trupper världen över, som möjliggjordes av att USA efter Vietnam avskaffade den allmänna värnplikten, skulle utjämnas genom en högre taktisk mobilitet hos de amerikanska kontingenterna under det att militärkostnaderna fördes över till de allierade staterna, t ex Västtyskland, ASEAN-staterna och Iran. "De genom oljeprisstegringarna efter 1973 förorsakade betalningsbalanssvårigheterna i många metropolstater har lett till en enorm vapenexportboom som ställer alla genomsnittliga tillväxtsiffror under 50- och 60-talen helt i skuggan". Så säger Senghaas⁵¹ och beskriver därmed hur rustningssektorn ytterligare vältrade över oljekrisens bördor på de tre kontinenternas regimer. De underordnade imperialistiska staterna konkurrerar nu å sin sida om att avlasta krisens bördor på de stater i periferin som står under dem. En rad regionala rustningskapp- löpningar och konflikter har blivit följd-

en, t ex Brasilien mot Argentina, Iran mot Irak, Etiopien mot Somalia, eller Tanzania mot Uganda. Militariseringen av regimerna i Indonesien och Filippinerna, Sydkorea och Turkiet, flera latin-amerikanska stater, flera stater vid Persiska Viken och i Afrika hade inte bara till syfte att de skulle uppträda som regionala ordningsvakter och förlänga utpressningsspiralen ytterligare ett steg neråt. I inrikespolitiken tjänade de direkt de transnationella bolagens strategi. "I perifera samhällen med olikartad utvecklingsnivå har auktoritära regimer och öppna militärdiktaturer skapat ram-betingelser för investeringar som sägs vara väsentliga förutsättningar för ett attraktivt investeringsklimat. Arbetarnas och bondemassornas disciplinering och reallönens tendentiella fall spelar en avgörande roll för att driva igenom nya industrialiseringsetapper. Detta gäller såväl för uppbygget av exportorienterade fria produktionszoner i Sydkorea, Singapore och på andra håll, som för att hålla råvarusektorn öppen för aktiviteter från de rika ländernas sida, t ex i länder som Indonesien och Bolivia". (Senghaas) Fröbel m fl⁵² skriver i sin bok om den nya internationella arbetsdelningen beträffande de fria produktionszonerna: "Det är för övrigt av särskild betydelse att politiska investeringsgarantier finns eller snabbt kan genomdrivas (i klartext av militärdiktaturer eller fackföreningsfientliga regeringar) för att locka bolagen att dra nytta av arbetskraften. Det speglar sig också i hur dessa produktionszoner är fördela-

de på olika håll i världen. /.../ Investeringspolitiska lockelser erbjuds i många fria produktionszoner i form av inskränkningar i de politiska och sociala rättigheter den i dessa centra sysselsatta arbetskraften annars skulle ha haft. Till sådana räknas inskränkningar i respektive lands nationella arbetsrättslagstiftning, upphävandet av regler för minimilön, befrielse från sociala avgifter och inskränkning av rätten till facklig verksamhet. I Sydkorea görs t ex reklam för möjligheten av 60-timmarsvecka och försäkran om skydd mot oönskade konflikter på arbetsplatsen. /.../ Det filipinska investeringsklimatet har förbättrats nästan dagligen sedan president Marcos i september 1972 införde krigslagarna och proklamerade det nya samhället." Den militärt säkrade arbetsstaten förutsätter en beredskap för de sociala konflikternas inrikespolitiska tillspetsning. Ännu ett Senghaas-citat: "De perifert kapitalistiska samhällena och deras militarisering dokumenteras återigen i en massiv utbyggnad av stridskrafter för upprorsbekämpning. Att militärt dämna upp samhälleliga konflikt-potentialer har med tiden blivit aktuellt i alla varianter av perifert kapitalistiska samhällena. Dessa program har sina föregångare i militärhjälp- och utbildningsprojekt för främst USAs, Englands och Frankrikes egna arméer när det gäller bekämpning av nationella befrielseörelser, men också för utbildning av periferiernas militära styrkor och polistrupper. Förberedelserna för det sociala kriget är inte mindre uttryck

för militarisering än den stigande importen av krigsmateriel eller uppbyggnaden av lokala rustningsindustrier /.../ . Denna de samhälleliga konflikternas militarisering kan man nu iaktta även i sådana länder där militärerna ännu inte på långt när formellt har gripit makten." Eller som Weizsäcker har sammanfattat i en enkel formel: "Militärdiktaturer motsvarar den internationella kapitalismens objektiva ekonomiska intresse och därför motsvarar ihopflätningen med kapitalismen militärdiktaturens objektiva politiska intresse."

I och med oljekrisen har de transnationella bolagen och deras banker och agenturer tagit över regin i världen. Det ska bara kort nämnas att detta har skett parallellt med en förändring av det transnationella kapitalets "ansikte".

Förutsättningen för 70-talets krisscenario var att de transnationella oljebolagen gav upp sin traditionella jordrättopolitik i OPEC-staterna, diversifierade sig och blev en viktig länk i oljedollarinflationen. En andra typ av utveckling uppfattades felaktigt som att de transnationella bolagen var på reträtt.⁵³ Det transnationella kapitalet underkastade sig en våg av decentralisering och centralisering. På de tre kontinenterna uppträdde det inte vitt och brett, som i slutet av 60-talet, under namn som IBM, Ford eller Siemens, utan allt mer i form av samarbetsprojekt (*joint ventures*) - det gällde framför allt europeiskt och japanskt kapital - och småfirmor som var kopplade till de transnationella bolagen genom avtal som hade till syfte

att sänka lönekostnaderna. Men detta skedde samtidigt med en annan utveckling som betydde centralisering. I dess centrum stod de internationella bankerna, särskilt de på Wall Street. Via den geostrategiska fördelningen av kringflytande oljedollar blev de det transnationella kapitalets egentliga hjärna. Dessutom var personalunionen mellan *Big Government* och *Big Business* ännu mer omfattande inom Nixon-administrationen än i de tidigare administrationerna. De ekonomiskt viktiga avdelningarna var alla besatta med män som hade lånats ut av oljebolagen eller bankerna. Under Carters — den Trilaterala kommissionens kandidat — tid drog man sedan samman ”de bästa hjärnorna i världen” (Rockefeller), även från Väst-europa och Japan, för att utforma det transnationella kapitalets strategi.⁵⁴

”Det kapitalistiska världssystemet befinner sig i en fas där man håller på att omorganisera sig i ett nytt industrisystem”, avslutade O Sunkel sin undersökning, ”Transnationell kapitalistisk integration och nationell desintegration”, 1968.⁵⁵ ”De som verkställer denna omorganisering kommer att vara de internationella koncernerna, som mer och mer understöds av de utvecklade ländernas stater. Det avgörande momentet här är en ny dominansstruktur som uppvisar många gemensamma kännetecken med det merkantilistiska systemet⁵⁶. Denna struktur centraliserar planeringen och exploateringen av de naturliga, de mänskliga och de finansiella resurserna liksom utvecklingen

av vetenskap och teknologi i en ’hjärna’, som å ena sidan är sammansatt av teknokraterna i de internationella koncernerna och organisationerna och å andra sidan förvaltningarna i de utvecklade länderna. Strukturen förvärrar tredje världens ekonomiska, politiska och kulturella underutveckling, dess beroende av utlandet och den interna desintegrationsprocessen.” Denna globalt tänkande produktionsplanerings hjärna projekterar investeringar, underutveckling och kriser i kontinental mått. Det svarta Afrikas utvecklingsperspektiv ligger t ex framför allt i den ”rikliga förekomsten av mineraler och de omfattande och potentiellt utvinningsbara vattenkraftresurserna”. ”Arbetskraftskostnaderna är jämfört med utvecklingsländer på andra kontinenter inte särskilt låg.” ”Vid jämförbara lönekostnader kan andra regioner i tredje världen erbjuda talrikare och bättre utbildad teknisk personal, större marknader och en längre kommen industristruktur.” Medan avfolkning, kraftverksdammar och gruvindustrier står för dörren för Afrikas del, tills landsbygdsbefolkningen har lärt sig och utbildats till industriellt ”nyttig” arbetskraft genom vandringsarbetets processer, jordbrukets förstöring och flyktingströmmar, ligger låglönernas domäner på andra håll i världen. I förgrunden står här ”den östasiatiska regionen — Hongkong, Taiwan, Singapore, Korea — t ex på områden som textilier, plastprodukter, leksaker, elektronik och optiska apparater. Vidare Sydeuropa och medelhavsområdet —

Portugal, Spanien, Tunisien, Marocko, Grekland — t ex när det gäller textilvaror, lädervaror, hushållsapparater och konservindustri. Slutligen hör också den latinamerikanska regionen hit, även om denna är mer orienterad mot Nordamerika, och på senare tid de östeuropeiska länderna som erbjuder löneintensiva halvfabrikat inom ramen för öst-väst-samarbetet. Numera är de måna om att bjuda ut produktionsdelar som kräver ett aktningvärt *know-how*; villigheten att betala licenser med färdiga produkter finns där också.⁵⁷

”Att man alltid kan fördriva dem, men aldrig kan tvinga dem att komma, karakteriserar den ojämna relationen mellan fattiga länder och transnationella bolag. Investeringar i dessa länder koncentreras till ett fåtal industribranscher och relativt få länder. De tretton OPEC-staterna och sex skatteparadis har mer än en tredjedel av de transnationella investeringarna. Ytterligare tio länder nästan 40 procent. /.../ Koncentrationen på några större och rikare länder motsvarar den vikt de transnationella bolagen lägger vid större marknader och större naturresurser. /.../ Men i några fall attraheras de långt mer av låga arbets- och transportkostnader än av inhemska marknader i utvecklingsländerna. De grundar då filialer för att tillverka varor för världsmarknaden. Dessa ’rump-huggna industrier’ koncentrerar sig på tillverkning av halvledare, radioapparater, kameror, textilvaror och lädervaror.”⁵⁸

70-talets kapitalinvesteringar var

känsliga och selektiva. Det gick fortare att fördriva dem än att locka dem till sig. De flöt till OPEC-staterna, där återcirkuleringen av oljedollar måste säkras genom modernaste teknologi, militarisering och uppbyggnad av massproduktion med omfattande utnyttjande och förslitning av gästarbetare. De flöt till ASEAN-staterna, där gynnsamma betingelser erbjöds för utnyttjande av billig arbetskraft. De flöt till Brasilien, där de militära teknokraternas regim skapade det brasilianska ekonomiska undret 1968-69 med hjälp av billig arbetskraft, väldiga naturresurser och fullständig rörelsefrihet för de transnationella bolagen. Men de lät sig också hämtas till Chile efter militärkuppen. Hela tiden var det svårare att få dem till Indien, det gick inte alls att få dem till Vietnam som erbjöd bolagen fria produktionszoner, och investeringarna undvek också med få undantag Afrika. Efter den iranska revolutionen flyttade de ut efter bara några få veckor och placerades i Irak, precis så som de återigen kommer att flytta in om det kommer till en repressiv stabilisering. ”I den utsträckning som den industriella produktionens geografiska flexibilitet och rörlighet blir till en realitet,” skriver Fröbel m fl, ”kommer den välbekanta uppdelningen av världen i industrialiserade centra och icke-industrialiserade periferier att ersättas av en ordning som för vissa regioner innebär högt utvecklad produktion, utveckling av komplicerad teknologi, software osv, och för andra regioner industriell produktion med användning

av redan kända teknologier. Etableringar av den senare typen kommer att uppstå och försvinna med hittills okänd hastighet. Det kapital som dras till en region idag kan i morgon vara försvunnet, för att återvända i övermorgon." Stinna med kapital simmar de transnationella bolagen omkring i ett hav av hunger. Detta hav ger de själva upphov till; de behöver det och bibehåller det för att kunna försörja sig med billig arbetskraft. De flyr från de regioner där ett brutalt utnyttjande av arbetskraften framkallar lönekrav eller hungeroroligheter som inte längre går att kontrollera med militära medel. "Det är möjligt att bygga upp och riva fabriksanläggningar mycket snabbt i denna typ av världsmarknadsproduktion. För den behövliga arbetskraften behövs bara en kort lärotid, och den tekniska utrustningen är ofta mycket knapp. Det möjliggör en snabb växling mellan lokaliseringsorterna, varigenom man kan undvika såväl regeringars pålagor som arbetares krav."⁵⁹

Det gäller i särskilt hög grad för textilbranschen, som traditionellt sett är den som bestämmer takten i exportindustrialiseringarna. "Trots betydande framsteg är textilindustrins teknologi ännu relativt enkel. Investeringar i fast kapital är i jämförelse med andra industribranscher låg. Eftersom de är lätta och tar lite utrymme låter sig 500 symaskiner transporteras mycket lättare än en masugn eller ett löpande band för bilproduktion. En beklädnadsindustri kan på kortaste tid rivas på ett ställe och

åter byggas upp på ett annat ställe, praktiskt taget utan förlust av fast kapital. / .../ Omställningen till övervägande icke upplärd arbetskraft har gjort att till slut spelar textilindustrins traditionella beroende av ett allt knappare utbud av kunnig arbetskraft ingen roll längre." Men detta gäller i ökande grad också för stora tekniska industrianläggningar. T ex när en supermodern pappersmassafabrik ligger förankrad på en flotte i en brasiliansk flod, eller när det planeras att även låta kärnkraftverk ligga på flottar utanför kustområdena.

Denna regi, som det transnationella kapitalet lyckats bygga upp genom sitt krisscenario under 70-talet, genom sin politiska rationalitet, sin selektivitet och mobilitet och sin geostrategiska planering, skapade de politiska förutsättningarna för det direkta utnyttjandet av den allra billigaste arbetskraften. Den "nya internationella arbetsdelningen" var skapad.

Texten är hämtad ur den tyska tidskriften *Autonomie* nr 10, 1982. Inga författarnamn är utsatta. Hela numret finns redan på svenska och utgör häfte nr 10 i Miljöförbundets serie *Folk i rörelse*. Erik Eriksson och Alternativ Stad stod för översättningen och noterna den gången. Sin nuvarande form har texten fått genom en språklig bearbetning av Magnus och Börje.

Noter

1. De "rika industriländerna", dvs Nordamerika, Västeuropa, Japan; det transnationella kapitalets traditionella baser.
2. Samtidighet står här för att olika kamper ligger i fas med varann, dvs förstärker varann. Det har alltså mindre med tid att göra än med läglighet i allmänhet. Samtidighet i folkrörelsernas kamp rådde åren runt 1968, enligt detta häfte, vilket förklarar det genomslag de fick då i hela världen.
3. De "underutvecklade länderna" i Latinamerika, Afrika och Asien. Det enhetliga begreppet, som lanserades av kubaner på 60-talet, får inte skymma alla de kulturella och politiska olikheter som finns mellan de länder och regioner det är fråga om; se t ex R Debray, *Kritik av vapnen 1*, Tiden 1975
4. L H Shoup & W Minter, *Imperial Brain Trust. The Council of Foreign Relations and the Foreign Policy of USA*, 1977.
5. Om Bretton Woods-konferensen se t ex Leif Backlund, *Dollarn och Västeuropa*, Rabén & Sjögren 1971. "Man samlades alltså inte i Bretton Woods för att gemensamt bygga upp ett ekonomiskt samarbete utan snarare för att skapa internationella organisationer ägnade att förverkliga de amerikanska intentionerna". Skälet till att USA kunde påtvinga övriga stater ett avtal som i så extrem grad gynnade det självt var naturligtvis att USA var den enda stat vars ekonomiska resurser var oskadade av kriget. Åtskilliga av konferensdeltagarna var för övrigt exilregeringar som levde på USAs nåd (Frankrike, Nederländerna, Tjeckoslovakien, Belgien osv).
6. "Innehållande" eller "tillbakahållande", dvs politiken för att avskräcka Sovjet från att stödja uppror på de tre kontinenterna eller annorstädes.
7. P de Briey, "The Productivity of African Labour"; i J S Uppal & L R Salkever (red), *Africa: Problems in Economic Development*, New York 1955
8. E Senghaas-Knobloch, *Reproduktion von Arbeit in der Weltgesellschaft. Zur Programmatik der internationalen Arbeitsorganisation*, Frankfurt 1979
9. G Arrighi, "International Corporations"; i G Arrighi & J S Saul, *Essays on the Political Economy of Africa*, New York & London 1973.
10. Efter Frantz Fanon som på 1950-talet formulerade de kolonialiserade folkens krav på att bestämma över sig själva utan att snegla på kolonialmakterna efter förebilder. (Fanon: *Jordens fördömda*, Rabén & Sjögren 1969)
11. Dvs att tillverka sådana konsumtionsvaror inom landet som tidigare hade importerats.
12. International Development Association, USA-organ för bistånd.
13. H R Sonntag, i: A Cordova et al, *Lateinamerika, Faschismus oder Revolution*, Berlin 1974
14. På svenska finns bl a S Amin, *Den globala kapitalackumuleringen*, Zenit/Rabén & Sjögren 1974. Amin är fö inte latin-amerikan utan egyptier.
15. Den klass av köpmän m fl på de tre kontinenterna som baseras på samarbete med företag från metropol-länderna. Begreppet härrör från portugisiska *comprador* = mellanhand till den infödda befolkningen.
16. Förkapitalistiska tvångsrelationer innebär att arbetaren inte bara är tvungen att arbeta för att inte svälta, utan att han är därtill tvingad av lag eller sedvänja. I Sverige fanns t ex fram till början av 1800-talet lagar som tvingade var och en som inte hade fast egendom att ta tjänst; lösdriveriförordningen lev-

- de kvar som en rest av detta till långt in på 1900-talet.
17. Kulaker var den ryska beteckningen på storbönder som förutom att de själva arbetade på sin gård lejde arbetskraft av fattigare grannar.
18. Efter upprorct i Naxalbari i Västbengalen runt 1970, som orsakade rätt mycken politisk oro i Indien.
19. H Cleaver, *Food, Famine, and the International Crisis*, i: Zerowork, *Political Materials* 2, New York 1977
20. M Montano, *Notes on the International Crisis*, i: Zerowork. *Political Materials* 1, New York 1975.
21. H J Johnson, *Technology and Economic Interdependence*, London 1975
22. P Carpignano, *US Class Composition in the Sixties*; i Zerowork 1.
23. Namnet på de socialpolitiska satsningarna i USA på 60- och 70-talet.
24. Ung: strunta i det och hoppas att det inte är så farligt.
25. D P Calleo, "Inflation and the American Power", *Foreign Affairs*, våren 1981
26. NACLA, North American Congress on Latin America, är en forskningsorganisation i Berkeley, California.
27. H Cleaver, *Food, Famine, and the International Crisis*, i Zerowork, *Political Materials* 2, New York 1977
28. En statskontrollerad amerikansk biståndsorganisation.
29. Detta skrevs 1981 eller 1982
30. Jfr E Rothschild, "Food Politics", *Foreign Affairs*, jan 1976.
31. Enligt J Collins och F M Lappé, *Mat åt alla*, A&K 1978 (San Francisco 1977)
32. D Senghaas, *Weltwirtschaftsordnung und Entwicklungspolitik. Plädoyer für Dissoziation*, Frankfurt a M 1977.
33. B Mass, *Population Target, The Political Economy of Population Control in Latin America*, Ontario 1976. Det mest grundläggande standardverket om befolkningspolitikens roll.
34. Ursprungligen är *triage* ett begrepp från militärsjukvården. Man delar in de sårade efter ett slag i tre kategorier: de lättast sårade som man inte behöver bry sig om, en mellangrupp som vårdapparaten ägnar alla krafter, och de svårast sårade som det "inte lönar sig" att försöka hjälpa.
35. R Tetzlaff, *Die Weltbank: Machtinstrument der USA oder Hilfe für die Entwicklungsländer?* München 1980
36. D P Calleo, "Inflation and American Power", *Foreign Affairs*, våren 1981
37. M Montano, *Notes on the International Crisis*, i Zerowork. *Political Materials* 1, New York 1975
38. R J Barnett & R E Muller, *Global Reach. The Power of the Multinational Corporations*, New York 1974
39. Se specialnummer om energikrisen i *Autonomie* nr 11
40. Eller med ett lite vardagligare språk: de slutade producera konkreta varor och övergick till finansiella operationer.
41. Mervärdekvot, enligt marxistisk terminologi, uttrycker vinsten i förhållande till lönerna. Profitkvoten uttrycker förhållandet mellan vinsten och det investerade kapitalet. När kapitaliseringen ökar måste mervärdekvoten också öka för att profitkvoten ska kunna behållas konstant.
42. C Palloix, *L'Économie capitaliste mondiale*, Paris 1971
43. Camelotprojektet var ett samhällsforskningsprojekt i början av 60-talet bekostat av

- USA-amerikanska militärpengar med syfte att kartlägga politiska tendenser i Latinamerika. Arbetet skulle utföras av latinamerikanska forskare och forskningsinstitutioner, men projektet havererade då de vägrade att ställa upp. Se tex Gunnar Jervas, *Från kärnvapen till gerilla*, Almqvist & Wiksell.
44. O Sunkel, "Transnationale kapitalistische Integration und nationale Desintegration: Der Fall Lateinamerika," i D Senghaas (red), *Imperialismus und strukturelle Gewalt. Analysen über abhängige Reproduktion*, Frankfurt/M 1972
45. Schumacher, okänt verk, 1970
46. Tex A G Frank, *Lumpenbourgeoisie, Lumpenentwicklung. Dependence, Class & Politics in Latin America*, 1973
47. A E Scaperlanda, *The Financial Structure of the Foreign Affiliates of US Direct Investors*, Washington 1974 (troligen)
48. R Tetzlaff, *Die Weltbank: Machtinstrument der USA oder Hilfe für die Entwicklungsländer?*
49. A M Holenstein & J Power, *Hunger, die Welternährung zwischen Hoffnung und Skandal*, Frankfurt/M 1976
50. K Mirow, *Die Diktatur der Kartelle*, Reinbek 1978
51. D Senghaas, *Weltwirtschaftsordnung und Entwicklungspolitik. Plädoyer für Dissoziation*, Frankfurt/M 1977
52. F Fröbel, J Heinrichs, O Kreye, *Die neue internationale Arbeitsteilung*, Reinbek 1977
53. *Fortune* aug 1977
54. L H Shoup, W Minter, *Imperial Brain Trust. The Council of Foreign Relations and the US Foreign Policy*, 1977
55. O Sunkel, "Transnationale kapitalistische Integration und nationale Desintegration: Der Fall Lateinamerika," i D Senghaas (red), *Imperialismus und strukturelle Gewalt. Analysen über abhängige Reproduktion*, Frankfurt/M 1972
56. Ett system som tillämpades av de flesta europeiska stater mellan ca 1600 och 1750. Det syftade till att stärka respektive stats inkomster i guld — "handelsbalans" —, vilket skulle uppnås med maximal inhemska produktion och export och minimal konsumtion och import. Medel för det förra var i huvudsak utomekonomiskt tvång, t ex arbetstvång för den obesuttna underklassen, och monopolrättigheter för gynnade kapitalgrupper, och medel för det senare var bl a nedpressning av lönerna med hjälp av hård lagstiftning. En roande beskrivning av merkantilistiska tänkesätt ger Axel Strindberg i boken *Arbetare och radikaler i 1700-talets Sverige* (Tiden 1935).
57. D Senghaas, *Weltwirtschaftsordnung und Entwicklungspolitik. Plädoyer für Dissoziation*, Frankfurt/M 1977
58. *Far Eastern Economic Review* jan 1977
59. F Fröbel, J Heinrichs, O Kreye, *Die neue internationale Arbeitsteilung*, Reinbek 1977

Bretton Woods och sambandet mellan utveckling och utrotning

av Detlef Hartmann

Det går inte att reformera en mordmaskin!

För närvarande utspelar sig något makalöst. Miljoner mördade människor, svältande och sjuka blir intygade av mördarna och deras medhjälpare, att de själva är oskyldiga till sin egen död och misär. De erhåller en postum försäkran att man hädanefter kommer att bemöda sig om förändringar. Man ska liksom lägga ner all kraft på att modifiera mordvapnet (kanske en ny pipa, kanske en bättre ljuddämpare, eller kanske till och med ett helt nytt vapen?). Man skyndar sig att bedyra, att mördarna hittills har uppträtt på ett sätt som inte är riktigt passande. Och söker efter ersättarna ur samma familj.

Vilka talar jag om? Jo, om dem som talar om "oförvållad misär" och hänvisar till det globala ekonomiska systemets misslyckanden utan att gå in på orsakerna. Det är fullt förenligt med kapitalets profitintresse och fritar detta i själva verket från allt ansvar, vilket är mycket lämpligt då man är ute efter att genomföra reformer men ändå vill låta allt bli vid det gamla. Själva entydigheten i historien om det världsekonomiska systemet - som inleds med konferensen i Bretton Woods och grundandet av Internationella Valutafonden (IVF) och Världsbanken - borde egentligen göra det omöjligt att ens uttala det eufemistiska ordet "reform".

Hundra miljoner svält döda, en social

ödeläggelse i hittills okänd omfattning och flyktingströmmar som drivs runt med den ekonomiska piska som IVFs villkor innebär; det representerar inget misslyckande.

Det handlar istället om avsiktliga resultat av den senaste och - i kapitalismens historia - ofantliga "reformen" inom världsekonomin, som på samma gång var den egentliga målsättningen med det andra världskriget. Och när reformivrarna nu är ute efter att reformera denna reform, så innebär det bara att man vrider på apparaturen i maskineriet.

Nästan alla teorier, som för närvarande bevisar allas vår oskuld, utgår från att Bretton Woods-systemet framför allt lade grunden till en lång våg av välstånd, lika välkommen som oförutsedd. Det skedde i samband med fordismens (eller keynesianismens) etablering; nu däremot bevitnar vi en fas av genomgripande förändringar. Men: vad sådana utsökta formuleringar döljer är att det inte handlade om en lång våg av välstånd, och att den långa vågen av utveckling och utrotning var allt annat än överraskande, vad beträffar just kombinationen av välstånd och misär.

När den ledande tjänstemannen i Morgenthau finansministerium, Harry Dexter White, jublade över att ha genomdrivit sin idé om IVF och Världsbanken i Bretton Woods 1944, då firade han den idé som han hade utvecklat redan i början av 1940 i ett utkast till en "panamerikansk kartell". Det var i sin tur en kopia på nationalsocialismens

nyordning i Europa. Kopian var så openbar att Culbertson, fd statsekreterare i USA och expert på Latinamerika, endast kunde finna följande lakoniska etikett: "outhitlering Hitler" (ung: att övertrumfa Hitler). När Keynes, som sedan krigets början samordnade hela den engelska ekonomin, 1944 berömde sig över att ha gjort allt för att, i kampen om världsekonomin utformning, införa huvudtankarna från sin modell om en *Clearing Union*, då visste bara några få utom honom, att han - i öppen beundran inför de nya teknikerna i nationalsocialismens ekonomiska imperialism - hade propagerat för en kopia av den *Zentralclearing* som fanns med i den nationalsocialistiska nyordningen. Men vad alla visste och faktiskt också sade offentligt var följande. Den sistnämnda *Zentralclearing*-institutionen var den finanstekniska kärnan i den nationalsocialistiska reorganiseringen av imperialismen, som öppet kombinerade jordbruksutveckling med utrotningen av "överflödiga" människor, som flätade samman rationaliseringen av jordbruket med utplånandet av livsmiljöer och mobiliseringen av vandringsarbetare till nya industriella centra. Det nationalsocialistiska projektet syftade i korthet till att skapa profit i ny skala genom en omfattande rationalisering av samhället. Allt detta var bekant när Keynes och White sökte kopiera och överföra nationalsocialismens utvecklingsstrategier och finanstekniska instrument på global nivå.

Denna del av historien har systematiskt försumrats i historieskrivningen sedan det nazityska krigsmaskineriet stoppades utanför Moskva, vilket innebar en vändpunkt i kriget. Det är inte svårt att förstå varför, ty sanningen skulle med detsamma beröva den nuvarande reformvågen dess oskyldiga sken. Men sanningen är avgörande för oss. Utifrån den måste var och en av oss välja sida: den sida som hjälper till att reformera mordmaskinen eller den sida som kämpar mot den. Det är ett på samma gång politiskt och moraliskt beslut, som inte underlättas av att vi har levt länge och väl av maskinens frukter. Uppenbarligen är det först nu i kristider som vi kan mobilisera tillräckligt med kritik - men därigenom blir också reformen lättare att genomföra.

Väl att märka. IVFs och Världsbankens förhistoria är inte historien om en mordkomplott. Kapitalet mördar inte för nöjes skull eller av konspiratoriska skäl. Det är värre än så. Upplysta reformistiska ansatser erkänner förvisso, att IVF genom diktatet om integration i världsmarknaden har slagit sönder villkoren för underklassernas försörjning (självhushållningen, den offentliga sektorn och den inhemska borgarklassens exploatering), med svält och förintelse som följd. De erkänner också att detta diktat är en förlängning av den rationalisering av jordbruket och industrin i världsmarknadens periferi som sker i det multinationella kapitalets intresse. Men: denna sönderslagning och förstörelse var den egentliga målsättningen

för såväl det nazistiska Tyskland som USA och Storbritannien, och instrumentet var redan från början det som kallas utveckling. Det är den rationella kärnan i den utvecklingsstrategi som med hjälp av ny teknologi stampade fram avkastning ur den samhälleliga förstörelsen. En avkastning som genom det ojämlika bytet närde kapitalets tillväxt i metropolerna och vårt "välstånd".

Nyordningen som vapen mot underklasserna

Den sociala ingenjörskonstens *overkill* kan bara förstås ur ett historiskt perspektiv. Jag ska dock enbart skissera de väsentliga momenten i nyordningens historia; de som är väsentliga i den aktuella diskussionen om IVF och skuld-krisen. Både den tyska och den amerikanska nyordningen var en reaktion på trettiotalets stora ekonomiska kris och utgick från de mest utvecklade fraktionerna av respektive lands monopolkapital. Kapitalackumuleringen var blockerad både i metropolerna och i den imperialistiska periferin. Även om jag inte närmare kan gå in på det här, vill jag ändå betona att det inte i första hand var konkurrensen mellan olika kapitalfraktioner som hämmade genombrottet för nya tillväxtsektorer. Tvärtom var det underklassens mångfaldiga motstånd som tvingade kapitalet att reorganisera grundvalen för den affärsdrivande verksamheten, först på regional nivå och sedan på global nivå. (Vad gäller Tyskland har framför allt Tim Mason visat detta i ett flertal publikationer; i fråga

om USA föreligger ännu ingen grundlig undersökning. Jag avser att i annat sammanhang visa, att det var klasskampens tillspetsning 1935-37, med t ex fabriksockupationer, som medförde att den världsekonomiska krisen förvärrades drastiskt 1937-38 och tvingade kapitalet - även i USA - att söka efter ett nytt koncept för världsekonomin.)

För tillfället är det intressantare att se till blockeringen av kapitalackumulatonen i imperialistisk skala. Men då måste vi reflektera över sociala och ekonomiska villkor som befinner sig utanför blickfånget för en borgerlig ekonomisk terminologi, om vi ska förstå den verkliga, sociala karaktären hos hindren för kapitalackumulatonen. Det räcker inte med att resonera i termer av "utsugna länder" och "bristande avsättningsmarknader", för på så sätt avskärmas en viktig del av konfliktområdet. Naturligtvis kan man säga att kapitalet för sin överlevnad är hänvisad till att erövra nya marknader, att expandera in i nya marknader, men att det på 30-talet förelåg hinder för en sådan expansion. Men det träffar inte det avgörande förhållandet: att produktionens tillväxt och exploateringen av arbetskraften i metropolerna var beroende av en *ökad* ut-sugning i periferin. Och det var just detta som kapitalet och dess vetenskapliga propagandister lärde sig förstå i takt med att krisen fördjupades.

Det var nödvändigt att öka avkastningen i "tredje världen" för att garantera och främja tillväxten i metropolerna. Men ur de dåvarande koloniala former-

na för jordbruksproduktion var det inte möjligt att öka avkastningen. Dessutom utnyttjades sammanbrottet i världshandeln av en ny nationalistisk borgarklass, vars kapitalackumulaton delvis frigjorde sig från metropolerna. I regeringskretsar i västvärlden klagade man under 30-talet i ökad utsträckning över att de nya investeringarna i många perefertiländer hade frigjort sig på ett farligt sätt. Det fördömdes som "ekonomisk nationalism". Ackumulatonskrisen i metropolerna kunde alltså bara övervinnas genom att en ny process avhängig utveckling inleddes, inom såväl jordbruket som industrin. Det var så "krisen" framtonade i kapitalets föreställningsvärld. Samtidigt fanns det en annan och avgörande orsak till kapitalackumulatonens blockering: det hot om social revolution som utgick från underklassernas agerande. För att göra detta tydligt ska jag koncentrera mig på det område som också är det viktigaste: social revolution kontra exploatering inom jordbruket.

Social revolution som avgörande hinder

I den globala ekonomiska krisen konfronterades kapitalet på ett dramatiskt sätt med den sociala karaktären hos hindret för dess reproduktion, det vill säga med den socialrevolutionära potentialen hos det mest betydande befolknings-skiktet i det dåvarande världssamfundet: de lantliga underklasserna. Två tredjedelar av världens befolkning på den tiden var knuten till jordbruksproduk-

tionen, i "tredje världen" rörde det sig om 80%. Därav var större delen - ja man kan nästan säga alla dessa hundratals miljoner människor - inbegripna i självhushållningen, med dess tekniska och sociala villkor. Det rörde sig om självförsörjande byar och arrenden med bestämda dagsverken och uppbördar som arrendavgift åt adel och jordägare. En mindre mängd produkter cirkulerade på den lokala marknaden. Till och med de koloniala plantagearbetarna, antingen de var daglönare eller arrendatorer, levde tillsammans med sina familjer inom ramen för en självhushållning i vilken kvinnorna spelade en framträdande roll. Det gällde även större delen av säsongsarbetare inom hantverk och industri.

Den dominerande formen för social produktion och reproduktion var den "halvkommunistiska" eller "bondekommunistiska" bygemenskapen, som var organiserad på ett liknande sätt över hela världen (med förbehåll för det långt framskridna sönderfallet genom arrendesystemets inverkan). I Jugoslavien kallades bygemenskapen *zadruga* (ännu på 30-talet fanns det 90 000 *zadrugas*), i Ryssland *mir* eller *obsjina* och i Mexiko *ejido*. De präglades alla av föråldrade tekniska produktionsmedel (som t ex oxar och träplogar), av tendensen att anpassa produktionen efter behoven (utvidgningen av odlad mark följde i stort sett befolkningsutvecklingen), av frånvaron av privat ägande av marken (det var oftast inte tillåtet att sälja mark), av den stora omfattningen av kollektivt ägd mark för gemensamt bruk (allmän-

ningar) och av vedertagna normer som skulle garantera hela byns överlevnad i händelse av matbrist. Alla dessa egenskaper satte gränser för produktionen av överskott och därmed för ett inlemmande i en marknadsekonomi. Det vore förvisso malplacerat att romantisera bysamhället (det finns en fatal historisk linje som löper fram till andra världskriget och fascisternas försök att gripa tillbaka på bygemenskapen). Men vad som är viktigt är att de revolutionära konflikterna - t ex den rumänska revolten 1908 eller de hundratals uppror som var den ryska revolutionens egentliga motor - tydligt visade att de traditionella formerna för att öka avkastningen hade nått en absolut gräns: garantin för underklassernas överlevnad. En höjning av arrendet skulle ha inneburit att de människor hade undanröjts som ur exploateringssynpunkt var överflödiga konsumenter. Men detta var dömt att misslyckas på grund av att bysamhällets sociala skyddsnät, som garanterade allas överlevnad, ännu var verksamt. Dessutom strandade alla ansatser att införa nya tekniker - inte minst på grund av deras koppling till försöket att öka avkastningen.

Konfrontationen mellan å ena sidan kapitalintressen och å andra sidan underklassernas ekonomiska tryck och hävdande av existensrätten kom inte bara till uttryck i revolutioner, revolter och upplopp. Även de tafatta reformerna för att tygla underklasserna - t ex jordreformerna och jordfördelningsprogrammen som säkrade Versaillesfreden

i Europa på 20-talet - var tecken på kraftlösheten hos kapitalet och dess agenturer gentemot de lantliga underklasserna. De olika varianterna av jordreformer, som gick ut på en uppstyckning och omfördelning av jordägandet, tenderade att ytterligare minska det exploaterbara överskottet.

Det finns inte här utrymme att utveckla sammanhanget mellan å ena sidan konfrontationen mellan kapitalet och den socialrevolutionära potentialen och å andra sidan krisen i världsekonomin. Men det står klart att villkoren för exploatering försämrades ytterligare i och med krisen. De krediter med hjälp av vilka USA-kapitalet hade subventionerat sin egen exportökning kunde inte betalas tillbaka, därför att det inte gick att pressa fram ytterligare profitur underklasserna i periferin. Stoppet av skuldåterbetalningen, framför allt från Latinamerika och Sydosteuropa, var den form i vilken underklassernas missmod återverkade på metropolerna.

Vad det handlar om är att dynamiken i kapitalackumuleringen hade blockerats i periferin och hindren var på en och samma gång teknologiska, ekonomiska och sociala, utan att dessa moment kan skiljas från varandra. *Survey of International Affairs* i London urskilde i början av 30-talet en tillspetsad förrevolutionär situation i Sydosteuropa, medan USA hotades av de mexikanska lantarbetarnas revolt, som utspelade sig åren 1934 och -35 och fortsatte ända in i Kalifornien, av den sandinistiska revolutionen och de kubanska bondeuppro-

ren 1933 (som var den egentliga motorn till 1933 års kubanska revolt). Därför var kapitalackumuleringen, det kapitalistiska systemets överlevnad beroende av en politik som gick ut på att krossa den sociala basen för de lantliga underklasserna, och det i en global omfattning. Den sociala och kulturella grundvalen skulle förstöras, alla "överflödiga" människor fördrivas och de därigenom frigjorda resurserna skulle användas till produktiva investeringar. Om kapitalet skulle överleva så hängde det på att det världsvida rationaliseringsangreppet blev framgångsrikt.

Detta anger bakgrunden till och funktionen hos "utvecklingshjälpen" i dess karaktär av socialteknologiskt klassvapen. Jordbruksinvesteringar, bistånd, rationalisering, social ruin, fördrivningen av de sålunda frambringade flyktingströmmarna bestående av onödiggjorda människor, och slutligen skapandet av en "rikedom" av ekonomiska värden som byttes ut mot en tillväxt i metropolerna (där standardhöjningen blev ett begrepp) - allt detta är bara olika uttryck för samma strategi. En strategi som i slutändan gick ut på att undanröja de grupper av fördrivna som saknade ekonomisk funktion genom att fysiskt förinta dem, i förintelsläger (den nationalsocialistiska varianten) eller i svältläger och fullständigt utblottade regioner (den "liberala" efterkrigsvarianten).

Utveckling inom ramen för det tredje riket

Redan i mitten av trettioalet drog IG Farben, som hade fått en ny funktion som central agentur för 4-årsplanerna, konsekvenserna av exploateringshindren inom jordbruks- och kemisektorn. Det handlade om u-hjälp i bästa "gröna revolutionen-stil", världspremiären för den dödsbringande soja-strategin. IG Farben skickade iväg kolonner av jordbruksexperter och biståndsrådgivare till Sydosteuropa, där de understöddes av den lokala bourgeoisie. De skulle skapa de tekniska förutsättningarna för en storskalig odling av soja och andra oljev växter, samtidigt som en omfattande kreditgivning förbereddes. Man valde avsiktligt ut sådana växtsorter vilkas profitskapande ställning - i egenskap av *cash crops* - garanterades av att de inte tillhörde baslivsmedlen, och därigenom inte riskerade att konsumeras upp av de "överflödiga munnarna" (som det hette på den tiden). Den här u-hjälpen var den elastiska kärnan i en utvecklingsstrategi, där t ex Tengelmann gick in i handeln med oljev växter och Reemtsma ombesörjde utvidgningen av tobaksproduktionen - en annan *cash crop* - i Bulgarien och Grekland. Parallellt inleddes en kreditfinansierad utvinning av råvaror i industriell regi. I slutändan handlade det om en form av kapitalbildning vars teknologiska utformning siktade till att förstöra självhushållningens sociala bas.

Därigenom påbörjades en process av avhängig utveckling, som genom kon-

centrationen på en bestämd region avskildes från det engelska och amerikanska kapitalets imperialistiska konkurrens. Den isoleringen bildade samtidigt den funktionella ramen, som säkrade utövandet av teknisk, social, ekonomisk och politisk makt i ett enhetligt och sammanhängande område. Krisdynamiken i den nationalsocialistiska ackumulationsstrategin tvingade staten slutligen att militärt säkerställa dessa ramar, genom en följd av blitzkrig, bara för att ytterligare förstärka de socialteknologiska rationaliseringsåtgärderna. Redan under de första dagarna efter överfallet på Polen inleddes - helt öppet, inför hela världens ögon - det samlade programmet för en rationalisering på regional nivå. I det programmet ersattes instrumenten i de civila "biståndsprojekten" med militära åtgärder, eller intensiverades blott med hjälp av de senare. Utrotningen och fördrivandet av judiska och icke-judiska polacker i det ockuperade området förbands på ett strategiskt sätt med rationaliseringen av förvaltningen, produktionen och reproduktionen. Syftet var att sälla fram utländska arbetare och att låta de resterande dö, först i arbetsläger och sedan i förintelsläger. Förändringarna av underklassens sammansättning organiserades hädanefter på internationell nivå, med nya befolkningspolitiska ambitioner. Rangordningen startade med de tyska förmännen, därefter kom de importerade utländska arbetarna och sist hamnade de som valdes ut till förintelsen i "IG Auschwitz" och koncentrationslägren. (De teknologiska och ekonomiska sam-

banden mellan utrotning och utveckling i den nationalsocialistiska jordbrukspolitiken i Polen har dokumenterats väl i ett arbete av Susanne Heim och Götz Ali, *Ein Diener der Macht.*)

Den nya internationella arbetsdelningen, med produktion av kapitalvaror i metropolerna och utvinning av råvaror och produktion av halvfabrikat i periferin, lade grunden till den avhängiga utvecklingens dynamik. Den finanstekniska, förmedlande mekanismen i denna nyordning var den tidigare nämnda *Zentralclearing*, senare *Clearing Union*. Det var den modell som sedan utvidgades till alla nya områden som erövrades. Den utformades som en övernationell kreditmekanism utan begränsningar, som skötte om överföringen av profit från periferin och förmedlade långfristiga krediter i högst varierande storleksordning från metropolerna, för t ex utvecklingsprojekt. Det var ett system av fasta växelkurser som dominerades av den ledande valutan, riksmarken, och det föregrep många av det efterkommande Bretton Woods-systemets väsentliga kännetecken. Här ska jag bara nämna diktatet att justera valutakursen, som påtvingades centralbankerna i de kringliggande länderna och under sin korta existens föregrep nästan alla de utvecklingstendenser som återfanns i Bretton Woods-systemet under drygt två årtionden efter andra världskriget. Genom diktatet att justera valutakursen kunde till exempel inflationen i metropolerna exporteras till periferin; och därigenom inleddes en dold vinstöver-

föring till metropolerna, på samma gång som det uppstod en kreditmängd för kapitalexport. Tysklands imperialistiska karaktär framträder som allra tydligast *Zentralclearing*-institutionen, hävdade Franz Neumann i *Behemoth*. Han är en av de få som har gjort en riktig bedömning av den centrala betydelse som institutionen hade (naturligtvis med undantag för alla dem som återskapade den efter kriget). *Zentralclearing* var avsedd att fungera som den finanstekniska motor som skulle fullända den nationalsocialistiska nyordningen i fredstid. Så blev det också, fast inte utifrån Tyskland som centralmakt men utifrån USA.

USA fullföljer nyordningen

I väntan på de första skotten i Polen förberedde USA att skapa ett snarligt projekt, en panamerikansk ekonomisk sfär, som skulle samexistera med den motsvarande nationalsocialistiska nyordningen i Europa. Bakom projektet stod en allians bestående av keynesianskt inspirerade monopolister, keynesianer från inrikes-, handels- och finansministerierna, det inflytelserika SEC (*Securities and Exchange Commission*) och slutligen socialimperialistiska fackföreningsledare från AFL och CIO. Roosevelt, den dåvarande presidenten, deltog entusiastiskt och under den första tiden efter angreppet övertog han till och med initiativet i den interna propagandan. Målet var att genomdriva en utvecklingsmodell i hela den amerikanska regionen, en ny ordning utformad

som en panamerikansk ”nord-syd axel”, som det hette i det interna språkbruket. Denna nord-syd axel var medvetet tänkt som en motpart till ”axeln Berlin-Rom-Tokyo”, med vilken den skulle konkurrera och samarbeta.

Harry White, i egenskap av företrädare för finansministeriet och direkt underställd Morgenthau, lotsade fram det första utkastet till en internationell valutafond: den interamerikanska banken. Från och med USAs inträde i kriget fram till konferensen i Bretton Woods kopierade och förstörde han detta koncept tills det nådde en global omfattning. För inrikesministeriets räkning kompletterade Collado, senare den förste ordföranden för Världsbanken, med idén om en gigantisk central myndighet med säte i Washington. Den skulle anpassa hela Latinamerikas produktionsstruktur enligt modellen om avhängig utveckling; produktionen skulle inriktas på varor som endast kunde säljas till USA. Därvidlag hade Nelson Rockefeller en nyckelroll, handplockad av Roosevelts att bli ”interamerikansk koordinator”; det var han som skulle samordna de tekniska, sociala och ekonomiska åtgärderna i den nya utvecklingsstrategin. För att undvika upprepning ska jag bara säga, att det handlade om samma tekniker - för att omvandla jordbruket i riktning mot en storskalig rationalisering och ett totalt beroende av kemiindustrin och teknologin i metropolerna - som också ingick i nationalsocialismens nyordning. ”L-dollar”, som bara skulle gälla i Latinamerika, var tänkt

som ett finansiellt medium (Roosevelt föredrog beteckningen ”unitam”). Handelsförbindelserna mellan de båda ekonomiska sfärerna, den amerikanska och den nazityska, skulle enbart löpa över en central myndighet i Washington. Det latinamerikanska kapitalet skulle förlora rätten att handla direkt med omvärlden.

I idén om den interamerikanska banken och den centrala myndigheten i Washington ingick redan alla tekniska instrument som kom att ingå i IVF och Världsbanken: uppbyggnaden kring en ledande valuta, kvotering (vad gäller handelsvolymen, där USA försäkrade sig om en vetorätt) och tekniker att flexibilisera kreditinstrumenten. Dessa instrument skulle säkra en långsiktig integration i den nya internationella arbetsdelningen och den avhängiga utvecklingen. De personer som arbetade på att förverkliga idéerna var för övrigt entusiastiska - även om de inte visade det i offentliga sammanhang - över de revolutionerande fördelarna med nationalsocialismens finansiella verktyg. Om den amerikanska regionen rationaliserades totalt så skulle det, enligt Roosevelts fasta övertygelse, medföra gigantiska investeringsmöjligheter för USAs monopolkapital.

Trots kriget var det inte mycket tal om England. USA behövde England för att avgränsa den amerikanska ekonomiska sfären gentemot den nazityska, vilket skedde genom den engelska blockaden till havs, men annars planerade man att ärva det engelska imperiet. När

det engelska utrikesministeriet den 3 juli 1940 bad att få ingå i de amerikanska planerna, erhöles ett förödmjukande svar: England har inget att hämta i detta projekt. Men i det segdragna inomimperialistiska skyttegravskriget på politisk nivå lyckades ändå Churchill och Keynes att för USA förklara värdet av det engelska motståndet mot Nazityskland. Därefter kunde Keynes ge sig in i kampen om nyordningen med sitt förslag om en *Clearing Union*. Denna *Clearing Union* var helt öppet och uppenbart en kopia av den nationalsocialistiska *Zentralclearing*, men avsedd för en brittisk ekonomisk sfär. (Keynes har förklarat att han hade mycket att tacka den nazityska modellen för, när *Clearing Union* utvecklades. I juni 1940 kommenterade han den nationalsocialistiska propagandan om en nyordning på följande sätt: "mycket tillfredsställande, utifall att namnet 'Tyskland' eller 'axelmakterna' byttes ut mot 'Storbritannien'.")

Det imperialistiska grälet mellan USA och England - Tyskland försvann ur bilden efter nederlaget vid Moskva - är emellertid av sekundär betydelse. Visserligen är detaljförändringarna i modellen för efterkrigsekonomin inte utan historiskt intresse, men representerar blott anpassningar till krigslyckans växlingar. Den panamerikanska modellen kollapsade officiellt i juli 1940, på grund av det latinamerikanska motståndet. I efterhand kan man konstatera att den bara var ett försökslaboratorium, varifrån de bärande imperialistiska tek-

nikerna och idéerna direkt överfördes till nyordningen i Bretton Woods.

Bretton Woods-systemets oöverträffade framgång

Det är inte bara nonsens att anklaga Bretton Woods-systemet (IVF och Världsbanken och utvecklingshjälpen) för att ha misslyckats på den grundvalen, att det inte har kunnat förhindra ett hundratal miljoner svältoffer, en världsomfattande misär och förstörelsen av ekonomiska strukturer. Nej, tvärtom var Bretton Woods-systemets institutioner framgångsrika, just därför att de presterade exakt vad som förväntades av dem. Det hör till systemets framgångar, och är långtifrån ett olycksfall i arbetet, att det med hjälp av borgerliga ekonomiska mekanismer skapade en klassammansättning som var en avbild av det som det tyska kapitalet genomdrev före 1945 i ett direkt och överlagt angrepp: utsugningspyramiden med de fast anställda i metropolerna i toppen, ner till flyktingarna och de som jobbar för blotta överlevnaden i arbetslägren i trikont (*food for work*) och slutligen de som systemet inte längre ger någon chans att överleva - offren för ett statistiskt beräknat folk mord. (Se *Autonomie* nr 10 och det just utkomna häftet *Materialien gegen die imperialistischen Flüchtlingspolitik*.)

I en angreppsvåg som varat i fyrtio år har jordbruket världen över rationaliserats i tekniskt och socialt avseende, på så sätt att hundratal miljoner människor har fördrivits från den jord som de

brukade och den sociala struktur som säkrade deras överlevnad har förstörts. Denna angreppsvåg, som skapade ett ekonomiskt värde ur förstörelsen, så att säga utvann guld ur tillintetgjorda liv, garanterade monopolkapitalets tillväxt i metropolerna, vilket i sin tur möjliggjorde den storskaliga produktionen av livsnödvändigheter såsom kärnkraftverk, kemiska gifter och vapen.

Under hela det teknologiska angreppet har ovannämnda institutioner vidareutvecklat sina instrument, vilka kan sammanfattas i begreppet "världsmarknadsintegration". Det rör sig om teknologiska och organisatoriska beroendeförhållanden i en ny internationell arbetsdelning i vilken exploatering, kontroll och styrning har sammanflätats. Världsmarknadsintegrationen var framgångsrik och det betydde att överlevnaden underkastades penningens diktat. ("Pengar är orsaken till att svältande nationer inte har något att äta", hette det mycket riktigt i *International Herald Tribune* 1984 med avseende på Brasilien, som är världens tredje största exportör av livsmedel och djurfoder.)

IVF, Världsbanken m fl var också framgångsrika däri att de genom sitt teknologiska kommando krossade de lokala småborgerliga skikten (*Lumpenbourgeoisien*). Därefter framträdde institutionerna gentemot de inhemska klasserna såsom en transnationell styrning från monopolkapitalets katedraler, skenbart oangripliga. En annan orsak till framgången var att alla befrielseörelser inskränkte sig till sina respektive

nationella ramar - de nationer och positioner som fanns att erövra och "befria" var enbart administrativa poster, underkastade kapitalackumulationens transnationella diktat.

Det faller utanför ramen för den här artikeln att mera noggrant undersöka, hur skuldskrisens mekanismer på senare tid fullföljt och skärpt den sociala förstörelsens strategi och världsmarknadsintegrationen, kort sagt utrotning genom utveckling. IVFs skuldsanerings- och stabiliseringsprogram, och greppet att överföra dem till Världsbanken under etiketten "struktur Anpassningsprogram" (för att tills vidare ta IVF ur skottlinjen), talar ett tillräckligt tydligt språk och andas en kontinuitet på alla punkter med nyordningen av år 1940.

Men observera! Nu handlar det inte bara om att inse att Bretton Woods-systemet, IVF och Världsbanken är kapitalets vapen. Det handlar framför allt om konsekvenserna av den insikten. En konsekvens är att man ingalunda kan reformera dessa vapen - lika lite som man kan reformera en stridsvagn - och att de enbart kan bekämpas. Att inskränka sig till att kräva reformer, på det sätt som sker idag från vänsterhåll, innebär inget annat än att springa kapitalets ärenden, att slipa vapnen; en hyperkänslig bearbetning av terrängen så att vapenarsenalen avpassas efter motståndet och blockeringarna. Det betyder också att ännu en gång överta uppgiften som garant och föregångare till det kapitalistiska maktmaskineriet; en uppgift som den reformistiska vänstern som

bekant är särskilt lämpad för. Alla som talar om "omvandlingar", som låter sina föreställningar om reformer flyta in i kapitalets senaste ackumulationsstrategier, ställer sig också i dess tjänst. I själva verket är de medvetna om att kapitalet är beroende av denna förmedlande roll. De hinder för kapitalackumuleringen som restes till följd av klasskonflikterna sedan slutet på 60-talet skulle inte ha varit möjliga att bryta genom utan den internationella, vänsterreformistiska socialpolitiken. Och låt oss inte glömma att det var de vänsterkeynesianska utvecklingsivrarna

som smörjde maskineriet i den våldsvåg som nyordningen satte igång i samband med andra världskriget. Det kan vara svårt att ta till sig den här insikten om man befinner sig i metropolerna. Beredskapen försämras av det faktum att vi också drar fördel av systemet. Då blir det lätt så att man ställer in sig på att reformera det vapen som kapitalet nu förtiden smider på övernationell nivå, för att omorganisera utsugningen.

Magnus har översatt artikeln från tyska. Den är hämtad ur *Neuer Internationalismus und IWF-Kampagne*, en samling texter som gavs ut som diskussionsunderlag till internationalism-dagarna i Bremen, 14-17 april 1988. Dessa bildade upptakten till kampanjen mot IVFs och Världsbankens kongress i Västberlin i september samma år. I nr 14 av den vänsterradikala tidskriften *Autonomie*,

omtryckt 1988, ger Detlef Hartmann en utförligare skildring av Bretton Woods-systemets uppkomst. Där utvecklas bland annat likheterna mellan USAs och Hitlertysklands imperialistiska nyordningar. I den artikeln, som bär namnet *Völkermord gegen soziale Revolution*, kan man dessutom hitta några litteraturhänvisningar.

I IVF-krigens och marknadskolonialismens era —om en nygammal världsordning

av Maria Sundvall

Ämnet är den nya världsordningen och behovet av en ny antiimperialistisk rörelse. Låt mig börja med att ifrågasätta ämnet! Är inte världsordningen i själva verket den gamla vanliga, tragiskt, orubbligt gammal? Och varför tala om en ny antiimperialistisk rörelse? Har det inte funnits en sådan rörelse hela tiden, och är inte allt tal om det nya i själva verket en eftergift åt borgerlighetens internationella ideologer med deras tal om historiens slut?

Termen ”ny världsordning” kom i bruk i USA vid tiden för kriget i Persiska viken 1991. Den blev en av de där ”doktrinerna” som USA-presidenter sammanfattar sina politiska linjer i, i en nyare eras anda klatschigt marknadsförd med förkortningen ”NWO”. Mest lakoniskt och på spiken presenterades

den av president Bush själv som: ”What the US says, goes.” Det vill säga, vad USA säger, sker också.

Det fanns verkligen fog för att tala om en ny världsordning i det ögonblicket: västalliansen under USA:s ledning kunde starta krig mot Irak, utan protester från någon kraft av betydelse i världen. Det var tvärtom så att kriget stöddes av det Sovjetunionen som några år tidigare betraktats omväxlande som konkurrerande supermakt, och omväxlande som de fattiga folkens försvarare mot USA-imperialismen.

Är inte världen sig lik?

Det finns även fog för att tala om en ny världsordning i vidare mening, en världsordning av relationer mellan fattiga och rika länder som inte började i Persiska

viken utan snarare växte fram under 80-talet. Det är temat för den här artikeln, men innan jag utvecklar det skulle jag vilja fånga upp min skepsis från inledningen. För även om mycket är nytt, finns det skäl att fråga sig: vad är sig likt?

Väldigt mycket, egentligen. Världen kännetecknas fortfarande, idag som för 100 år sedan, av en grotesk misär för de flesta av dess invånare. Vid sekelskiftet beräknas det bo 6 miljarder människor på jorden, och 5 miljarder av dem kommer att bo i fattiga länder.

20 procent av världsbefolkningen – mer än en miljard människor – räknas till kategorin ”absolut fattiga”. I Afrika söder om Sahara gäller det 60 procent av befolkningen. Enligt en FN-rapport från i år har en miljard människor aldrig fått ta del av någon sjukvård överhuvudtaget, mer än två miljoner barn dör varje år på grund av smittsamma sjukdomar som kunde undvikas. 192 miljoner barn är undernärda. 1,3 miljarder människor saknar dricksvatten. 900 miljoner är analfabeter. Kvinnornas läskunnighet uppgår bara till 70 procent av männens. 80 miljoner barn går inte i någon form av skola.

Världen är sig lik på ytterligare ett sätt: misären – eller rikedomarna – är ojämnt fördelad. 15 procent av världsbefolkningen har 80 procent av världens inkomster. De 56 procent fattigaste har 5,4 procent.

Fler siffror: Afrika söder om Sahara har en bruttonationalprodukt på 464 miljoner dollar – det är halva Texas

BNP. En medelklassfamilj i Paris förorter har en inkomst som är hundra gånger så stor som ett bondehushåll i Sydostasien. En filippinsk bonde måste arbeta i två år för att tjäna det en New York-advokat tjänar på en timme.

På ett år säljs i USA Pepsi och Coca Cola på fast food-ställen och i supermarkets för en summa som är dubbelt så stor som bruttonationalprodukten i Bangladesh, med dess mer än 100 miljoner invånare.

Världen är sig lik i ännu ett avseende, och där upphör min, och förmodligen också många läsares, samstämmighet med de flesta officiella beskrivningarna av världsläget: misären är avsiktlig, idag lika väl som för 100 år sedan. Den är inget olycksfall i arbetet. Den beror inte på att vi inte ”ännu” hunnit hjälpa utländerna tillräckligt mycket. Den beror inte på att de släpar efter oss och kommer att komma ikapp.

Misären är tvärtom ett passande uttryck för kapitalismen i vår tid.

Misslyckad frigörelse

För 30 år sedan i år kom Frantz Fanons klassiska verk ”Jordens fördömda” ut i Sverige. Det började talas om imperialism som en orättfärdig världsordning. Stödet för koloniernas frigörelsekamp – som börjat med stödet till Algeriets krig mot Frankrike mellan 1954 och 1962 – ökade. Kolonierna blev fria och breda antiimperialistiska rörelser inspirerades av exemplen från Vietnam, Kuba, Angola.

Vad har ändrats under de trettio år

som gått? Ja, för det första är det uppenbart att exemplen misslyckats och förbrukats.

Det gäller de kolonier som frigjorde sig med i huvudsak fredliga medel och som inledde milda reformförsök. Dit kan Tanzania räknas. Den brittiska kolonin Tanganyika blev självständig 1961, och gick 1964 samman med östaten Zanzibar till det nuvarande Tanzania.

Den självständiga staten byggdes upp med tankar om självtillit och kollektiva lösningar, med satsningar på skolor, sjukvård och andra sociala förbättringar. Idag har industriprojekten havererat och skolorna förfaller. Varubrist, svart marknad, köer och ransonering kännetecknar landet. En utredning tillsatt av Bildtregeringen – visserligen med det lätt genomsådade syftet att angripa svenskt bistånd till tredje världen – visade nyligen att Tanzania är fattigare än vid frigörelsen.

Om vi med avkolonisering inte bara menar rätten till en egen flagga och en egen president, utan drömmen om ett värdigt liv utan utsugning utifrån – då är det uppenbart att avkoloniseringen i Tanzania misslyckats.

Det gäller också de länder där det genomfördes antiimperialistiska revolutioner med nationalistiska förtecken, som i Portugals afrikanska kolonier Moçambique, Angola och Guinea-Bissau.

Det gäller till och med i de länder där det genomfördes antiimperialistiska revolutioner med socialistiska förtecken

som i Vietnam och i Nicaragua. Det enda exempel i den raden som fortfarande existerar är Kuba. Men till vilket pris!

Varför misslyckades exemplen? Den frågan, bland andra, diskuteras av Anders Ehnmark i essäboken "Resan till Kilimanjaro" som utkom förra året. Han är kritisk mot en del vänsterteeser, bland annat mot idén att det var världskapitalismen som var hindret för de forna koloniernas frigörelse. Han citerar med gillande en bok av Afrikaforskaren Göran Hydén, som hävdar att hindret för utveckling inte var kapitalism utan frånvaro av kapitalism.

Jag är böjd att hålla med Ehnmark så här långt: världskapitalismen var inte enda hindret.

Underordningen grunden

Men grunden måste ändå vara att de frigjorda kolonierna ärvde en underordnad plats i världsekonomin och på världsmarknaden. Ända sedan kapitalet sköljde över de fattiga länderna i en våg som tog sin början mot slutet av 1800-talet, har dessa förlänats en speciell roll i världsekonomin. Oftast har det handlat om rollen av råvaruproducent.

Under kolonialiseringens år var underordningen uppenbar. Utländska bolag ägde gruvorna och plantagerna, och deras tillgångar försvarades av kolonialmaktens statsapparat och militär. Med tiden har underordningen blivit mer sofistikerad. Råvarutillgångarna ägs ofta av inhemska intressen. Viktiga exportprodukter som kaffe i Cen-

tralamerika och kokos i Filippinerna produceras av bönder med små eller medelstora jordbruk. Men handeln, krediterna, jordbrukspolitikerna och patenterna på sådesslag och ogräsbekämpningsmedel kontrolleras fortfarande av det internationella kapitalet och dess regeringar. Råvarupriserna fastställs på råvarubörser långt från odlarna eller gruvarbetarna i det fattiga landet, och priserna bestäms av styrkeförhållanden hundrafalt till de rikas fördel. Industrier i de fattiga länderna kan tillägna sig teknologi från industrier i väst, men utvecklingen av ny teknologi kontrolleras av storföretagen i de rika länderna.

Den underordnade rollen övergavs alltså inte när den egna nationsflaggan hissades. Världen var redan uppdelad av kapitalismen, och några värmande nischer stod inte att finna.

De frigjorda kolonierna ärvde också statsapparaten, ja till och med själva statsgränserna, från kolonialmakten. Anders Ehnmark beskriver det ironiska i att det var engelsmännen som hittade på att afrikanerna levde i stammar, när de verkliga sociala relationerna var mycket mer komplicerade, och att de nya afrikanska ledarna sedan blev nationalistiska, när det i själva verket inte fanns några andra nationer i Afrika än de som kolonialisterna skapat.

Bland arvegodset i statsapparaten fanns korruptionen.

Så resultatet av 1900-talets frigörelsekamp har inte blivit den drömda friheten utan en övergång från kolonial utsugning till nykolonial utsugning och biståndsberoende.

Kritik mot ledarna

Men går det då inte att rikta någon kritik mot de nya ledarna? Ehnmark talar om inkompetens och korrupktion. Han kritiserar också revolutionärerna i den portugisiska kolonin Guinea-Bissau för att de bara hade politiska visioner, men inga ekonomiska program för frigörelsen.

Ja, visst är kritiken möjlig, ifall vi är medvetna om att vi gör det inom ramen för en kritik av hela världsordningen.

En radikal kritik skulle då kunna formuleras så här: De nya ledarnas fel var att de inte förstod att det fordrades verkligt demokratiska och mycket mer djupgående förändringar för att ha någon chans att stå upp mot det imperialistiska världssystemet. Eller, mindre blåögt, att de inte själva hade några intressen av att genomföra sådana revolutionära förändringar.

Anders Ehnmark för till exempel en intressant diskussion om förhållandet mellan industrialisering och jordbruk. Han citerar Arushadeklarationen från 1967, där den dåvarande tanzaniske presidenten Julius Nyerere förklarade att det var fel att industrialisera landet så tidigt, och att utvecklingen nu istället måste baseras på böndernas frivilliga uppslutning. I själva verket visade sig bönderna ovilliga såväl att finansiera industrialiseringen som att sluta upp i de kollektiva jordbruken. Staten misslyckades att "infånga" bönderna, med den citerade Göran Hydéns formulering.

En regeringsrepresentant i Guinea-Bissau, som intervjuas av Ehnmark,

kritiserar det egna landets politik i liknande ordalag. "Men jordbruket är enda vägen till utveckling. Det förstod vi inte då, men nu förstår vi det."

Liknande diskussioner har såvitt jag vet förts i en lång rad revolutioner, från den ryska till den nicaraguanska. Skulle den revolutionära sandinistledningen ha kunnat överleva med ett djupare folkligt stöd genom att gå långsammare fram och bygga upp landets ekonomi på en småbondebas?

Det finns en parallell till sextiotalets antiimperialistiska rörelser, där man talade om självtillit och självhushållning som ett sätt att bryta det imperialistiska beroendet. Å ena sidan var det en till synes självklar slutsats av den så kallade beroendeskolans beskrivning av underordningen som den grundläggande orsaken till underutvecklingen. Om periferin kunde frigöra sig från det imperialistiska centrum, skulle det finnas en möjlighet till en självständig utveckling. Å andra sidan närdes sådana idéer av det kinesiska exemplet, som inspirerade en hel radikal generation, inte minst i Sverige. I Kina, ett land som är en kontinent, var det meningsfullt att tro på självhushållning och förlitande på inhemska resurser. I Albanien, ett land med helt andra förutsättningar, kunde en sådan delvis påtvingad och delvis efterhandsrationaliserad isolering bara leda till en polisstat för att administrera det delade armodet.

Skillnaden mellan sextiotalets och dagens diskussioner, är att det idag inte finns någon som hyser samma opti-

mism om självtilliten. Det är ingen som tror att u-länder i isolering ska kunna industrialiseras. Därtill har internationaliseringen av världsekonomin gått för långt. Därför blir de "lösningar" som förs fram av karaktären "att gå långsammare fram". Att inte genomföra snabba revolutionära förändringar, att inte utmana borgerligheten internationellt eller i det egna landet, att göra sig mindre beroende av världsmarknaden genom att satsa mer på inhemska produktion av basgrödor och avstå från djärva industrialiseringsprojekt som fordrar stöd utifrån.

Självtillit en lösning?

Min egen erfarenhet av diskussionen, framförallt som den fördes i Nicaragua, övertygar mig inte om att det slags självtillit är en universallösning. Utan tvivel måste alla radikala experiment i dagens världsordning räkna med och förbereda sig för isolering. Givetvis måste varje revolutionär regering i tredje världen i någon mån bryta med exportseriet och garantera produktionen av basgrödor. Men att tro att en återgång till eller ensidig satsning på en jämlikt fattigt bondeekonomi skulle vara en lösning, är en illusion.

Det som avgör revolutionens framtid är i sista hand politiken, förmågan att behålla en mobilisering av den fattiga befolkningsmajoriteten för revolutionens syften. Skulle sandinistregeringen ha överlevt ens så länge, om inte satsningen på kaffeexporten gett möjlighet till stora sociala satsningar?

Så min poäng här är snarare hur slutna fattas. Bara den rörelse eller den revolution som har verkligt folkliga rötter kan fatta beslut om de viktiga samhällsvalen. Bara en sådan rörelse kan ha de känselspröt överallt i befolkningen som behövs för att förstå hur folkmajoriteten ska vinnas för förändringarna.

I de afrikanska kolonierna var de nya ledarna sällan särskilt folkliga. Snarare utgjorde de representanter för en svart småborgerlighet, som bara alltför entusiastiskt anpassade sig till de gamla strukturerna och som skissade på sina reformförslag på storstadskontor, geografiska mil och klassmässiga ljusår från fattigböndernas jordlotter. De uppfyllde Fanons profetia och gjorde sig till "en bourgeoisie i ordets mest banala, idiotiska och cyniska bemärkelse".

Därför är det rätt att, som Anders Ehnmark gör, kritisera den så kallade tredje-världismen, det okritiska stödet till rörelser i tredje världen och tron att deras kamp mot utländskt förtryck upphäver allt annat förtryck. De forna koloniernas historia har lärt oss att det fanns och finns klasser även inom de fattiga länder, som till synes enigt frigjort sig från kolonialt välde.

Men varför misslyckades i så fall revolutionerna och särskilt de socialistiskt inspirerade revolutionerna? De var folkliga, annars skulle de aldrig ha segrat mot övermakten. Riktigt, men historien i länder som Vietnam och Nicaragua visar att folklig förankring inte är detsamma som folklig demokrati, och att inte ens den mest demokrati-

ska revolutionära rörelse förblir så utan en ständig kamp.

I Vietnam leddes den gigantiska krigsmobiliseringen mot USA av ett kommunistparti som forstrats i Stalins anda. Därför kan samma parti idag genomföra nyliberala reformer under bevarat enpartistyre.

I Nicaragua leddes revolutionen mot diktatorn Somoza av en revolutionär front, som inte tänkte kompromissa om makten med den nicaraguanska borgarklassen, men som inte heller fullt ut förstod att det var de arbetande själva som måste genomföra samhällsförändringarna. Det fanns alltid kvar en tendens att se folket som gerillaarméns tross, snarare än som en del av den.

Vad mera är, utvecklingen i alla dessa länder visar hur snabbt, hur lätt och hur till synes motståndslöst det utkristalliseras nya skikt av ledare, nya byråkrater med egna positioner, egna hus, egna små men ändå betydelsefulla privilegier att försvara. Klyftan ökar mellan ledarna och de ledda, även när de förra talar i de senares namn.

Ökad misär

Det andra som förändrats på tre decennier är att misären ökat. Det är framförallt 80-talets historia, det decennium som kallats den globala utarmningens årtionde. Och det i sin tur är historien om skuldskrisen.

Fram till 80-talets början kunde man trots allt se en viss uppgång i u-ländernas ekonomier. Det tycktes finnas grund för en viss utvecklingsoptimism.

Vid mitten av 1970-talet uppstod den

så kallade oljekrisen, då oljepriserna drastiskt steg. Det skapade katastrofstämning i Sverige, där temperaturen sänktes i lägenheterna. Det skapade också ett rejält överskott i oljeägarnas bokföring. Samtidigt var det lågkonjunktur i västvärlden, vilket med kapitalismens besynnerliga logik betyder att det inte "behövs" pengar. Det var inte lönsamt att investera oljedollarna i den rika världens industrier, och finansorganen började se sig om efter andra intressenter. De fann dem i u-länderna. Under 1970-talet erbjöds de fattiga länderna lån till fabulösa villkor. U-landsregeringarna tvekade sällan att ta emot lånen – även om vi idag har all anledning att vara tveksamma till hur de använde dem.

Lånebubblan växte och växte – fram till 1982. Då hade flertalet u-länder börjat få allvarliga problem med att betala tillbaka lånen. Dels hade räntorna stigit så att lånen blivit dyrare. Dels hade råvarupriserna börjat sjunka, så att u-ländernas betalningsförmåga krympt. År 1982 hotade Mexiko med att inte betala skulden, och man började tala om risken för stora bankkrascher, ifall många u-länder skulle ställa in betalningarna. I Mexiko beslöt regeringen att nationalisera bankerna, vilket ytterligare ökade fasan hos världens mäktiga.

Idag talas det inte längre om någon skuldskris. Det är inte så märkligt – för de mäktiga är det inte längre kris. Bankerna har under de tolv år som gått skyddat sig mot effekterna av inställda betalningar från u-ländernas sida. Västvär-

dens regeringar har skyddat sig. Den rika eliten i tredje världen har skyddat sig. Alltså är det tyst.

Samtidigt har de lyckats tvinga de fattiga i tredje världen att betala tillbaka skulden. År 1982 sade man att skulden inte kunde betalas, idag har u-länderna betalat mer än de var skyldiga då. Ändå är de 60 procent mer skuldsatta än de var 1982! År 1993 uppgick u-ländernas samlade utlandsskuld till 1 600 miljarder dollar.

Under dessa tolv år har u-länderna blivit nettoexportörer av kapital till de rika i-länderna. Drastiskt uttryckt, biståndet går idag från syd till nord! Det är i själva verket så att u-länderna betalat ett "bistånd" i form av räntor på utlandsskulden, som motsvarar sex gånger det belopp som USA plöjde ned i Europa i form av Marshallhjälp efter andra världskriget. Det sågs då som ett gigantiskt stöd och ett bevis på USA-maktthavarnas oerhörda generositet.

Effekterna av den påtvingade skuldåterbetalningen har varit enorma på u-ländernas politiska och ekonomiska förhållanden. De har blivit mer ofria. Man talar om en återkolonialisering eller en marknadskolonialisering. För skuldavbetalningen har gått hand i hand med förstärkandet av marknadsmekanismer.

Långivarnas program

Hur har man kunnat tvinga dem som inget har att betala sådana gigantiska belopp? Det är historien om Internationella Valutafondens (IVF) och Världsbankens ingripanden.

IVF och Världsbanken erbjuder u-

länderna två typer av "program" i utbyte mot att de får låna till att betala räntorna på de gamla lånen.

För det första handlar det om program för makroekonomisk stabilisering. Länderna får direktiv om att devalvera sina valutor, minska sina offentliga budgetar och avskeda offentliganställda, ta bort matsubventioner och indexregler för löner. Effekten av det senare har i flera u-länder blivit att matpriserna stigit till världsmarknadsnivå samtidigt som reallönerna minskat!

Makroekonomisk stabilisering handlar helt enkelt om brutala åtstramningsprogram, som de fattiga länderna tvingas införa för att kvalificera sig för lån.

Den andra typen av program är det som kallas för strukturanpassningsprogram. Det handlar om att undanröja hinder för de multinationella företagen.

Så tvingas länderna att acceptera att öppnas för världsmarknaden under slagord om frihandel. Det nyligen framförhandlade GATT-avtalet handlar bland annat om detta. NAFTA, den nordamerikanska frihandelsorganisationen mellan USA, Kanada och Mexiko, har också till syfte att ta bort handelshinder mellan länderna.

Effekterna av öppningen mot världsmarknaden för de fattiga länderna är att den industri som producerar för den inhemska marknaden hotas av kollaps. Utländska, billigare industrivaror konkurrerar ut den.

En annan effekt är att det inhemska jordbruket hotas, när billiga livsmedel från rika länder svämmar in över grän-

serna. Det var bland annat detta hot som fick indianerna i Chiapas i Mexiko att göra väpnad resning för snart ett år sedan.

Andra inslag i strukturanpassningsprogrammen är att u-länderna tvingas privatisera sina banker, sälja ut statligt eller gemensamt ägd jord (med en dramatisk ökning av antalet jordlösa som effekt) och privatisera sina statliga företag. Dessa tas över av företag och finansinstitutioner i väst. Om vi dessutom betänker att IVF och Världsbanken har strukturanpassningsprogram på gång i ett sjuttioal länder, innebär det att en väldig massa statliga företag bjuds ut samtidigt på världsmarknaden. Priset blir följaktligen en spottstyver.

Kravet på u-länderna att privatisera har blivit en förfinad och cynisk mekanism för utplundring av deras ekonomier. Ett exempel är att de privata pensionsfonder, som växer sig allt starkare i Europa i takt med att gemensamma trygghetssystem raseras, håller på att bli stora kapitalägare i u-världen! Så är det till exempel ett schweiziskt företag, som håller i privatiseringen av elverket i Argentina.

Program för makroekonomisk stabilisering och strukturanpassning införs idag även i de tidigare så kallade socialistiska länderna i Östeuropa och Asien. I Ryssland har IVF tvingat regeringen att halvera socialbidragen. I Vietnam steg rispriset med 300 procent mellan 1989 och 1990, som en följd av regeringens marknadsreformer. Under samma tid steg lönerna med endast 40 pro-

cent. I Polen och Ungern har hundratusentals människor förlorat sina jobb på grund av IVF:s politik.

Ny arbetsdelning

Den kanadensiske ekonomiprofessorn Michel Chossudovsky har beskrivit den nya världsordningen på följande sätt: "Inte vid något tillfälle i historien har den 'fria' marknaden – med hjälp av makroekonomisk politik i världsskala – spelat en så stor roll för att forma 'suveräna' nationers öde." Han talar om uppkomsten av en global billig-arbetskraftsekonomi, ett internationellt marknadsystem med vattentäta skott mellan två skilda slags arbetsmarknader. Varuprierna blir alltmer "internationaliserade" i takt med att varumarknaden integreras mer, medan lönerna i tredje världen och Östeuropa rasar ned mot 1/70 av lönerna i de rika länderna.

Samtidigt blir det allt tydligare att de program som tvingas på u-länderna är ett misslyckande. Representanter för västvärldens finansorgan medger det själva.

Åtstramnings- och privatiseringsprogrammen leder i själva verket till fördjupad ekonomisk kris. Det är inte förvånande: om man genomför en brutal åtstramningspolitik minskar människors köpkraft drastiskt och ekonomin tenderar att gå in i en nedåtgående spiral.

Dessutom leder programmen till ökad skuld för u-länderna, till sociala katastrofer och till en destruktiv exportfeber. Endast genom att öka exporten, kan u-länderna hoppas att hålla jämn takt

med räntebetalningarna på utlandsskulden. Det leder dem till kortsiktiga satsningar på exportvaror. Allt fler u-länder satsar på produktion av exportgrödor, istället för av baslivsmedel. Länderna tvingas att importera livsmedel, trots att de lever av jordbruk. Fler människor svälter. Satsningen på export leder till en skövling av miljön. Regnskogarna i Amazonas offras utan betänkligheter för att ge plats åt biffkofermer, som ska leverera kött till hamburgerkedjorna i den rika världen.

En intern studie inom IVF visar att resultaten av strukturanpassningsprogrammen varit mycket negativa i 24 afrikanska stater. I Världsbankens och IVF:s idealvärld ska nedskärningar av offentliga sektorn och av statliga subventioner stimulera en aktiv privatsektor och på så sätt få hjulen att snurra. Men i Afrika – liksom i Östeuropa – där denna ideala kapitalism definitivt inte existerar, blir resultatet istället enbart nedrivning av det ofta informella solidaritetsnät som hållit samhället uppe.

På senaste tiden har det talats om att Världsbanken och IVF skulle vara i färd med att bryta med sin nyliberala, monetaristiska hållning. Sedan UNICEF 1987 gav ut en rapport om "anpassning med mänskligt ansikte", har Världsbanken hamnat på defensiven. Banken har gett ut en rad rapporter om fattigdom, miljöförstörelse, hälsa. Den har förespråkat "transfereringssystem" för att skydda de fattiga och uppmanat u-länderna att "öka de offentliga satsningarna på sjukvården".

Samtidigt behåller Världsbanken alla

de krav den hittills ställt på låntagarländerna. En rapport inom FN från i år går så långt att den säger att långivarna verkar ”föredra auktoritära regimer, och menar på fullt allvar att sådana regimer gynnar politisk stabilitet och är bättre för att leda ekonomin. När Bangladesh och Filippinerna upphävde sina undantagslagar, minskade deras andel av det totala antalet lån Världsbanken gav.” (Rapport för 1994 från FN:s utvecklingsprogram UNDP, s 80)

Inte misslyckad för alla

Varför envisas finansorganen med att genomdriva en misslyckad ekonomisk åtstramning i de fattiga länderna?

Ja, den är ju inte bara misslyckad – inte för alla. För storföretagen och bankerna är den ekonomiskt fördelaktig. Den leder till en omfördelning av världens resurser till de redan rika och till en ny arbetsdelning, där vinnarna finns bland de mäktiga i väst. Chossudovsky beskriver hur industriproduktionen delas upp på allt fler länder och hur U-länderna allt mer får rollen som leverantörer av billig arbetskraft till vissa faser i den uppdelade produktionen. De tidigare satsningarna på ”importsubstitution”, det vill säga uppbygge av industrier för en inhemsk marknad, har havererat i takt med den att den inhemska marknaden rasat ihop.

Dessutom är skuldbetalningsprogrammen politiskt nyttiga. Det u-land som gått in i ett skuldsaneringsprogram blir fogligare gentemot sina fordringsägare. Tydligare har det aldrig synts än

under kriget i Persiska viken. Arabland efter arabland ställde upp på USA:s sida, i strid med traditionella lojaliteter. Bakgrunden var inte att arabländernas ofta despotiska härskare plötsligt insett de demokratiska rättigheternas betydelse i Kuwait. Det handlade om pengar. Egypten fick sammanlagt 14 miljarder dollar i lån och efterskänkta skulder som tack för stödet till västalliansens krig.

Strukturanpassningsprogrammen är dessutom användbara även för de lokala härskarna. Det finns mycket få exempel på att regeringar mobiliserat den egna befolkningen i protester mot IVF:s krav. Det beror på att kraven i grunden förändrar samhällena till de lokala eliternas fördel. Kanske kan man göra en – endast lätt haltande – jämförelse med EU och dess planer på en ekonomisk monetär union. Kraven för att gå med i EMU tvingar varje enskild borgarklass att genomföra en nyliberal politik med allvarliga effekter på den inhemska ekonomin. Varje borgarklass lägger mer än gärna på sig det tvånget uppifrån och utifrån, som ger den chansen att genomföra brutala åtstramningspaket utan att ställas till svars av det egna landets arbetare.

Muren föll

Den tredje viktiga förändringen i världsskala är Sovjetunionens fall. Sedan 1989, då Berlinmuren föll, har det inte funnits någon världsmakt som motsatt sig USA:s och västvärldens ambitioner. Ingen har lagt veto i FN:s säkerhetsråd.

Jag beklagar inte att Berlinmuren föll. Tvärtom, den lätthet med vilken regimerna i Östeuropa rasade ihop visade att det rörde sig om vidriga system utan stöd i den egna befolkningen.

Det hindrar inte att sättet raset skedde på har förvärrat världsläget.

Kommandodiktaturerna rasade utan att det fanns något alternativ som företrädde folkmajoritetens intressen. De miljontals arbetare som under årtionden demonstrerat, strejkat och gjort uppror i länder som Polen, Ungern, Tjeckoslovakien, demonstranterna som tände ljus på torget i Leipzig och skramlade med nycklar i Prag, de frusna arbetarsoldater som tog över gatorna när Ceausescuregimen föll i Rumänien – det var inte de som kom till makten. Tanken på socialistiska, kollektiva lösningar hade dragits så i smutsen av de gamla härskande att ett nytt folkligt alternativ inte kunde uppstå. Istället kom den råa marknaden invällande, med cigarettreklam och mer varor i affärerna – men också med nedläggning av hela företagsbranscher och skyhöga priser.

Vi har sett en utveckling som skulle kunna kallas en "tredjevärldisering" av Östeuropa.

De fattiga länderna försvagades också efter Sovjetunionens fall.

Den biståndspolitik som byggdes upp av västvärlden efter andra världskriget motiverades i hög grad av säkerhetspolitiska intressen. USA-presidenten Truman beskrev fattigdomen som ett hot, och hans efterträdare Eisenhower varnade för att kommunismen kan utnyttja

fattigdomen.

Alltså är det logiskt att de rika länderna nu ger färre gåvor till de fattiga. Gåvorna behövs inte för att hålla upproren nere.

Resultatet är att de fattiga länderna glöms bort. I delar av tredje världen ser vi en upplösning av hela samhällsstrukturen utan att det leder till ramaskrin i väst. I Senegaldalen finns det byar, där det bara är gamlingar kvar. Alla arbetsföra har lämnat byn på jakt efter jobb och utkomst. Anders Ehnmark säger att staten i Kongo krympt ihop som ett chagrängskinn, och citerar en fransk författare som hävdar att Afrika håller på att "oupptäcka" sig självt.

Ehnmark uttrycker det också som att Afrika blivit "betydelselöst". Det är en tveksam tes, som jag vill återkomma till.

Slut på Vietnamsyndromet

Den fjärde förändringen, som beror av de föregående, är att de imperialistiska regeringarna fått större spelrum. Kriget i Persiska viken blev det avgörande test, som visade att USA:s styrande överkommit det så kallade Vietnamsyndromet. Med det menar man den usaiska allmänhetens djupt rotade motvilja mot att skicka ut sina söner i krig bara för att få dem hem i platsbycken.

I och med kriget i Persiska viken blev det möjligt för USA att gå ut i krig igen, på andra sidan jordklotet, för intressen som inte hade något att göra med flertalet USA-medborgares behov.

Det nya med denna krigsföring är att

den, i avsaknad av hotet från kommunismen, legitimeras med "ädla" motiv. Vid invasionen i Panama strax före juli-89 gällde det kampen mot knarket. I Persiska viken intervenserade USA bara för att säkra demokratin och Kuwaits nationella rättigheter. I Somalia var det en rent humanitär intervention – av samma slag som diskuterats i det forna Jugoslavien.

Ju ädlare motiven blir, desto lättare att dra in FN som fullvärdig part i kriget på USA:s sida. Sedan 1989 har FN blivit allt mer lydigt gentemot ordergivarna i Vita Huset. Det har varit svårt att förstå, eller ens upptäcka, för de vänsterkrafter i väst, som under 70- och 80-talen vande sig vid att se FN som ett forum för de alliansfria staternas krav. I själva verket är det inget märkligt. FN, som består av alla världens stater, uttrycker inte och kan inte uttrycka något annat än styrkeförhållandena mellan dessa stater. Och i ett politiskt läge där "what the US says, goes"...

De ädla motiven är emellertid i fall efter fall förevändningar för en imperialistisk politik av mer traditionellt snitt.

Exemplet Somalia

Vi kan bara ta exemplet Somalia, där USA-trupper landsattes inför världspresSENS och TV-bolagens kameror år 1992.

Den omedelbara förevändningen var att inbördeskriget mellan olika klaner hindrade livsmedelsleveranserna och hotade stora delar av befolkningen med svält.

Men hur skapades kriget i Somalia?

Ja, det är historien om den allmänna krisen för tredje världens länder under 80-talet.

Även Somalia hade en utlandsskuld. Landet tvingades in i ett strukturanpassningsprogram i början av 80-talet. Det ledde till att Somalia som tidigare varit självförsörjande med mat, fick börja importera baslivsmedel. Regeringen tvingades devalvera, och införa skatt på vatten. Marknadsreformerna ledde till att det traditionella herdesamhällets slogs sönder. Veterinärvården privatiserades, och boskap dog för att boskapsägarna inte längre hade råd att behandla djuren för sjukdomar.

Liksom i andra länder med strukturanpassningsprogram försämrades skolor och sjukvård. Lönerna sjönk. År 1989 uppgick räntorna och amorteringarna på utlandsskulden till ungefär 200 procent av exportinkomsterna.

Resultatet blev social kollaps och därefter att själva staten började sönderfalla, under trycket av sociala motsättningar. Inbördeskriget var ett faktum.

En på scenen kunde USA-soldaterna anlända i sina fallskärmar och marinbåtar, som imperialismens riddare.

De verkliga orsakerna till USA-operationen var inte de humanitära. De handlade istället om att militärbudgeten i USA vid denna tid hotades av nedskärningar, och att regeringen på så sätt fick argument för att försvara den. Den amerikanske språkforskaren och samhällsdebattören Noam Chomsky har kallat interventionen för en "PR-operation för Pentagon". Han menar att militära sats-

ningar är den klassiska formen för ”stimulanspolitik” i USA. Vid den här tiden befann sig ekonomin i en djup recession, men det kalla krigets slut gjorde det svårare än tidigare att få igång hjulen med Pentagons hjälp. Inbördeskriget i Somalia blev ett välkommet tillfälle.

Andra orsaker till USA-operationen var att Somalia ligger i ett strategiskt viktigt område, där det går vitala olje-transporter. Fyra stora oljebolag hade rätten att utvinna olja i två tredjedelar av Somalia. Ytterligare ett skäl för USA:s intresse var närheten till Sudan, där det fanns en islamistisk regim som sågs som ett hot mot väst.

Rwanda och de nya IVF-krigen

Mönstret från Somalia upprepades i Rwanda, där regeringen tvingades genomföra strukturanpassningsprogram under brinnande krig. I november 1990 tvingades landet devalvera med 50 procent. Inflationen steg kraftigt som en följd av devalveringen. Regeringen fick inte längre betala fasta priser till kaffeproducenterna. Kaffeproduktionen rasade. Gränserna öppnades för import av billig mat, ibland förklädd som ”humanitär hjälp” och småbönder slogs ut.

Kanske blir Somalia och Rwanda de två första exemplen på en ny era av IVF-krig, som utlöses när land efter land drives över avgrundens rand av västvärldens utsvältningspolitik.

När vi talar om imperialismens ökade spelrum, är det samtidigt viktigt att inte falla för alltför konspirativa resone-

mang. Imperialismen styr inte allt som händer i världen. Det är inte ens så givet att imperialistmakterna blivit starkare.

Det går mycket väl att hävda att kriget i Persiska viken berodde på USA:s svaghet. USA är en stormakt på nedgång, med en åldrande produktionsstruktur, och ökade svårigheter att hävda sig mot huvudkonkurrenterna Tyskland och Japan. Då blev kriget mot Saddam ett sätt att stärka den egna positionen. I detta krig, liksom i andra under 1900-talet, ställdes frågan: vem är verkligen världsledande? Ekonomiskt, militärt och politiskt?

Just USA:s svaghet ger ökade skäl att frukta krig. Historiskt är det inte unikt att sårade imperialistmakter visat sig vara de farligaste!

Motsättningarna mellan stormakterna fortsätter att öka. Nyligen såg vi hur det ledde till handelssanktioner mellan USA och Japan. Det är inte någon liten diplomatisk skärmytsling utan betydelse. Det var bland annat sådana motsättningar som ledde till de bägge världskrigen.

Den ökade konkurrensen mellan de rika länderna ser vi också i fallet Jugoslavien. Man brukar tala om att västvärlden inte haft någon klar linje där. Det handlar bland annat om att de olika västländerna hela tiden agerat med sina egna intressen för ögonen och därför dragit åt olika håll – även om de varit nog så eniga på en punkt: att förvägra bosnierna rätten att försvara sig.

Explosion av nationalism

Den femte förändringen i världsläget är den framvällande nationalismen.

Visst fanns det en nationalism även på 70-talet. Det växte fram rörelser för nationell frigörelse med udden riktad mot kolonialmakterna eller de nykoloniala imperialistiska utsugarna. Det var en progressiv kamp som stöddes av vänsterkrafter i väst.

Idag ser vi mängder av nya nationer och nya nationella motsättningar. Det är uppenbart att de inte uttrycker några som helst progressiva krafter. Explosionen av nationalism framstår som extra absurd, eftersom världen idag är mer internationell än någonsin.

I Europas hjärta förs ett broderkrig med nationalistiska förtecken, i det forna Jugoslavien. Det är på många sätt ett typexempel som kan säga oss något om den växande nationalismen i u-länderna, liksom om "nationalism" här hemma.

Jag tror att det är rätt att säga att Jugoslavien var ett verkligt försök att bygga ett mångnationellt samhälle, att det försöket hade stöd av befolkningsmajoriteten under efterkrigstiden och att samhället inte baserade sig på öppet och massivt nationellt förtryck. Undantaget är behandlingen av albanerna, som efter andra världskriget med vapenmakt tvingades in i Jugoslavien.

Hur kunde detta försök gå om intet? Beror det, som vi ofta får höra, på att mångnationella samhällen inte kan bli stabila, att drömmen förr eller senare måste gå i kras?

Det är en oerhört reaktionär tolkning

av historien. Med större rätt tror jag att man kan säga att Jugoslavien inte dog av naturnödvändighet, utan att landet dödades. Det mångnationella experimentet förstördes av krafter med stor förstörelsepotential.

Den tidigaste av dessa krafter var Titobyråkratin under åren från 1945 till 1980. Uppbygget av ett mångnationellt, socialistiskt samhälle hämtade sitt stöd ur partisanskampens traditioner. Men den nya regimen blev en enpartidiktatur, där olikfärdig förföljdes och en byråkrati fattade besluten. Visserligen erkändes hela tiden statens federala karaktär och många beslut decentraliserades till delrepublikerna. Men decentralisering är inte demokrati. Istället för den klassiskt stalinistiska centraliserade byråkratin fick man nu se lokala maktklickar, som invecklades i strider med varandra. Tillväxten av dessa sociala skikt ökade de spänningar som senare kom att sönderslita samhället.

Efter Titos död kom nya dödgrävare av det mångnationella samhället till makten. Den ekonomiska krisen ökade. Striderna mellan delrepublikerna om fördelningen av resurserna skärptes. Arbetarnas stöd till regimen minskade, antalet strejker ökade. Regimens grundpelare – arvet från den revolutionära kampen mot tyskarna och stödet från arbetarna – började vackla.

Vid mitten av 80-talet vände sig en del av den härskande byråkratin, med Milosevic i spetsen, medvetet till serbiska nationalisterna på yttersta högerkanten i försök att skaffa sig en ny social

bas. Från den tiden startar regimen i Belgrad en medveten kampanj för storserbiska intressen. Jugoslavians sönderslitning har inletts.

Den tredje – men långt ifrån mest obetydliga – kraften som bidragit till Jugoslavians fall är världsmakterna. Det jugoslaviska samhällssystemets kris berodde inte på krisen i Sovjet eller perestrojkan. Den hade tydliga inhemska orsaker. Men när Sovjetunionen föll, minskade det trovärdigheten för alternativa, genuint socialistiska lösningar även i Jugoslavien.

Marknaden tog över. Marknadskapitalismen hade skaffat sig ordentliga fästet i Jugoslavien redan i början på 80-talet, då landets utlandsskuld växte till samma krisnivå som i u-länderna. Med hjälp av skulden har världsmarknadens politiska representanter, som IVF och Världsbanken, kunnat pressa Jugoslavien till en drastisk åtstramningspolitik. Detta bidrog till regimen fall och till de solidariska värdenas upplösning.

En vakuumideologi

Den jugoslaviska krisen illustrerar att nationalismen mer än något annat är en vakuumideologi. Den växer som ett uttryck för samhällskris och för bristen på andra trovärdiga alternativ.

Vi har i upprepade krisperioder sett hur varje borgarklass drivs till att försvara sina egna intressen i en skärpt konkurrens, och hur detta rättfärdigas med en nationalistisk propaganda, som i desperationens djup "går hem". Det räcker med att jämföra med 30-talskri-

sen, då nazism och fascism kunde växa sig starka.

Idag kan vi se krisens uttryck i tillväxten av nationalistiska, rasistiska, fundamentalistiska religiösa rörelser. Därför är det så vilseledande, när en vänsterman som Jan Myrdal (i Aftonbladet 31 december 1994) hävdar att den islamska fundamentalismen måste stödjas, därför att det är den enda organiserade kraft som står på folkets sida mot marknaden. Fundamentalisterna har kunnat bli en så mäktig social kraft, endast därför att radikala sociala rörelser svikit, misslyckats och sålt sig till härskarna. Inte minst gäller det de stalinistiska partier, med vilka Myrdal solidariserat sig.

Fundamentalisterna säger sig stå på folkets sida mot marknaden. Men de har inget politiskt program som i grunden utmanar kapitalismen, och de regimer de upprättat har i praktiken visat sig skärpa förtrycket just mot folket – mot arbetarna, mot kvinnorna, mot dem som kräver yttrandefrihet, mot nationella minoriteter.

Om försöken att bygga nya radikala rörelser ställs in på grund av fundamentalisternas styrka idag, innebär det således att prisge samhällets mest fattiga och mest utsugna till en ny elit med ett gammalt förtryck.

På ett måhända mer trivialt plan uttrycks samhällskrisen i den ökade trovärdigheten för alla slags mörkerförklaringar. Uppsvinget för ockultism, astrologi och nyandlighet ska inte ses som oskyldiga söndagsnöjen, utan som teck-

en på att krisen nått så djupt att människor söker lösningar som berövar dem själva och andra såväl ansvar som möjlighet att förändra det samhälle där de lever.

Antiimperialistiskt perspektiv

Vad fordras för att bygga en antiimperialistisk rörelse idag? I tredje världens länder? I Sverige?

I de fattiga länderna är frågan definitivt inte akademisk. Där finns en kamp. Den föds gång på gång på nytt och tar sig olika uttryck, från organiseringen av det massiva arbetarpartiet PT i Brasilien, till upproret i Chiapas i Mexiko i början av 1994, till den fortsatta kampen mot världsbankens dammbygge i Narmada i Indien.

Den här kampen utmanar den uppfattning som bland annat Anders Ehnmark gör sig till tolk för: att världsutvecklingen gjort u-länderna mer betydelselösa. Hos Ehnmark blir detta något gott: Afrika är mer ensamt och det är Afrikas räddning, nu finns en chans att bygga upp något nytt utan att kanonbåtarna anländer. Handlingsfriheten blir större. "Då Afrika glöms bort kan det tvingas förverkliga den enhet som panafrikanisterna drömde om."

Det är både för optimistiskt och för pessimistiskt. För optimistiskt, för det är en sak att det ökade lidandet och tömningen av Afrikas landsbygd inte leder till många höjda ögonbryn på regeringssammanträdena i väst. Men i det ögonblick då sönderfallet och misären hotar strategiska intressen och stabi-

litet, kommer engagemanget att infinna sig. Regimer och rörelser i Afrika som verkligen ger sig in i kampen för en rättvisare världsordning, mot de internationella finansorganens diktat, för verklig folkmakt i sina länder, kan tyvärr inte räkna med att få husera i fred.

Därför är Ehnmarks tes också för pessimistisk. Chiapas är en typisk utkantsregion av fattigbönder i Mexiko. Ändå kunde upproret där skaka om politiken även i Mexiko City. När de fattiga protesterar beror inte utfallet bara på deras ekonomiska styrka, utan på ringarna på vattnet in i det politiska systemet.

30 års lärdomar

Efter trettio år av segrar och misslyckanden, hur skulle man kunna sammanfatta lärdomarna för antiimperialistiska rörelser i tredje världen? Kanske så här:

Det gäller att bygga verkligt folkliga rörelser. Inga välvilliga, medvetna, avantgardistiska ledarskap kan ersätta att miljoner människor dras in i en egen kamp för att förändra sina livsvillkor.

Det gäller att bygga verkligt demokratiska rörelser och samhällen. Enda långsiktiga chansen att överleva under imperialismens kanonad är att folkflertalet förstår och väljer de uppoffringar som måste göras.

Ytterligare en uppgift som allt fler antiimperialistiska rörelser i tredje världen ställer sig är att utarbeta nya utvecklingsmodeller. Den gamla biståndsberoende modellen har inte fungerat, och nu sinar dessutom biståndet.

Så, vilka andra vägar finns? På 70-talet fanns en vänsterdröm om en mer självcenterad utveckling i länder som frigjort sig från kolonialt förtryck. Det var en dröm som kunde verka rimlig i Kina, ett land som är stort som en kontinent. För de allra, allra flesta av den fattiga världens medborgare är det en utopi. Så långt har internationaliseringen gått att en utveckling i isolering för de flesta länder skulle innebära ingen utveckling alls.

Det verkliga alternativet måste vara samarbete mellan länderna, och framförallt mellan folkrörelserna, i syd. Endast så kan de tilltvinga sig bättre villkor för handel med västvärlden. Endast de revolutioner som sprider sig kan ha utsikter att överleva.

Här hemma fordras en antiimperialistisk rörelse som inte tycker synd om. Humanism och medkänsla i all ära, men det enda som kan hålla stånd mot yttersta högerens propaganda om att vi måste se om vårt eget hus, är upplevelsen av likhet och vad jag skulle vilja kalla det upplysta egenintresset.

Villkoren i världen är fasansfullt olika. Invandrare från tredje världen upplever ofta svenska arbetare som lyxkonsumenter och svenska arbetsplatser som paradisiska. Ofta har de illusioner om att de snabbt ska kunna jobba ihop till en smärre förmögenhet här i Sverige. I bästa fall upptäcker de att skillnaderna är gradskillnader, inte artskillnader: att svenska arbetare precis som chilenska och filippinska inte har något annat val än att sälja sin arbets-

kraft och att de överskott de producerar beslagtas av en liten elit kapitalägare.

Likheten utgångspunkt

För den som vill stärka den internationella solidariteten och bygga en antiimperialistisk rörelse, är det likheten som måste vara utgångspunkten. Trots de ohyggliga skillnaderna i levnadsvillkor delar majoriteten av världsbefolkningen ett gemensamt intresse av att bekämpa kapitalismen och av att stoppa imperialismens härjningar.

Våra villkor är lika u-landsbefolkningarnas, på så sätt att vi drabbas av samma miljöförstöring. När regnskogar huggs ner i Amazonas förstörs deras omedelbara utkomstkälla och vår gemensamma överlevnadschans.

Vi drabbas av samma marknadsliberalism. Ju mer Kjell-Olof Feldt och andra talar om att marknaden segrat överallt, desto tydligare kan det bli att marknadens krav leder till samma samhällsfördärv här som där.

Vi drabbas av samma storbolag med deras möjligheter att sekundsnabbt flytta resurser från kontinent till kontinent och att dela upp produktionen i allt finare moment mellan olika länder. Inte minst är det dags att fackföreningar i väst börjar inse att de måste samordna sig, inte med sina bolagschefer, utan med sina fattigare kollegor i u-länderna. Svenska fackledningarna har en lång och smutsig historia, när det gäller att försvara kapitalägarnas härjningar i tredje världen.

Med det upplysta egenintresset me-

nar jag insikten om att den ökade misären slår tillbaka här hemma. Det finns i längden inga idylliska öar i en värld av katastrofer.

Den amerikanska debattören Susan George har i sin bok "The Debt Boomerang" (Skuldbumerangen) skildrat på vilket sätt skuldskrisen slår tillbaka i de rika länderna. U-länderna förstör världens miljöresurser allt snabbare i sin hetsjakt för att betala av på skulden. När råvarupriser sjunker och kraven på exportinkomster ökar, blir det mer och mer lockande att exportera nark till köpstarka konsumenter i USA och Väst-europa. När u-ländernas ekonomi sjunker ned i depression, minskar deras efterfrågan av västvärldens industrivaror och jobb försvinner här hemma. När människor inte längre kan livnära sig i sina hemländer, flyr de hals över huvud under allt mer kaotiska former över gränserna till de rika länderna. När länder skakas av kris ökar inhemska motsättningar och risken för krig i världen växer.

Särskilt viktigt i den nya världsordningen är att antiimperialister vare sig i nord eller i syd låter sig luras av imperialismens goda ansikte. När FN ställer upp bakom USA:s maktpolitiska intressen, när EU-länderna säljer ut bosnierna i forna Jugoslavien i sin interna uppgörelse, när USA drar ut i krig för demokrati i Persiska viken – då måste det finnas krafter som inte genast hukar, som inte genast får dåligt samvete för tillvitade eller verkliga dåtidssynder utan som avslöjar imperialism vilka ord den än höljer sig i.

Pånyttfödd internationalism

Den framväxande nationalismen kan bara bekämpas med en internationalistisk pånyttfödelse. En gång i tiden var arbetarrörelsen internationell till sitt väsen. Internationalismen var dess livsluft. Det var ingen slump att Kommunistiska Manifestet förklarade att proletärerna inte har något fosterland – det var en nödvändig insikt för att kunna börja bygga arbetarrörelsen i land efter land.

I takt med att arbetarrörelsen blev mer byråkratiserad, mer toppstyrd, mer inlemmad i det borgerliga samhällsmaskineriet – i samma takt blev den mer svag för nationalismen. Det visade sig med förödande tydlighet vid första världskrigets utbrott, då Första Internationalens ledare slöt upp bakom sina respektive regeringars krigssträngningar.

För att kunna återuppliva internationalismen fordras ett erkännande av nationella rättigheter. Endast så kan mistro och skräck övervinnas. Om socialism och antiimperialism förknippas med nationellt förtryck – ja, då har högern vunnit.

Det fordras också ett långvarigt gemensamt arbete för att återuppygga en internationell arbetar-, folk-, miljö-, antiimperialistisk rörelse. Gemensamma kampanjer mot miljöförstöring och skuldskris är nödvändiga inslag.

I september 1994 höll hundra solidaritetsorganisationer ett motmöte mot IVF:s årliga möte i Madrid. Det är i år 50 år sedan överenskommelsen i Bretton Woods, där IVF, Världsbanken och

GATT grundades, och ett motto för motmötet var "50 år är nog!". Där deltog bland annat representanter för motståndsrörelsen i Indien mot IVF och det nya GATT-avtalet, och samtidigt med mötet lamslogs banker, gruvor, metallindustrier, försäkringsbolag och postkontor i Indien av omfattande strejker mot de strukturella anpassningsprogram regeringen skrivit på. Mötet slutade med ett krav på att tredje världens skuld ska avskrivras och att Bretton Woods-institutionerna ska upplösas.

Just nu ser vi ett annat exempel på en nödvändig gemensam kampanj i Europa i form av Internationella Arbetarhjälpen till Bosnien. För första gången på länge solidariserar sig arbetare i handling med andra arbetare i ett annat land, i en kampanj som byggs underifrån och inte bara handlar om fraser från fackföreningspamparna däruppe.

Det fordras även en politisk samordning av de vänsterkrafter som står emot den nya världsordningen med dess skörd av krig och misär. Inför sådana utmaningar som kriget i Persiska viken eller kriget i forna Jugoslavien måste socialister förenas över gränser, i trots mot den hatpropaganda som utvecklas i extrema kristider. Mitt eget parti, Socialistiska Partiet, tillhör Fjärde Internationalen, som är ett sådant försök till politisk samordning. Tyvärr är det en liten minoritets samordning – ändå har just den samordningen visat sig oundgänglig, till exempel när fredsvänner i Väst-europa riskerade att hamna på andra

sidan barrikaden mot rebeller i arabvärlden under kriget i Persiska viken. Hur skulle revolutionära krafter kunna kämpa mot USA-alliansens krig utan att vare sig stödja Saddams diktatur eller illusioner om FN:s fredliga roll? Den frågan ställdes samtidigt, men på väldigt olika sätt för vänstergrupper i Västeuropa och USA å ena sidan och i Mellanöstern å den andra. Personligen är jag övertygad om att Fjärde Internationalens diskussioner hjälpte oss i Sverige att förhålla oss till den traditionella fredsideologin i vårt samhälle utan att för den skull glömma bort att det var ett imperialistiskt krig. Och det hjälpte kamrater i arabländerna att bygga rörelser utifrån den spontana, folkliga vreden mot imperialistisk intervention utan att för den skull ge ett lillfinger åt Saddams anspråk att vara antiimperialist.

Under de senaste åren har vi också sett ökade ansatser till en bredare politisk samordning, i form av möten mellan vänstergrupper i Latinamerika och Europa.

De fattigas International

Jag läste nyligen i en artikel av den mexikanske socialisten Sergio Rodríguez Lascaño att till och med den post-strukturalistiske filosofen Derrida talat om behovet av en ny International för världens fattiga och lidande. Så här beskriver Rodríguez behovet:

"Ekonomins globalisering har inte bara lyckats avreglera arbetskraften, störta majoriteten av världens befolk-

ning djupare ned i misären och öka cynismen hos tidigare marxister eller revolutionärer. Den har också fördjupat banden mellan stamstriderna i Rwanda, zapatistindianernas kamp i Mexiko, möjligheten att hålla hoppet vid liv i El Salvador och det som händer på exempelvis Fiatfabriken i Turin.”

Slutligen är jag övertygad om att nationalismen bara kan bekämpas genom en ideologisk kamp för socialism. Om vi ser nationalismen som alternativlöshetens politiska uttryck, då gäller det att skapa alternativ! Då gäller det att ge en strimma av trovärdighet åt andra politiska lösningar än nationalism, högerextremism eller fundamentalism i alla religioner. Det gäller att kombinera en skoningslös kritik av marknaden med visionen om att samhället skulle kunna organiseras helt annorlunda, utifrån mänskliga behov istället för penningens diktat. Om vi inte tar den bataljen mot marknadens predikanter, öppnar sig avgrunden.

Detta är en bearbetad och aktualiserad version av ett föredrag som hölls på ett antiimperialistiskt seminarium i februari -94. Böcker, uppsatser och tidskrifter jag använt:

Anders Ehnmark, *Resan till Kilimanjaro – en essä om Afrika efter befrielsen*, Stockholm, 1993

Michel Chossudovsky, *Global Poverty and the New World Economic Order*, uppsats från juli 1993

Susan George, *The Debt Boomerang – How Third World Debt Harms Us All*, London, 1992

Noam Chomsky, *The Prosperous Few and the Restless Many*, Berkeley, 1993

Tidskrifterna *International Viewpoint* och *Inprecor para América Latina*.

Befolkningspolitik

av Ingrid Strobl

Definitioner

Befolkningspolitik är det planerade, systematiska ingreppet i det generativa beteendet hos befolkningen eller en bestämd grupp inom befolkningen. Familjeplanering bildar den praktiska förutsättningen för befolkningspolitik. Familjeplanering betyder att varje par självt planerar sitt generativa beteende. Konkret innebär det att ett par i förväg bestämmer hur många barn det ska skaffa sig och när det ska ske. Familjeplaneringen skiljer fortplantningen från den rena sexualiteten, i och med att den sexuella akten enbart leder till befruktning när det är planerat.

Men denna mycket abstrakt hållna definition av familjeplanering förvanskar den verkliga beskaffenheten hos det som den syftar att definiera. I verk-

ligheten är det inte ett par, utan kvinnan, som får barnet. Båda sexualpartners medverkar till att barnet kommer till, men det är bara kvinnan som blir gravid, det är bara kvinnan som föder barnet, och i patriarkala samhällen är det kvinnan som är ytterst ansvarig för barnet. I patriarkala samhällen fränkänns ofta kvinnan en egen sexualitet, men för sin egen fruktsamhet görs hon ensamt ansvarig. I praktiken innebär det att enbart kvinnan får stå för familjeplanering. Hon känner sig ansvarig - och är det också - att skydda sig mot graviditet. I patriarkala samhällen är vetenskap och forskning en manlig terräng, liksom alla viktiga samhällsområden. Män forskar medan kvinnor blir gravida, vilket gör att det inte forskas efter medel som styr

mannens förmåga att alstra barn utan nästan enbart efter medel som reglerar kvinnans fruktsamhet. Och de få metoder som finns av det förra slaget, t ex sterilisering av män, kommer inte till användning i patriarkala samhällen. Sterilisering av män praktiseras sällan, trots att det medicinskt sett är ett mycket enklare ingrepp än sterilisering av kvinnor.

Under rådande förhållanden förutsätter familjeplanering att kvinnan har tillgång till både en kunskap om preventivmedel och de erforderliga resurserna. Om kvinnan befinner sig i en social situation i vilken det inte går att skydda sig mot graviditet, återstår endast abort. Det finns bara en metod kvar, och den innebär ett akut hot mot kvinnans liv eller åtminstone hennes hälsa. I motsats till en del kvinnor tidigare i historien, förfogar kvinnor i moderna samhällen inte längre över ett självständigt vetande, som gör det möjligt att på egen hand påverka kroppsliga processer. Kvinnorna är hänvisade till den tekniska medicinska utvecklingen - och till utbudet av medel som utvecklats på teknisk medicinsk väg.

Befolkningspolitikens uppgift består i att påverka, att planera och att kontrollera den familjeplanering som genomförs av alla enskilda par som utgör en bestämd befolkning eller befolkningsgrupp. Det betyder i praktiken att befolkningspolitiken determinerar och manipulerar fruktsamheten hos kvinnorna i en bestämd befolkning eller befolkningsgrupp.

Befolkningspolitik praktiseras av enskilda stater gentemot den egna befolkningen, såväl som av enskilda eller med varandra förbundna stater gentemot befolkningar i andra länder. Tyskland, t ex, bedriver en inomstatlig (pronatalisk) befolkningspolitik genom bland annat barnbidrag, skattelättnader för familjer och antiabortlagstiftning (paragraf 218). Samtidigt bedriver Tyskland, tillsammans med de rika staterna på norra halvklotet, en annan befolkningspolitik gentemot den fattiga befolkningen på de tre kontinenterna, Afrika, Asien och Latinamerika.

Befolkningspolitik ligger i linje med varje form av dominans. De härskande - antingen det gäller det ekonomiska, politiska, militära eller religiösa området - strävar efter att i sitt eget intresse påverka tillväxten hos "sin" befolkning. De kan anse det nödvändigt med fler barn - för att till exempel ha ett tillräckligt människomaterial till förfogande för planerade krig - eller de kan tvärtom anse att färre barn skulle främja nationens välfärd.

Regeringarna i de rika nationerna bestämmer alltid självständigt över sin inomstatliga befolkningspolitik. De kallar det familjepolitik, inte befolkningspolitik. Befolkningspolitik såsom multilateralt organiserad strategi bedrivs av industriländerna i norr gentemot befolkningarna på de tre kontinenterna. Regeringarna i de fattiga nationerna anpassar idag sin inomstatliga befolkningspolitik efter de rika industrinationernas diktat, på samma sätt som de har

att följa det norra halvklotets diktat på det ekonomiska och socialpolitiska området.

Så gott som alla nationer på de tre kontinenterna, trikont, är skuldsatta. Den systematiska exploateringen av deras naturresurser och människor, genom de gamla kolonialmakterna och genom de nuvarande imperialistiska metropolerna, har drivit dessa nationer in i en fattigdom som det - under rådande förhållanden - inte finns någon utväg från. Den fattigdomen som producerats på det sättet har visat sig vara användbar än en gång för de rika metropolerna, då de fattiga nationerna tvingas att permanent skuldsätta sig. Idag arbetar människorna på de tre kontinenterna i stor utsträckning enbart för att betala tillbaka räntorna på lånen. Eftersom det i praktiken är omöjligt, lånar regeringarna ännu mer pengar - lån som (delvis) används till att betala räntorna på gamla lån. Nya lån beviljas dock enbart på vissa villkor av de fordringsägande staternas intressesammanslutningar. Ett av dessa villkor är att den berörda regeringen i det fattiga landet ska tillgripa befolkningspolitiska åtgärder och/eller understödja och propagera för befolkningspolitiska åtgärder som internationella organisationer står bakom. I klartext: de skuldsatta länderna är tvungna att se till att födelsetalet sänks drastiskt.

Allt detta går inte ihop, vid första anblicken. Rent förnuftsmässigt måste man anta, att ju fler människor som jobbar, desto mer välstånd skulle de kunna frambringa, och desto större del

av räntorna skulle kunna betalas tillbaka. Därför inställer sig frågan, varför praktiseras befolkningspolitik över huvud taget; eller annorlunda uttryckt, vari består nyttan för de rika industrinationerna?

Argument

Befolkningspolitikerna själva respektive deras talesmän har en mängd argument till förfogande, som riktar sig till såväl de potentiella offren som den "egna" befolkningen vilken måste övertygas om riktigheten och nödvändigheten av denna politik mot "tredje världen". Argumenten skiftar allt efter omständigheterna, de utgår från vad den aktuella målgruppen är speciellt känslig för och utformas därefter, antingen grovkornigt eller mera sofistikerat.

Det numera klassiska och mest accepterade argumentet för befolkningspolitik är hotet om den så kallade befolkningsbomben, eller befolkningsexplosionen. Båda begreppen förmedlar något katastrofalt, okontrollerbart, skräckinjagande. Det skapas en rädsla och därmed ett behov av den maktutövning, som kan rädda oss undan detta fördärv, som kan få kontroll över det okontrollerbara.

Argumentet att en befolkningsexplosion skulle vara i antågande legitimerar samtidigt två olika förhållningssätt. För det första rättfärdigas den som har privilegier och är ute efter att skydda dem: "Om de fortsätter på samma sätt, då äter de upp allt som vi har, då sopas vår civilisation bort av flyktingström-

mar, då är den vita rasen i fara, då går västerlandet under." För det andra rättfärdigas altruisten som känner medlidande med de fattiga: "Om de fortsätter på samma sätt, då har de snart inget mer att äta, då har de bara ihjäl varandra, då kan de stackars kvinnorna omöjligt frigöra sig med så många barn."

Argumentets kärna består i påståendet, att de fattiga har sig själva att skylla för sin fattigdom. Enligt den idén uppstår fattigdom genom att de fattiga förökar sig okontrollerat, samtidigt som de inte är i stånd att trygga sin egen och sina barns försörjning. Det förutsätts, att enbart en bestämd kvantitet mat existerar eller kan produceras, och att antalet människor som gör anspråk på maten kontinuerligt överstiger den mängden. Detta argument är det skenbart mest logiska. Den som betraktar världen enbart i dess givna, statiska tillstånd - utan att se till orsakerna och potentialen till förändringar - kommer med lätthet att övertygas av det.

De följande citaten exemplifierar det klassiska argumentet. Det första härrör från Paul Ehrlich, en av den moderna befolkningspolitikens chefsideologer. Ehrlich förklarar till att börja med, hur han i anslutning till en personlig erfarenhet blev medveten om frågans brisans. "Förståndsmässigt har problemet med befolkningsexplosionen stått klart för mig en längre tid, men känslomässigt begrep jag det först för ett par år sedan. Det var en varm, olycksbådande natt i Delhi. Tillsammans med min fru och min dotter befann jag mig i en

urgammal taxi på hemväg till vårt hotell. På sätena vimlade det av loppor. / ... / Under det att vi i maklig takt körde genom staden kom vi till ett tätbefolkat fattigkvarter. / ... / Gatorna var fulla med människor. Människor som åt, tvättade sig och sov. Människor som småpratade, grälade och skrek. De sträckte in sina händer genom taxifönstret och tiggde. De urinerade och tömde sina tarmar. De klamrade sig fast vid bussar och drev sin boskap. Människor, människor, människor, människor, människor. Medan bilen långsamt åkte genom människomassorna, under ett våldsamt tutande, förländes scenerna ett helvetiskt drag av smutsen, oljudet, hettan och de brinnande eldarna. Skulle vi någon gång nå fram till vårt hotell? Ärligt sagt fruktade vi alla tre att det skulle hända någonting varje ögonblick. / ... / Sedan den natten vet jag vad känslan av överbefolkning innebär."¹

Efter att på det här sättet ha inbjudit alla läsarinor och läsare att identifiera sig med herrefolkets äckel inför myllret av undermänniskor, kungör han de motåtgärder, som möjligen är brutala men inte desto mindre oundvikliga. "Ibland blir jag förskräckt över amerikanernas inställning, när de schockas av tanken att vår regering skulle kunna kräva befolkningskontroll som motprestation för livsmedelshjälpen. / ... / Vi måste kompromisslöst verka för ett införande av befolkningskontroll över hela världen. Jag skulle gärna föreslå angånämare lösningar, men jag är rädd att tiden för sådana för länge sedan är förbi.

Cancer är en hämningslös förökning av celler, befolkningsexplosionen är en hämningslös förökning av människor. Om man enbart behandlar cancersjukdomens symptom kommer den sjuke först att känna sig bättre, men förr eller senare dö, ofta under outhärdliga plågor. Ett liknande öde förbereds världen av befolkningsexplosionen, om enbart dess symptom behandlas. Vi måste ändra inriktning och försöka att avlägsna cancersvulsten istället för att behandla symptomen. Denna operation kommer att kräva många uppenbart brutala och hjärtlösa beslut, och förorsaka mycket lidande. Men sjukdomen är redan så långt framskriden att enbart en radikal behandling ger patienten en chans att överhuvudtaget överleva.”²²

Nästa citat stammar från Hoimar von Ditfurth, som förfogar över stor moralisk auktoritet. Hans teser, som ger sken av ett medlidande med de fattigaste, riktar sig till människor som känner ett socialt ansvar. ”Även idag kommer 40 000 barn att dö - ett varannan sekund. De svälter ihjäl. / ... / Fruktansvärt? Det kunde vara värre: om inte dessa barn dog, om de inte svält ihjäl i sina mödrars armar / ... / om de på något sätt överlevde / ... / för att själva få barn, då vore katastrofen ännu mycket värre. Det kan låta cyniskt, att deras ljudlösa, tusenfaldiga död räddar jorden undan en situation som vida skulle överträffa dagens situation vad död beträffar. / ... / Ty för varje enskilt barn, som idag räddas genom sådana organisationers verksamhet, kommer det i nästa generation att

finnas fyra eller fem eller sex barn.”²³

Befolkningspolitikens ideologer ligger rätt i tiden. De undersöker noggrant opinionsläget och de aktuella trenderna i samhället, liksom de verkliga rädslor och behov som finns hos människorna i metropolerna. De registrerar varje uppblussande av motstånd mot nya och gamla människofientliga projekt. Och de har lärt sig att det är möjligt att om inte förhindra, så i varje fall begränsa motståndet. Acceptans är det magiska ordet i sammanhanget. Acceptansforskning beledsagar idag varje nytt ekonomiskt, politiskt eller socialt projekt. Acceptansforskningen undersöker det samhälleliga motstånd som finns eller hotar att utvecklas gentemot en planerad verksamhet. Den utvecklar dessutom så effektiva metoder som möjligt, för att framställa det planerade projektet såsom människovänligt, framtidens melodi, ekologiskt riktigt, sysselsättningskapande eller i någon annan positiv dager.

Två av de mest aktuella frågorna i dessa tider är kvinnornas frigörelse och skyddet av miljön respektive miljöförstöringen i det moderna industrisamhällets spår. När nu befolkningspolitikens ideologer kopplar ihop sitt ärende med till exempel omsorgen om miljön, slår de två flugor i en smäll. De avleder uppmärksamheten från miljöproblemens verkliga upphovsmän. Och när så krävs kommer de med påståendet, att överbefolkningen skulle vara orsaken till att de fattiga svälter ihjäl.

Bland åtminstone delar av befolk-

ningen här existerar för närvarande en viss kunskapsnivå och en viss känslighet med avseende på den så kallade nord-syd konflikten. Det betyder att delar av befolkningen i varje fall har en aning om att de fattiga inte nödvändigtvis, eller inte uteslutande, själva har förorsakat den fattigdom i vilken de befinner sig. Samma grupper är emellertid också ytterst miljömedvetna. Och de är - eller säger sig vara - för kvinnornas frigörelse. Den ideala propagandan måste därför vara i stånd att koppla samman båda frågorna med varandra, det vill säga kvinnor och miljö.

Således förklarar befolkningspolitikerna numera att befolkningsexplosionen i tredje världen ger upphov till de mest fruktansvärda miljökatastrofer. Det skulle bero på att människorna som hotas av svält urlakar och överexploaterar jorden, samt skövlar oersättliga skogar för att få bränsle eller anlägga ny åkermark - vilken de sedan återigen urlakar och överexploaterar och så vidare. *Världsbefolkningsrapporten* för år 1988, som utges av UNFPA (FNs befolkningsfond), slår fast att "den snabba befolkningsökningen och det kraftigt stigande behovet av livsmedel, energi och råvaror i tredje världen utgör avgörande orsaker till den ökade belastningen på och förstörelsen av naturresurser."⁴

Dessutom saluförs befolkningspolitik sedan ett par år som ett konkret stöd till kvinnor, som ett direkt bidrag till deras frigörelse. Kvinnor tas numera på allvar. I den aktuella befolkningspolitiska diskussionen tilldelas de en dubbel-

roll: å ena sidan ska kvinnornas frigörelse påskyndas, å andra sidan görs de ansvariga för befolkningsexplosionen - och därmed, implicit och explicit, för förstörelsen av miljö och naturresurserna. Båda missförhållandena - kvinnornas ofullkomliga frigörelse och deras miljöförstörande verksamhet - kan och ska åtgärdas på samma sätt: genom att inskränka kvinnornas fruktsamhet. Följaktligen hette det i *Världsbefolkningsrapporten* för 1988, att "den utsträckning i vilken kvinnor har möjlighet att fritt besluta om angelägenheter, som rör deras liv, kan bli avgörande för framtiden, inte enbart i de fattiga utan även i de rikare länderna. Kvinnorna står i förändringens mittpunkt, i egenskap av mödrar eller ansvariga för produktionen av livsmedel, bränsle och vatten eller försörjningen av sådana vardagliga saker, i egenskap av konsumenter eller producenter eller på ledande positioner i samhället och politiken."⁵

Därur drar författarna följande slutsats: "Införandet av åtgärder för familjeplanering är kanske ett av de bästa sätten att investera i kvinnor. Och samtidigt påverkas befolkningsstillväxten i avgörande utsträckning."⁶

Dessa argument, som gör bruk av smidigare formuleringar än en Paul Ehrlich, verkar övertygande vid första påseendet - och de har också övertygat många människor. I verkligheten vänder de upp och ner på fakta, vilka enbart en undersökning av de bakomliggande intressena förmår vända rätt igen.

Begreppet överbefolkning

Begreppet överbefolkning provocerar fram föreställningar om trängsel, överfyllnad, om människomassor som lever tätt sammanträngda. Men relaterar man begreppet till ett lands reella befolkningstäthet, framträder en annan bild, eller åtminstone ett annat förhållande än det som suggererats. 1984 var till exempel Västtyskland tätare befolkad än Indien; 245 jämfört med 205 invånare per kvadratkilometer. Bland de tio tätast befolkade länderna på jorden återfinns fem nordeuropeiska stater. 1984 var Schweiz, Danmark, Västtyskland, Belgien och Nederländerna väsentligt mer tätbefolkade än länder som Bolivia, Tschad och Somalia, vilka i fråga om befolkningstäthet hamnar på 18:e, 19:e och 20:e plats.⁷ Trots det anses just dessa tre stater vara ansvarslöst överbefolkade.

Nu kan man invända, att den rena befolkningstätheten inte säger någonting; man måste sätta antalet människor i relation till den mängd mat och råvaror som står till förfogande. Invånarna i Schweiz, Danmark och Västtyskland förfogar onekligen över mycket mer resurser än invånarna i Bolivia, Somalia och Tschad. Det avgörande är dock varifrån de resurser kommer som länderna i norr förfogar över.

Befolkningen i industriländerna utgör en knapp fjärdedel av hela världens befolkning. Den förbrukar emellertid tre fjärdedelar av den samlade produktionen av råvaror, energi och mat. En tyska förbrukar till exempel 17 gånger

mer energi än en indiska. En USA-amerikan förbrukar 27 gånger mer energi än en kines.⁸ I fråga om livsviktiga näringsämnen (som proteiner och vitaminer) förbrukar barnen i de arabiska länderna en tiondel av det som i USA utfodras till hundar och katter.⁹ Genom befolkningstillväxten i industriländerna tas åtta gånger mer resurser i anspråk än genom den tio gånger högre befolkningstillväxten i länderna i den så kallade tredje världen.¹⁰

Större delen av jorden i länderna i trikont utnyttjas inte för att odla mat för befolkningens räkning, utan för att odla exportgrödor. På dyrbar åkermark odlas maniok, som sedan utfodras till djur i EG-länderna, och soja, som även missbrukas som bindemedel av industrin i västvärlden. De tyska bönderna utfodrar större delen av sojainporten till kreaturen - det rör sig om knappt 2,5 miljoner ton om året.¹¹

Bangladesh är inte bara det mest tätbefolkade landet i världen, utan även ett av de fattigaste. Trots det konstaterar FAO (FNs organ för livsmedels- och jordbruksfrågor), att Bangladesh skulle kunna vara självförsörjande år 2000, även om befolkningmängden fördubblades. Det skulle förutsätta att den odlingsbara marken utnyttjades effektivare och företrädesvis för eget behov. I Brasilien äger en procent av jordbruksföretagen 60% av den odlingsbara arealen. Flertalet av alla jordbrukare är hänvisade till sammanlagt tre procent av arealen. Samtidigt låter storgodsägarna och agrokoncernerna stora delar av

marken, som de äger, ligga i träda. Enbart exproprieringen av den mark som ligger i träda vore tillräckligt för att ställa en odlingsbar areal dubbelt så stor som Tyskland till förfogande för en jordbruksbefolkningen omfattande 39 miljoner människor.¹²

Fattigdom och välstånd är inte en fråga om befolkningstäthet utan en fördelningsfråga. Människorna i den så kallade tredje världen svälter inte ihjäl därför att de producerar för många barn, utan därför att den rikedom som de producerar nästan uteslutande kommer den så kallade första världen till godo och inte dem själva. Tack vare denna globala ekonomiska ordning lever 800 miljoner människor i absolut fattigdom; 450 miljoner människor lider av svält; 2,8 miljarder människor saknar tillgång till rent vatten och 2,4 miljarder människor har ingen tillgång till hälsovård.¹³ År 1978 dog cirka en miljon barn av undernäring och sjukdomar i de arabiska länderna. Samma år offentliggjorde de fem största amerikanska oljeföretagen en vinst på 360 miljarder dollar.¹⁴ Enligt den aktuella statistiken dör årligen 14 miljoner barn i världen.¹⁵ I Bangladesh dör vartannat barn efter födseln.¹⁶ I början av januari 1991 meddelade nyhetsbyrån AP att "i Afrika riskerar 20 miljoner människor att dö av svält, enligt uppgift från hjälorganisationer."¹⁷

Triage och la operation

Begreppet överbefolkning betecknar inget sakförhållande. Det tjänar tvärtom till att tolka sakförhållanden; en

tolkning som i sin tur tjänar bestämda intressen. En undersökning av dessa intressen skulle kräva en omfattande analys av den globala ekonomiska ordningen, det vill säga imperialismen, eller mer precist den patriarkala imperialismen. Här ska enbart tre aspekter framhävas, som är direkt sammankopplade: utrotningen av de fattiga istället för fattigdomen, den preventiva upprorsbekämpningen och begränsandet av migrationen.

Fattigdomen är ingen beklaglig försummelse, utan en omedelbar följd av och på samma gång förutsättning för nords dominans över syd. Den moderna imperialismen kunde bygga vidare på kolonialismens "framsteg" och intensiverade rovdriften på råvaror och människor på de tre kontinenterna. Arbetskraften kostar nästan ingenting i länderna i syd. Den mark som arbetskraften odlar upp tillhör de multinationella koncernerna och en handfull inhemska storgodsägare. Rättigheterna till råvarorna som de utvinna tillhör multinationella företag. Industrierna, i vilka de trikontinentala arbetarna och framför allt arbeterskorna producerar varor för svältlöner, tillhör europeiska och USA-amerikanska företag.

Så länge dessa människor ägde ett stycke mark som de kunde odla på, så länge de hade en ko eller ett par hästar, var många av dem inte beredda att utan vidare underkasta sig de kapitalistiska arbetsvillkoren. Det vill säga, de var inte beredda att slita dag efter dag för en svältlön. De arbetade bara emellanåt på

de stora plantagen eller i fabriker, och då alltid när de behövde eller ville ha något utöver den dagliga försörjningen, som garanterades - mer eller mindre väl - av självhushållningen. Med så otillförlitlig och förhållandevis oberoende arbetskraft går det emellertid inte att idka affärsverksamhet. Därför var det av överordnad betydelse för det internationella kapitalet, att förstöra självhushållningen och på så sätt beröva människorna grundvalen för deras existens. Först när de inte längre fann tillflykt i självhushållningen, stod de till den kapitalistiska produktionens fria förfogande och var tvungna att underkasta sig dess diktat.

Redan i början på 50-talet interverade USA:s regering direkt i livsmedelsproduktionen på de tre kontinenterna. Till flera länder levererades tonvis med vete, som var mycket billigare än det inhemska odlade baslivsmedlet. Småbönderna och småhandlarna gick därmed miste om sin utkomst, eftersom ingen längre köpte deras majs, deras hirsch eller deras ris. Nästa steg var industrialiseringen av jordbruket, som skedde med hjälp av maskiner, konstgödsel och andra jordbrukstekniska uppfinningar. De små och mellanstora bönderna kunde inte hålla jämna steg med den utvecklingen och måste sälja sin mark till de multinationella företagen. I en del länder, som regerades av diktaturer, användes direkta tvångsmetoder; småbönderna berövades sin mark genom öppet våld. Följden blev en massvandring in till städerna. Det inter-

nationella kapitalet hade nått sitt mål: miljoner människor var tvungna att foga sig i de nya arbetsvillkoren. Därigenom uppstod emellertid ett nytt problem: det fanns nu fler fattiga människor än vad som behövdes på plantagen, i gruvorna och på fabriker. Dessa svältande massor kunde endast delvis tjäna som arbetskraftsreservoar. Till större delen var de - i kapitalets mening - helt enkelt överflödiga. Överskott, eller annorlunda uttryckt: överbefolkning.¹⁸

I metropolernas hjärntruster utvecklades i början på 70-talet en variant av *triage*, för att decimera överskottsbe-folkningen. Begreppet *triage* kommer egentligen från militärmedicinen. Det betyder tredelning och avser urvalet av krigsskadade. De sorteras in i tre grupper: de som kan göras stridsdugliga igen, de som av bestämda skäl anses värda att återställa och de som det inte lönar sig att återställa. De som tillhör den sista gruppen får ingen medicinsk omvårdnad och lämnas därför medvetet att dö. I den globala ekonomiska ordningen överförs urvalet till befolkningen på de tre kontinenterna. *Triage* blir då det-samma som att avsiktligt låta hela be-folkningsgrupper - den så kallade över-skottsbe-folkningen - svälta ihjäl.¹⁹

Triage-politiken drabbar i första hand kvinnorna. Kvinnorna, hälften av världsbe-folkningen, utgör majoriteten av de fattiga och är de fattigaste bland de fattiga. De utför två tredjedelar av alla arbetstimmar - för vilket de endast er-håller en tiondel av världsinkomsten.²⁰ Medan män är relativt rörliga tack vare

den patriarkala rollfördelningen, är det mycket svårare för kvinnor att ge sig iväg. Oavsett hur många barn de har kan män bryta upp på egen hand, för att söka arbete och försörjning i en annan del av landet eller världen. Kvinnor däremot måste stanna där de är, eftersom de har ansvaret för barnen, som inte kan lämnas i sticket.

När kvinnor tvingas lämna sin hemort, eller sitt hemland, tar de med sig barnen - och kommer därför inte långt. Varje år flyr människor på de tre kontinenterna från hungersnöd, inbördeskrig och politisk förföljelse. Antalet flyktingar uppskattas till sammanlagt 20 miljoner. 90% av dessa 20 miljoner är kvinnor och barn. De når bara fram till närmaste flyktingläger i grannlandet, där de inte sällan på nytt hotas av svält-döden.²¹

Imperialistiska samhällen kommer köns-hierarkin även till uttryck när det gäller blotta överlevnaden. Kvinnor äter mindre än män, ofta även mindre än sina söner. Minst att äta får döttrarna, varför de dör snabbast. Undersökningar i Afrika, Asien och Latinamerika har entydigt visat att flickor är mer undernärda än pojkar.²²

Under levnadsvillkoren på de tre kontinenterna blir graviditet och barnafödande till ett hot mot hälsan och livet för oräkneliga kvinnor. Enligt uppgifter från Världshälsoorganisationen hör komplikationer i samband med graviditet och födsel till de fem vanligaste dödsorsakerna för kvinnor i fertil ålder. Antalet kvinnor, som svårt insjuknar

efter en födsel, uppskattas till årligen 25 miljoner. Två tredjedelar av alla gravida kvinnor i den så kallade tredje världen lider av anemi (blodbrist).²³ Dessa exempel är bara utdrag ur en mängd fakta, som belägger att imperialistisk politik - i egenskap av patriarkal politik - drabbar kvinnor i högre utsträckning än män.

Triage är ett verksamt medel att undanröja den så kallade överskottsbe-folkningen. Föremålet för *triage* är emellertid redan befintliga människor, människor som eventuellt kämpar för att överleva och värjer sig mot utrotningen. En både billigare och effektivare metod att reglera befolkningen är befolknings-politik i ordets klassiska betydelse; det vill säga, det systematiska ingreppet i människors - i realiteten kvinnors - generativa beteende. Barn som aldrig blivit födda bildar ingen överskotts-befolkning, som man sedan måste svälta ihjäl.

Barn, som aldrig föds, kan heller inte växa upp till manliga och kvinnliga re-volutionärer. Exploateringen av de tre kontinenterna och dess invånare förlöper inte stilla och problemfritt. Den stöter på motstånd överallt och hela tiden, det kan vara spontant och en engångsfö-reteelse eller organiserat och långfris-tigt. De tre kontinenternas historia är också en historia om befrielseörelser, om brödupplopp och plundringar, om strejker och jordockupationer. Upprors-bekämpning är därför en viktig del av den imperialistiska politiken. Upprors-bekämpningen bedrivs med alla medel,

med tortyr, våldtåcker och infiltration, med bomber, automatkarbiner och "svält som vapen". Den bedrivs också i form av preventiva åtgärder; befolkningspolitik är en metod som ingår i den preventiva upprorsbekämpningen.

Det är inte alla människor som ansluter sig till gerillan, och det är inte alla som organiserar sig i fackföreningar eller andra intressesammanslutningar. Många människor söker lyckan i ett annat land, varvid "lyckan" enbart består i att finna en födkrok. Det är bara en bråkdel som når länderna på norra halvklotet, men även det är för många. Metropolerna bygger systematiskt upp en mur mot "intränglingar" från periferin (som inte går att exploatera). Europa liknar numera en fästning som det knappt går att ta sig in i. Av världens 20 miljoner flyktingar har hittills endast 700 000 lyckats ta sig till Europa (och av dem är endast en fjärdedel kvinnor).²⁴ Trots det fruktar de rika metropolerna att flyktingströmmar ska sätta sig i rörelse mot norr, i takt med den tilltagande misären på de tre kontinenterna. Även av det skälet finns ett massivt intresse att minska fattigbefolkningen världen över.

Puerto Rico är ett exempel, som med all tydlighet visar de olika intressen vilka strålar samman i befolkningspolitikens praktiska tillämpning. Från att ha varit i spansk besittning kom ön vid sekelskiftet att tillhöra USA. De kvinnliga och manliga invånarna har visserligen USA-amerikanskt medborgarskap, men saknar rösträtt i samband med valet i USA. Puerto Rico är *de jure* en del

av USA, *de facto* en koloni till USA. Under det spanska kolonialväldet producerade ön tillräckligt med livsmedel för att täcka de egna behoven. USA centraliserade jordbruket och ändrade dess inriktning - till sockerrörsodling och plantage som uteslutande producerade för export. Konsekvensen blev att Puerto Rico tvingades importera baslivsmedel från USA, hamnade i en total beroendeställning och förlorade möjligheten att tillräckligt livnära alla invånare. Bönderna gick miste om sin jord och merparten av lantarbetarna blev av med sina arbeten. I mitten av 30-talet ledde den ökande fattigdomen till sociala uppror. Puerto Rico utvecklades till en så kallad oroshärd; en nationell befrielse rörelse organiserade sig och började kämpa för öns självbestämmande. Samtidigt utvandrade tusentals puertoricanskor och puertoricaner till USA, eftersom de inte längre kunde överleva på sin ö.

1935, på höjdpunkten av det puertoricanska motståndet, startade USAs regering en befolkningspolitisk kampanj kallad *la operation*. Namnet var bokstavligt menat: fälttågets mål var att sterilisera så många puertoricanska kvinnor som möjligt. I en brett upplagd propagandakampanj upplystes öbefolkningen om att färre barn innebar mer välstånd. Samtidigt öppnades 53 steriliseringskliniker, och dessutom genomfördes steriliseringar på förlösningssavdelningarna på samliga sjukhus. 10 år senare hade 21% av de puertoricanska kvinnorna gjorts ofruktsamma.

Vid den tiden, i mitten på 40-talet, började det USA-amerikanska kapitalet att ersätta monokulturen och öns sockerindustri med modern industriproduktion. Potentiella investerare erbjöds skattefrihet för investeringar och låga lönekostnader, av vilka en fjärdedel finansierades genom statskassan. Kort därpå etablerade sig 2000 USA-amerikanska företag på Puerto Rico och de stora USA-koncernerna öppnade filialer på ön. Det USA-amerikanska kapitalet inregistrerade stora vinster, medan öns invånare var investeringsvägens förlorare. Oljeraffinaderierna och den högteknologiska kemiska och elektroniska industrin, som nu behärskade ön, behövde ännu mindre arbetskraft, jämfört sockerrörs- och fruktplantagerna. Det utlovade välståndet uteblev, misären växte - och med den den relativa överbefolkningen, det vill säga andelen människor som inte kunde utnyttjas ens som billig arbetskraft. 40% av puertoricanerna lämnade den ö på vilken de inte längre kunde livnära sig.

Som en konsekvens intensiverade USAs regering barnbegränsningspolitiken. 1965 var 35% av alla kvinnor på Puerto Rico steriliserade. De amerikanska befolkningspolitikerna rättfärdigade denna utrotningsstrategi med argumentet, att kvinnorna frivilligt underkastade sig ingreppet. Det hette att ingreppen motsvarade ett stort behov. Men då förteg man, att alla former av understöd till mödrar och barn hade avskaffats, parallellt med erbjudandet om sterilisering. Illegala aborter beivrades med två-

åriga fängelsestraff. Läkarna erhöll 50 dollar för varje genomförd sterilisering - ett incitament som inte ska underskattas. Följaktligen hängav sig en stor del av gynekologerna åt *post-partum* metoden: kvinnor övertalades direkt efter förlossningen - alltså i ett tillstånd av total utmattning - att på en gång låta sterilisera sig.

Det faktum att en tredjedel av Puerto Ricos invånare redan är steriliserade, plus det faktum att denna skandal numera kritiserats över hela världen, har emellertid inte lett till ett slut på den målmedvetna utrotningspolitiken. Slutet av 70-talet framkastade Puerto Rico experterna i USAs regering den så kallade Plan 2020. Denna plan avser att utnyttja ön för endast tre ändamål: militärbaser, *hightech*-industriområden och utvinning av mineraler som är nödvändiga för konstruktionen och transporten av kärnvapen. Vad som inte behövs i projektet är Puerto Ricos befolkning. Plan 2020 avser därför att reducera befolkningen från nuvarande fyra miljoner människor till blott en och en halv miljon år 2020.²⁵

Aktörer

Befolkningspolitik praktiseras både av självständiga inrättningar som skapats just för det ändamålet och av speciella avdelningar inom nationella och internationella institutioner. Befolkningspolitikens motståndare talar om en regelrätt "maffia". Bland de största och/eller mest slagkraftiga organisationerna återfinns följande: Världsbanken och Inter-

nationella Valutafonden (IVF); Agency for International Development (AID), som är direkt underställt USAs utrikesministerium; Population Council (PC), en organisation med säte i USA, grundad av John D Rockefeller, för demografiska vetenskapsmän och befolkningsexperter; underorganisationer till FN som framför andra United Nations Fond of Population Activities (UNFPA); International Planned Parenthood Federation (IPPF), en "privat" - det vill säga, inte officiellt beroende av någon regering - paraplyorganisation för olika nationella familjeplaneringssorganisationer (i Tyskland till exempel Pro Familia); och statliga institutioner begränsade till ett land, som till exempel Ministerium für Wirtschaftliche und Technische Zusammenarbeit (BMZ) i Tyskland.

Tills någon gång i början av 50-talet var det huvudsakligen USA som tog initiativet till befolkningspolitik. Ett undantag, så gott som det enda, var IPPF som grundades redan 1948 och från början organiserades på internationell basis. På Världsbefolkningskonferensen i Rom 1954 propagerade USA för nödvändigheten av befolkningspolitik på de tre kontinenterna och för nödvändigheten av ett internationellt engagemang på detta område. USAs delegater var till att börja med ganska ensamma om den inställningen.

En internationalisering av befolkningspolitiken skedde först i början av 60-talet. 1962 utnämnde FN "överbefolkningen" i de "underutvecklade" län-

derna till världsproblemet nummer ett. Därmed blev befolkningspolitiken så att säga salongsfärdig; den kunde inte längre entydigt misstänkas för att uteslutande tjäna USA-amerikanska intressen. Fem år senare ges livsmedelshjälp vid omfattande naturkatastrofer eller hungersnöd på det villkoret, att det berörda landets regering vidtar befolkningspolitiska åtgärder. Det betyder i praktiken: svältande människor får bara något att äta om de låter sterilisera sig.

1969 rekommenderar Världsbankens president McNamara att FNs befolkningspolitik ska centraliseras. Följaktligen grundar Världsbanken UNFPA, som nominellt är en underorganisation till FN, men i praktiken är ett verktyg för Världsbanken och det USA-amerikanska Agency for International Development. 1974 organiserar FN Världsbefolkningskonferensen i Bukarest; i slutet av konferensen antogs ett handlingsprogram för världens befolkning. Industriländerna, som hade tagit initiativet till konferensen, hade nu insett fördelarna med befolkningspolitik. De lyckades emellertid inte övertyga företrädarna för de fattiga länderna. På FN-konferensen i Bukarest hävdade delegaterna från de fattiga länderna, i opposition mot de rika ländernas representanter, att många barn är oundgängliga i deras länder med tanke på misären. Det är bara barnen som kan säkra föräldrarnas överlevnad på ålderns höst, och bara med barnens medhjälp kan en familj överhuvudtaget försörja sig. Algeriets företrädare fördömde med eftertryck

befolkningspolitiken som ett lömskt verktyg för USA-imperialismen.

Tio år senare, på Världsbefolkningskonferensen i Mexiko hade situationen förändrats drastiskt. Nästan alla länder i den så kallade tredje världen förespråkade nu befolkningspolitik. Och i nästan alla länder existerade redan befolkningspolitiska inrättningar; där agerade också internationella befolkningspolitiska organisationer. En del länder hade lyckats sänka födelsetalet. Men det välstånd som skulle bli resultatet, vilket man hade blivit lovade och hoppats på, var lika långt borta som någonsin tidigare.

Under de tio åren mellan FN-konferenserna i Bukarest och Mexiko hade Världsbankens och IVFs politik förändrats vad beträffar det ekonomiska utnyttjandet av de tre kontinenterna. De inriktade sig inte längre på att skapa avsättningsmarknader, utan på uppbyggnaden av fria produktionszoner och fabriker som producerar för världsmarknaden. Människorna i den så kallade tredje världen var viktigare som billig arbetskraft än som potentiella konsumenter. Hela kontinenter omstrukturerades med tvång. Jordbruksproduktionen reducerades och koncentrerades ännu mer; ännu fler människor på landsbygden berövades grundvalen för sin existens och tvingades in till städerna. Den ekonomiska omstruktureringen understöddes med direkta tvångsmetoder, som till exempel indragna matleveranser och utdelning av livsmedel enbart på bestämda villkor. Antalet fattiga män-

niskor växte oavbrutet, samtidigt som staterna i den så kallade tredje världen hamnade i ett än djupare beroendeförhållande till USA-amerikanska och europeiska banker och framför allt till Världsbanken och Internationella Valutafonden. Dessa båda organisationer beviljade snabbare och mer gynnsamma krediter än privata banker, men kopplade krediterna till mycket bestämda villkor, som förändrades och utvidgades allt efter det internationella kapitalets behov.

IVF har utvecklat åtgärdspaket som de låntagande länderna automatiskt måste överta tillsammans med krediterna. Dessa så kallade strukturanpassningsprogram innehåller bland annat nedskärning av social service, utbildning och hälsovård, frysning av lönerna, nedvärdering av den nationella valutan, avskaffande av exporttullar och skatter på utländska investeringar, etc. Och de innehåller alltid införandet alternativt godkännandet av befolkningspolitiska åtgärder. Med hänsyn till kombinationen av skuldsättning, massfattigdom, svältdöd, hotande uppror och de av Världsbanken och IVF utlysta strukturanpassningsprogrammen, blir utgången av FN-konferensen i Mexiko mera förståelig. I anslutning till den i deras mening framgångsrika Mexiko-konferensen fördubblade Världsbanken anslagen till befolkningspolitik.²⁶

Integrerade åtgärder

Att driva genom befolkningspolitiska åtgärder på den politiska nivån är bara första steget. Befolkningspolitik tillämpas inte på regeringar utan på konkreta kvinnor. Det är kvinnorna som måste fås att i önskad utsträckning begränsa sin fruktsamhet.

De ansvariga organisationerna betonar ständigt att deras befolkningspolitiska program är frivilliga. Detta är delvis en medveten lögn och delvis en skönmålning av de verkliga förhållandena. Det är en lögn i så måtto att tvångsteriliseringar genomförs i många länder. I Guatemala i slutet av 70-talet, till exempel, mördades tiotusentals män medan tiotusentals kvinnor tvångsteriliserades vilka alla tillhörde ursprungsbefolkningen. Även den sedan mitten av 60-talet praktiserade utpressningen, mat i utbyte mot sterilisering, vilar på tvång. I Bangladesh exempelvis, efter en översvämningkatastrof i maj 1984, kopplades utdelningen av mat till sterilisering av kvinnor. Upp till 80% av kvinnorna i de berörda områdena gjordes därigenom ofruktsamma för alltid.²⁷ Det är också en utbredd praxis att undanhålla kvinnorna upplysningen att steriliseringen är slutgiltig. Vid utvärderingen av Världsbankens program för åren 1983 och 1984 har det framkommit, att i mer än 40% av familjeplaneringscentralerna informerades inte kvinnorna om steriliseringens slutgiltighet.²⁸

Men även då kvinnor inte direkt eller synbarligen tvingas att göra ingrepp i sin fruktsamhet, är det omöjligt att tala

frivillighet. Den mest utbredda metoden att genomdriva befolkningspolitiska program är att ge incitament i form av materiell kompensation. Kvinnor som är beredda att begränsa sin fruktsamhet erhåller till exempel en engångssumma pengar, kläder eller kredit. Par som tillämpar familjeplanering erhåller kredit eller produktionsmedel på förmånliga villkor. Det handlar om utpressning också i de fallen, även om det inte verkar så vid första anblicken.

I Bangladesh får alla som vill sterilisera sig 175 taka (cirka 17,50 tyska mark), vilket är mer än den genomsnittliga månadsinkomsten. Därutöver får kvinnorna en *sari* (ett traditionellt klädesplagg) som de aldrig själva skulle ha kunnat betala.²⁹ I Thailand förstärks den individuella motivationen av det sociala trycket. De byar i vilka ett tillräckligt antal par skyddar sig mot graviditet erhåller en vattentank och en bestämd mängd gödsel och utsäde.³⁰ I Indien utbetalas 100-300 rupies till kvinnor som låter sterilisera sig; det motsvarar mellan 12 och 35 dagslöner för en lantarbetare.³¹

Den senaste utvecklingen - sedan Världsbefolkningsrapporten 1989 - går i riktning mot "integrerade åtgärder". Som redan skildrats upptäckte Förenta Nationerna och Världsbanken att kvinnorna var en faktor att räkna med och lanserade devisen "investera i kvinnorna".

Två exempel på sådana "integrerade åtgärder", som Tyskland i avgörande utsträckning ekonomiskt bidrar till, får

åskådliggöra de nya programmen. I Thailand genomför PDA, landets största familjeplaneringsinstitution, ett projekt för grisavel under mottot "Överlåt nästa graviditet åt grisen!". Kvinnor som skyddar sig mot graviditet erhåller en griskulting för uppfödning och därtill billigt foder. Emellertid uppnår inte kvinnorna den självständighet och det oberoende som utlovades genom dessa program. De blir avhängiga av de foderleveranser som PDA står bakom. Och de får inte själva sälja de uppfödda djuren på den fria marknaden, utan måste lämna dem till PDA, som bara betalar en marginell penningssumma i utbyte och sedan säljer dem för egen räkning.³²

"*Small Farmers Fair Price*"-programmet fungerar på ett liknande sätt. De kvinnliga bönderna, som tillämpar familjeplanering, erhåller först utsäde och gödsel på kredit. De odlade produkterna köps sedan upp av PDA på villkor som är relativt förmånliga för kvinnorna. Men då de samtidigt måste betala av krediterna, lyckas de knappast undgå beroendeställningen till PDA och skaffa sig en verkligt självständig inkomst. PDA sålde delar av livsmedlen, som de kvinnliga bönderna hade producerat, i ett flyktingläger vid gränsen till Kampuchea. I samarbete med UNHCR erbjöds flyktingarna livsmedel - och familjeplanering.³³ Man kan fråga sig om utdelningen av livsmedel var knuten till villkoret att använda preventivmedel.

De två anförda exemplen från Thailand är typiska för befolkningspolitikernas nya strategi. De har insett att det

är mer framgångsrikt med incitament än med tvång, och att den direkta involveringen av kvinnor - inte bara som objekt utan också som subjekt i familjeplaneringen vilka det heter att man ska stödja - är att föredra såväl i propagandistiskt som i praktiskt avseende. Men en politik som befattar sig med "världsproblemet nummer ett" kan inte förlita sig på en så oberäknelig faktor som kvinnorna. Trots alla strategier som bygger på incitament stöter befolkningspolitiken fortfarande på motvilja och motstånd. Därför ligger en av forskningens tyngdpunkter på att utveckla preventivmedel som är så långsiktigt verksamma som möjligt, allra helst irreversibla.

Denna text representerar sidorna 12-47 ur en bok av Ingrid Strobl, *Strange Fruit*, utgiven i Berlin 1992. Magnus gjorde översättningen från tyska.

Noter

1. Christa Wichterich (red), *Zum Beispiel Bevölkerungspolitik*, Bornheim-Merten, 1988
2. Anförtr arbete
3. Aa
4. *Weltbevölkerungsbericht 1989. Vorrang für Frauen: Der Scherpunkt für die 90er Jahre*, Deutsche Gesellschaft für die Vereinten Nationen e. V., Bonn, 1989
5. Aa
6. Aa
7. Se Wichterich
8. Se aa
9. Nawal el Saadawi, *Tschador. Frauen im Islam*, Bremen, 1980
10. Se Wichterich
11. *Der Spiegel* nr 2/1991
12. Se *Große Anfrage der Abgeordneten Frau Schmidt, Volmer und der Fraktion DIE GRÜNEN zur Beteiligung der Bundesrepublik Deutschland an bevölkerungspolitischen Programmen in Entwicklungsländern*, Deutscher Bundestag, 11. Wahlperiode, Drucksache 11/4901, Bonn, 1989; samt: Wichterich/Aguilar/Vogel (red), *Frauen in Lateinamerika: Alltag und Widerstand*, Hamburg, 1983
13. Se Wichterich
14. Se el Saadawi
15. *Der Spiegel* nr 2/1991
16. New Internationalist (red), *Frauen. Ein Weltbericht*, Berlin, 1986
17. *Die Tageszeitung*, 910107
18. Se Bonnie Mass, *Population Target. The Political Economy of Population Control in Latin America*, Toronto, 1976; *Autonomie Neue Folge* nr 10, "Antiimperialismus in den 80er Jahren", Hamburg, 1982; samt: *Materialien gegen Bevölkerungspolitik*, Hamburg, 1989
19. Se Mass och *Autonomie* nr 10
20. Se *Frauen. Ein Weltbericht*
21. Se 9. *Bundeskongress der Flüchtlinge und EmigrantInnen* (textsaml.), Oldenburg, 1989; samt: *Blätter des Informationszentrum dritte Welt* nr 169, "Festung Europa. Rassismus - Ausgrenzung - Migration, Freiburg", nov. 1990
22. *Frauen. Ein Weltbericht*
23. Aa
24. Se 9. *Bundeskongress der Flüchtlinge und EmigrantInnen*; samt: *Blätter des Informationszentrum dritte Welt* nr 169
25. För hela avsnittet om Puerto Rico, se Mass; *Materialien gegen Bevölkerungspolitik*; samt: Angela Davis, *Rassismus und Sexismus. Schwarze Frauen und Klassenkampf in den USA*, Berlin, 1982
26. Se *Materialien gegen Bevölkerungspolitik*; samt: *Solidarische Welt* nr 128, "Kinder haben oder keine...?", dec. 1989
27. *E.coli-bri* nr 6, Hamburg, jan. 1990
28. Se Wichterich
29. Se Wichterich; *Große Anfrage der Grünen*; samt: *E.coli-bri* nr 6
30. Se Wichterich; samt: *Materialien gegen Bevölkerungspolitik*
31. Se *Solidarische Welt* nr 128
32. Se aa; *Große Anfrage der Grünen*; samt: *Peripherie Sonderdruck* nr 36, "Bevölkerungspolitik", Berlin, juni 1989
33. Se aa

Lågintensiv krigföring

av Magnus Hörnqvist

Enligt ett vanligt sätt att tänka råder en enkel skillnad mellan krig eller fred. Krig och fred är väsensskilda saker, mellanting är otänkbara. Vidare är fred normaltillståndet medan krig är ett exceptionellt tillstånd - tankarna går till fd Jugoslavien och Rwanda och kanske ytterligare någon uppmärksammas krigshärd. Men det är nödvändigt att vända upp och ner på detta tänkande. I större delen av världen representerar krig det normala tillståndet. Ja, man kan fråga sig om det överhuvudtaget finns någon plats där det råder fred.

Militära analytiker har försökt klassificera de olika formerna av krig, men det har visat sig vara svårt, det finns inga klara definitioner. En uppdelning i låg-, mellan- och högintensiva konflikter har diskuterats under senare år. Det är

ett försök att analytiskt frilägga en nivå av krig som blivit allt viktigare och kallas "lågintensiva". Lågintensiva konflikter (*low-intensity conflicts*) har karaktäriserats som de "*mindre iögonfallande men livsviktiga kamper som kännetecknar större delen av världen.*" (Morelli/Ferguson, 3, min emfas) Det bör sägas med en gång att krigen inte är "mindre iögonfallande" där de äger rum utan i metropolerna, och att krigsföringen inte är "lågintensiv" i förhållande till dem som drabbas. Observera också att ordet "konflikt" är tvetydigt; om en konflikt betecknas "lågintensiv" är det inte själva motsättningen som åsyftas utan avsikten är att framhäva att verksamheten - krigsföringen - fullföljs med ganska vardagliga medel.

Under de senaste tio åren har det förts en livaktig diskussion om lågintensiv krigsföring i amerikanska militära facktidsskrifter. Den är utgångspunkten för den här artikeln. Diskussionen har varit uppriktigt, i stark kontrast mot analysen av samma fenomen i offentliga sammanhang. Anledningen är att det rör sig om en intern diskussion och inte om ideologiproduktion. Teorin är hela tiden kopplad till praktiken - på fältet skulle en verklighetsfrämmande analys av den sociala kampens former vara oanvändbar.

Det totala kriget på gräsrotsnivå

Lågintensiv krigsföring är ett relativt nytt begrepp, tidigare var "upprorsbekämpning" (*counter-insurgency*) den officiella beteckningen. Det är först på senare tid som diskussionen har förts i termer av lågintensiv krigsföring. Förmodligen var det den brittiske generalen Frank Kitson som myntade begreppet i boken *Low intensity operations* (1971). Själva företeelsen, det kontrarevolutionära kriget, har naturligtvis en lång tradition. För att göra ett nedslag; efter den ryska revolutionen 1917 ragerade västländerna med en samordnad handelsblockad, militär invasion och massiv desinformation. Men det var först i samband med de antikoloniala befrielsekamperna efter andra världskriget som den lågintensiva krigsföringen utvecklades till en egen stridskonst; de omfattande upproren tvingade män som Frank Kitson att utveckla nya strategier.

Det lågintensiva kriget saknar fronter, erkända spelregler och begränsningar i fråga om mål och medel. "Det är *det totala kriget* på gräsrotsnivå", hävdar John Waghelstein, en överste i USAs armé, "där *alla* det totala krigets vapen kommer till användning, inklusive politisk, ekonomisk och psykologisk krigsföring; i många fall kommer den militära aspekten först i fjärde hand." (Waghelstein, 42, emfas i original) Det är en träffande beskrivning.

Lågintensiv krigsföring kräver ett visst omtänkande av yrkesmilitärer. En omdiskuerad fråga är vad som skiljer lågintensiv krigsföring från konventionella krig, den typ av krig till vilka soldater av tradition har utbildats. Efter att ha slagit fast att lågintensiv krigsföring (LIK) huvudsakligen äger rum i vad han kallar mindre utvecklade länder, framhäver överstelöjtnant John Fulton följande aspekter.

"LIK tenderar att lägga tonvikten vid den mänskliga dimensionen, jämfört med den materiella dimensionen. I mindre utvecklade länder tenderar den mest lättillgängliga varan att vara folket, som vanligtvis finns i överflöd och har låg prioritet, i fråga om vad som ska skyddas. Material och produktionsmedel är å andra sidan bristvaror, som används med försiktighet.

LIK har en tendens att bli långvariga. Tid är också en vara som finns i överflöd i mindre utvecklade länder. En del mindre utvecklade länder har kämpat i århundraden, så det är oväsentligt om man måste vänta ytterligare några decen-

nier. Den västerländska känslan, att det är brådsökande att lösa problemen, är ovidkommande i större delen av tredje världen. Förhållandena kan inte bli sämre för de flesta människor. Därför är en väntan på förbättringar ett acceptabelt alternativ, även om det sker i en omgivning präglad av våld.

LIK utgår från ett folk under vapen. / ... / Hela befolkningen antas vara involverad i konflikten, antingen som direkt krigförande eller som understöd för operationer.” (Fulton, 64)

I citatet rymms lika mycket cynism som klarsyn. Kriget riktar sig mot hela befolkningen, det är blodigt och långvarigt men inte särskilt kapitalförstörande. Medan Fulton framstår som en vän av enkla militära lösningar, kritiserar Waghelstein fälthandboken inom armén för att beskriva den lågintensiva krigföringen ur rent militär synvinkel. ”Den här typen av konflikt ska mera precis betecknas som revolutionär och kontra-revolutionär krigföring.” (Waghelstein, 42, min emfas) Han antyder därigenom att skillnaden mellan lågintensiv och traditionell krigföring inte bara bottnar i stridens karaktär och de materiella förutsättningarna utan även rör motivationen och målsättningarna hos de krigförande parterna. I konventionella krig är det ovanligt att någon av de krigförande parterna eftersträvar en djupgripande omvälvning av de sociala förhållandena.

Den politiska aspekten är oerhört viktig i all lågintensiv krigföring. Att militärer och andra makthavare länge hade

svårt att förstå gerillakrig och folkliga uppror berodde inte enbart på den speciella taktik och de överraskande metoder som användes. Det berodde framför allt på en oförmåga att inse betydelsen av den politiska dimensionen. Nu är det annorlunda, man anser sig ha nått fram till en fullständigare förståelse av upprorets natur. ”Utifrån våra erfarenheter i Vietnam”, säger Steven Metz, ställföreträdande professor i lågintensiv krigföring, ”utvecklade vi en strategi och doktrin som betonade upprorsbekämpningens *politiska* karaktär”. (Metz, 47, min emfas)

Hur ska vikten av den politiska aspekten förklaras? Den primära uppgiften är militär, nämligen ”att skapa en atmosfär av fullkomlig ordning och säkerhet: det klimat som bäst suggererar gerillans ’chanslöshet’.” (*Counterinsurgency Planning Guide* (CPG), 22) Uppgivenhet är alternativet till kamp: om de militära operationerna leder till att fortsatt motstånd framstår som meningslöst, avstannar rörelsen och passiviteten inträder. Men militärens åtgärder kan också ge upphov till andra reaktioner som vrede, beslutsamhet och kampvilja. Om upproret inte omedelbart krossas, förbinder sig sådana reaktioner med den initiativtagande rörelsens politiska föreställningar, dess ideologi, analys av situationen och argument mot makthavarna. Följaktligen kan operationer som är framgångsrika ur militär synpunkt bidra till *en politiseringsprocess* inom de utsatta befolkningsgrupperna. När politiseringsprocessen väl kommit igång

kan den inte stoppas med enbart kulor. Det är ett dilemma som alla de lågintensiva krigets teoretiker är tvungna ta hänsyn till.

Den ekonomiska aspekten är också betydelsefull. Lågintensiv krigföring är något mycket kostsamt, om man ser till de summor som spenderas. Det lågintensiva krigets vinster kan uppskattas först om man ser till de oerhörda kostnaderna som uppstår om de härskande avstår från att utkämpa det: förlusten av den sociala kontrollen med påföljande dominoeffekt. Dessutom finns en ekonomisk rationalitet i den lågintensiva krigföringen, som går utöver den gamla sanningen, att krig är en lukrativ affär. Det är samma ekonomiska rationalitet som bär upp strukturanpassningsprogrammen, GATT-avtalen osv. Människor som tidigare var självförsörjande jordbrukare eller hantverkare tvingas på flykt genom militärens terror, och har inget annat val än att acceptera de villkor som råder i de fria produktionszonerna eller i slumområdena som växer upp runt storstäderna på de tre kontinenterna. Det lågintensiva kriget mobiliserar en reservarmé av lönearbetare. Och denna mobilisering av uppsplittrad, billig arbetskraft kombineras hela tiden med den direkta utrotningen av människor vilka betraktas som överflödiga ur ekonomisk synvinkel, även om de inte aktivt deltar i motståndskampen.

Framstegsalliansen

Det är intressant att jämföra 90-talets upprorsbekämpning med 60-talets, att se skillnaderna i uppläggen av den lågintensiva krigföringen. I tekniskt avseende, vad gäller själva metoderna och taktikerna att krossa uppror är det inte mycket som har förändrats sedan 60-talet. Tillvägagångssätten är fortfarande desamma: likriktning av medierna, spridning av desinformation, dödsskvadroner, kontragerilla, massiva insatser av den reguljära armén, flygbombningar, avlövnings och förstörda skördar, biståndsprojekt, anläggning av strategisk infrastruktur, kombinerade civila militära insatser av humanitär och förtroendeskapande karaktär, nationalistisk historieundervisning i skolorna, propagandakampanjer, rehabilitering av fängslade oppositionella, infiltration av underrättelsetjänsten, tortyr av fångar, lagstiftning som upphäver medborgerliga rättigheter, begränsningar beträffande rörelsefriheten, förbud mot politisk och facklig verksamhet, regelbundna polisiära kontroller, upprättande av strategiska byar, lokal milis och byvaktsystem, avfolkningspolitik, arrangerande av "demokratiska val", understöd av skenbart moderata politiska krafter, handelsblockad och ekonomiska sanktioner.

Idag vet man mer om hur metoderna ska samordnas och hur de ska anpassas till de lokala förhållandena. Men egentligen har det inte hänt så mycket på det tekniska området. Det är perspektiven som har förändrats.

Framstegsalliansen (*The Alliance for Progress*) lanserades av USAs president Kennedy 1961 och var typisk för den nya strategin att förhindra och nedkämpa uppror. Framstegsalliansen var ett direkt svar på den kubanska revolutionen 1959 och den våg av upprorsrörelser som svepte över hela Latinamerika. Andra Havannadeklarationen, publicerad 1962, ger en bild av optimismen: "Arméerna, de härskande klassernas enda stöttepelare, är utformade och utrustade för det konventionella kriget, och står vanmäktiga vid konfrontationen med bondebefolkningens irreguljära krigföring i dess naturliga och invanda miljö. De förlorar tio man för varje stupad revolutionär, och demoraliseringen sprider sig snabbt bland dem." (*Kontinent...*, 39) I ett tal samma år gav Kennedy uttryck för bedömningen, att raden av uppror runt om i Latinamerika fordrade "en helt ny typ av strategi", "en helt och hållet annan typ av makt". (cit ur *Materialien...*, 17) Han syftade på Framstegsalliansen: det nya var att den militära aspekten av upprorsbekämpningen integrerades i en utvecklingsmodell, moderniseringsstrategin.

Retoriken var översvallande. Det talades om en "fredlig revolution" som skulle göra den verkliga revolutionen överflödigt. Framstegsalliansen finansierade utvecklingsprojekt (inom tillverkningsindustri och infrastruktur), banade väg för utländska investeringar, innebar en begränsad omfördelning av jordägandet och utlovade andra sociala reformer (inom t ex sjukvård och utbild-

ning). Urekonomisk synpunkt var Framstegsalliansen ett led i en omfattande omvandling av samhället, "moderniseringen", som innebar att den traditionella självhushållningen på landsbygden krossades medan de USA-baserade multinationella företagen köpte upp marken och investerade med sikte på export. Ur säkerhetssynpunkt var alliansen en "massiv upprorsbekämpningsåtgärd", som amerikanska armén själv beskriver den. (CPG, 42) I egenskap av upprorsbekämpningsåtgärd var alliansen inte bara massiv utan även tveeggad, på samma gång produktiv och destruktiv. Å ena sidan försökte man bygga upp ett stöd för den sittande regimen, "*winning hearts and minds*", och göra folk delaktiga i "moderniseringsprocessen". Å andra sidan krossades motståndsrörelserna med all tänkbar brutalitet och potentiella sympatisörer skrämdes till tystnad. Dödsskvadroner kombinerades med tandvård, tortyrexperter med kultursatsningar. Däremellan fanns utrymme för ett brett spektrum av åtgärder.

De metoder som tillämpades var alltså inte enbart destruktiva och passiviserande. Man var inte bara ute efter "att skapa en atmosfär av fullkomlig ordning och säkerhet". Målsättningen med Framstegsalliansen var vidare. Genom att utlova sociala och politiska reformer hoppades man framkalla ett *aktivt* stöd för regeringen och det rådande systemet i stort, från fler grupper i samhället än den traditionellt härskande klassen. Däri uppvisade Framstegsalliansen likheter

med det keynesianska (eller socialdemokratiska) projektet i västvärlden efter andra världskriget.

I de analyser som Framstegsalliansen byggde på betraktades befolkningens stöd som den springande punkten, i fråga om uppror och upprorsbekämpning. Det konstaterades att man inte alltid behöver använda tvång för att förhindra uppror. Om man kan få folk att "frivilligt" avstå från att göra uppror kallas det för att man har befolkningens stöd. Men "befolkningens stöd" är ett mycket luddigt begrepp - man måste alltid fråga sig vilken del av befolkningen det gäller, på vilken grund det vilar och på vilket sätt det tar sig uttryck, om det är passivt (apati) eller aktivt (samtal). Begreppet problematiseras sällan och döljer i regel mer än det förklarar (täcker överskillnaderna mellan samhällsklasserna, graden av entusiasm och spännvidden av metoder som skapar stödet). Men på operativ nivå kan man finna intressanta anmärkningar, baserade på erfarenhet. "Det räcker ofta med att vinna eller behålla delar av befolkningen, alternativt sikta in sig på de delar av befolkningen som står nära gerillan och avlägsna dem från denna." (CPG, 24) Den överväldigande majoriteten förhåller sig avvaktande eller passiv i konflikten. "Man har uppskattat att upprorsrörelser i de flesta fall har kommit till makten i de aktuella länderna med stöd av mindre än 20% av befolkningen, av vilka endast 1-2% kämpade med vapen i hand." (CPG, 33)

Ett krig utan slut och visioner

Hur är den lågintensiva krigsföringen upplagd idag, hur har perspektiven och strategierna förändrats? Det är vanligt bland författare som utvärderar erfarenheterna av lågintensiv krigsföring att anmärka, att andra aspekter än de militära försummas. Det lanseras inga politiska och ekonomiska projekt av mera långsiktig och konstruktiv karaktär, vilket även militära bedömare anser vara olyckligt. Följden blir ett ensidigt beroende av militära och polisiära operationer.

Inom loppet av ett årtionde stod det klart att Framstegsalliansen var ett misslyckande. Den utvecklingsmodell som alliansen baserades på havererade, inte minst på grund av de materiella anspråk och det motstånd som "moderniseringsprocessen" konfronterades med från underklasserna (lönearbetare, småbrukare, sluminvånare). Det var få länder i Latinamerika som kunde uppvisa politisk stabilitet och ett investerarnas paradiset. Situationen förvärrades genom (hottet om) folkliga uppror och genom kapitalets egen logik (när betingelserna inte längre var tillräckligt gynnsamma flyttade de multinationella företagen vidare till andra länder). På 70-talet anförroddes därför regeringsmakten runt om i Latinamerika åt militärjuntor, som noga aktade sig för sociala experiment och var mycket repressiva även med borgerliga mått mätt.

Jämfört med början av 60-talet har planerna för "det totala kriget på gräsrotsnivå" förändrats, målsättningarna är

mera begränsade och åtgärderna mera ensidiga. Det visar sig tydligast i att inte ens begränsade politiska och sociala reformer längre ingår i programmen för upprorsbekämpning. Den utvecklingsmodell som havererade runt 1970 har inte ersatts av någon ny. Strukturanpassningsprogrammen, GATT-avtalen och FNs "fredsframtvängande" operationer representerar en huvudsakligen defensiv strategi. Brutaliteten hos åtgärderna återspeglar inte bara ett kortsiktigt profitintresse utan också ängslan inför att den hierarkiska internationella arbetsdelningen ska falla samman. Det finns inga föreställningar om hur en stabil samhällsutveckling och kapitalackumulation skulle kunna gestalta sig. Man klamrar sig fast vid status quo utan visioner för framtiden.

Strukturanpassningsprogrammen har inte något att erbjuda det absoluta flertalet människor, annat än misär, svältdöd och omänskliga arbetsvillkor, varför de måste kompenseras med militära insatser. Det är inte längre tal om åtgärder som ska vinna befolkningens stöd och det finns inga andra alternativ, i avsaknad av en fungerande utvecklingsmodell. Sedan början av 80-talet, då lågintensiv krigföring återigen blev ett dominerande samtalsämne inom de styrande kretsarna, har det stått klart att det är militären ensam som har att bekämpa uppror och hantera de människor som blott kräver sin existensrätt.

Samtidigt som militären tilldelades mer omfattande uppgifter konstaterade man att den amerikanska armén för till-

fället inte var utformad för den serie av lågintensiva konflikter som USA var inbegripet i runtom i världen. (Morelli/Ferguson, 2f) Det utlöste en intensiv reformverksamhet inom den amerikanska armén, i syfte att framgångsrikt utkämpa "det totala kriget på gräsrotsnivå" under 90-talet. Det synligaste uttrycket var en kraftigt ökad satsning på specialstyrkor och lätt infanteri; under andra hälften av 80-talet nästan fördubblades antalet soldater inom specialstyrkorna och minst fyra nya divisioner lätt infanteri inrättades. Det främsta syftet var inte att på en gång sätta in dessa militära förband i aktuella konflikter; men de skulle finnas i beredskap. "Om vi måste använda amerikanska styrkor i en lågintensiv situation har vi förlorat det strategiska initiativet". (Morelli/Ferguson, 7) Sedan Vietnamkriget har amerikanska armén försökt undvika ett alltför öppet deltagande i själva krigföringen. Det har dels att göra med de negativa effekter som invasionstrupper framkallar och fördelarna med att få det att framstå som en intern konflikt. Men framför allt hänger det samman med förhållandet, att lågintensiva krig planläggs i eller på annat sätt utgår från västerländska demokratier och i viss mån är beroende av metropol-befolkningens passiva acceptans. Alla delar inte de styrandes intressen eller deras benägenhet att gå över lik. Väl medvetna om detta förbehålls den illusionslösa cynismen de hemligstämplade interna dokumenten. (Se till exempel *Policy Planning Study* från 1948 där Ge-

orge Kennan i ärlighetens namn uttryckte, att "vi borde upphöra med att tala om oklara och för Fjärran östern överkliga mål som mänskliga rättigheter, ökad levnadsstandard och demokrati." (cit ur Chomsky, 23)) Faktum är att det råder en motsägelse mellan de uttalade och de verkliga målsättningarna, som gör det till ett omfattande projekt att framställa det nödvändiga stödet på hemmafronten. Steven Metz kommenterar motsägelsen, de svårigheter som vad han kallar "vårt politiska systems öppenhet" för med sig. "Vi är tvungna att skapa en bred enighet till stöd för användandet av våld. Det kan göras endast genom att föra fram vaga, symboliska målsättningar, som utgör ett dåligt underlag för strategi. När det existerar realistiska mål, förblir de oftast hemliga." (Metz, 48) Det inhemska stödet blir särskilt kritiskt när man skickar amerikanska, eller för den delen svenska trupper som riskerar att återvända i plastsäckar.

Nåväl, inom ramen för USAs försvarsmakt skapades även andra institutioner som specialiserades på lågintensiv krigföring, bland annat avdelningar som enbart sysslade med att analysera information och utveckla strategier. Det krävdes också en omfattande administrativ omorganisering för att samordna civila och militära myndigheter, så att staten på ett friktionsfritt sätt skulle kunna mobilisera samtliga resurser. 1992 summerade Steven Metz denna reformrörelse och hävdade att "stora framsteg gjordes i fråga om analys, doktrin, utbildning och materialutveckling".

(Metz, 47) Men hur pass framgångsrik har den nya LIK-doktrinen varit i den verkliga världen? Samme författare skriver beträffande nuläget: "I själva verket är regelrätta segrar ovanliga runtom i världen, både för upprorsrörelser och upprorsbekämpare, medan remi är det vanliga." (Metz, 50) Han hänvisar till situationen i en rad länder: Nicaragua, Sudan, Mozambique, Angola, El Salvador, Filippinerna, Afghanistan och Kampuchea. Metz varnar den politiska och militära eliten för en överdriven tro på enkla lösningar, och argumenterar mot föreställningen att uppror i grunden kan besegras (under de rådande förhållandena). Det skulle kräva att man tog itu med upprorets grundorsaker, vilka analyseras i termer av fattigdom, orättvisor och förtryck. "Men" noterar han, "vi är inte villiga att anslå den nödvändiga nivån av resurser för det ens i ett pyttelitet land såsom El Salvador". (Metz, 50) Den vision som framträder är ett långt utnötningskrig mot större delen av jordens befolkning, avbrutet av tillfälliga förhandlingslösningar och taktiska reträtter, utan någon avgörande seger i utsikt för endera sidan. Ur det perspektivet framstår den nya LIK-doktrinen med en massiv satsning på militära insatser som enda alternativ. Men den kan inte fungera annat än som en provisorisk lösning; kortsiktig, destruktiv och defensiv. En talesman för Bank of America uttrycker den medvetenheten, som bär spår av missnöjet inom affärskretsar: "Repression fungerar på kort sikt, men inte på lång sikt. Våra

intressen och vårt engagemang är emellertid långsiktiga. Vad vi önskar oss är stabilitet på lång sikt.” (cit ur *Materialien...*, 24)

Den bild som förmedlas genom de militära facktidskrifterna bryter av kraftigt mot det euforiska talet om sovjetblockets fall, kapitalismens slutgiltiga seger och den nya världsordningen, i samband med murens fall och gulfkriget. Klartänkta människor inom etablissemanget är smärtsamt medvetna om detta: att ”segern” är temporär och högst ofullständig, att segerns innehåll - de rådande förhållandena - bara kan utöva en attraktionskraft på ett litet fåtal av jordens befolkning, och att man inte har lyckats formulera ett realistiskt utvecklingsalternativ och någon form av målsättningar som visar utöver status quo.

En tidigare version av denna artikel publicerades i *Kurdistan rapport*, mars 1994.

Citerad litteratur

Noam Chomsky, *Makt och ideologi*, Göteborg, 1988

Counterinsurgency Planning Guide, Berlin/West, 1988

John S Fulton, ”The Debate About Low-Intensity Conflict”, *Military Review*, februari 1986

Frank Kitson, *Low Intensity Operations*, London, 1971

Kontinent i uppror, Halmstad, 1967

Materialien für einen neuen Antimperialismus Nr 1, Berlin/West, 1989

Steven Metz, ”Victory and Compromise in Counterinsurgency”, *Military Review*, april 1992

Donald Morelli & Michael Ferguson, ”Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective”, *Military Review*, november 1984

John D Waghelstein, ”Post-Vietnam Counterinsurgency Doctrine”, *Military Review*, maj 1985

Om brödrevolter i Nordafrika

Upprorets bas

”Matupploppen i 1700-talets England var en mycket sammansatt form av direkt folkaktion, disciplinerad och med tydlig målsättning. I vilken utsträckning denna målsättning förverkligades - det vill säga, i vilken utsträckning matupploppen var en ’framgångsrik’ aktionsform - är en alltför invecklad fråga för att den ska kunna behandlas inom ramarna för en uppsats, men frågan kan åtminstone ställas (i stället för att, som vanligt, besvaras nekande utan föregående granskning), och det kan man inte göra förrän folkmassans egen målsättning har identifierats. Det är naturligtvis sant att upploppen utlöstes av kraftiga prishöjningar, av tvivelaktiga metoder bland köpmännen eller av hunger, men deras missförhållanden

mötte en folklig samstämmighet beträffande vad som var legitimt och vad som var illegitimt inom försäljning, malning, bakning och så vidare. Denna samstämmighet byggde i sin tur på en konsekvent traditionell syn på sociala normer och förpliktelser, på olika parters riktiga ekonomiska funktioner inom samhället, som i sin helhet kan sägas utgöra de fattigas moraliska ekonomi. Ett brott mot dessa moraliska förutsättningar utlöste direkt aktion minst lika ofta som faktiska umbäranden.” (Thompson, 67f)

Thompsons beskrivning av de engelska brödrevolterna på 1700-talet har inte förlorat sin aktualitet. Det som utlöste upploppen på den tiden, och på senare tid i Maghreb (Afrika norr om Sahara och väster om Egypten, ö.a.), var ständigt en drastisk höjning av priset på

baslivsmedlen. De engelska brödrevolternas förlopp och målsättningar visar likaså upp verifierbara paralleller med upploppen i Maghreb. Varje gång var det omedelbara målet att upprätthålla det traditionellt låga brödpriset. Och i båda fallen bars revolterna upp av kvinnor, även om det inte alltid syntes i sammandrabbningarna på de nordafrikanska gatorna.

Thompson beskriver 1700-talets brödrevolter som en konflikt mellan de fattigas traditionalism och en ny politisk ekonomi. Denna bedömning kan väsentligen överföras till de nordafrikanska brödrevolterna. Om den engelska fattigbefolkningen dåför tiden konfronterades med de första ansatserna till industrialisering, vilka sopade undan den traditionella marknaden, så konfronteras den nordafrikanska befolkningen idag med den moderna imperialismen, efter vars behov de unga nationalstaternas ekonomi anpassas. I centrum för kampen stod nästan alltid brödpriset, dvs priset på baslivsmedlen. Priset på baslivsmedlen var ditills inte underkastat marknadens svängningar. Det var av tradition lågt, vilket gjorde det möjligt för det stora antalet fattiga att något så när överleva. Det låga priset på baslivsmedlen och de därmed förbundna, enorma subventionerna har under lång tid varit en tagg i ögat på de statliga planerarna. I Egypten måste till exempel staten använda en tredjedel av hela sin budget till subventioner av livsmedelskostnaderna. Sedan början av "skuldskrisen", om inte tidigare, kräver

det internationella kapitalet - framför allt IVF, dess huvudinstrument - en radikal modernisering av de nordafrikanska staternas ekonomier. Bakom moderniseringen av ekonomin döljer sig inget annat än ett radikalt angrepp från statens sida på fattigbefolkningens existensbetingelser: kraftiga nedskärningar av de offentliga utgifterna, borttagande av livsmedelssubventionerna, höjning av skolavgiften osv. Framför allt ska priset på baslivsmedlen inte längre vara frikopplat från marknadsmekanismerna.

I alla nordafrikanska stater ledde genomförandet av de nya, av IVF förordnade programmen efterhand till oroligheter. Den direkta anledningen var den drastiska höjningen av priset på baslivsmedlen. Fattigbefolkningen har en mycket känslig konsumentmedvetenhet i fråga om baslivsmedlen; brödet och livets nödvändigheter måste enligt gängse uppfattning vara tillgängliga för alla.

De fattigas ekonomi är i första hand kvinnornas ekonomi. Det är kvinnorna som till skillnad från männen har att säkra familjens vardagliga överlevnad. Den mycket känsliga konsumentmedvetenheten, vari den "moraliska ekonomin" som tydligast kommer till uttryck, uppvisar kvinnorna varje dag när de gör inköp. De reagerar mycket snabbt på prisvariationer. Därför är det inte underligt, att upplopp som förorsakas av prishöjningar på baslivsmedlen nästan alltid utgår från kvinnorna. Den slutsatsen gäller inte enbart de nordafrikanska

upploppen. Den gäller överallt, oavsett kulturella och regionala skillnader, eftersom kvinnorna i alla patriarkala samhällen - och det finns för närvarande inga andra samhällen - står för reproduktionsarbetet. Även Thompson lade märke till, i undersökningen om de engelska brödupploppen på 1700-talet, att det ofta var kvinnorna som initierade brödupploppen. "Naturligtvis var det också de / kvinnorna / som var mest inblandade i de vardagliga köpenskaperna, mest priskänsliga, mest erfarna när det gällde att upptäcka olika vikt eller kvalitet. Det är sannolikt att kvinnorna oftast inledde de spontana aktionerna." (Thompson, 109) Trots att det kan beläggas att brödrevolternas historia är en historia om kvinnokamp, har detta faktum hittills inte tillmätts någon betydelse i diskussionen inom vänstern. Till och med den vänsterradikala tidskriften *Autonomie* förbisåg detta faktum, när de förindustriella brödrevolterna analyserades i det sista numret, trots att de dokument som utnyttjades ständigt vittnade om kvinnornas särskilda betydelse i sammanhanget.

Islam och fundamentalistiska grupper

Fattigbefolkningen har sina egna traditionella föreställningar om det allmännas väl, som länge och på viktiga punkter, t ex i fråga om prissättningen av baslivsmedlen, accepterades av de härskande. Brott mot denna tradition, försök att nonchalera de aldrig nedskrivna rättsföreställningarna besvarade fattig-

befolkningen med uppror. Det är i detta sammanhang som vi måste analysera betydelsen av de islamiska grupperna. Deras framgång och deras förankring i delar av fattigbefolkningen i samband med brödupploppen kan återföras, åtminstone delvis, på den traditionella islamiska samhällssynen, som aldrig har förlorat sin betydelse i fattigkvarteren trots den västerländska inriktningen av den statliga politiken sedan årtionden.

Ett huvudmål i den islamiska samhällssynen anges av begreppet "social rättvisa". Det kan handla om räntan eller förbudet mot ocker, plikten att ge allmosor, anvisningar om ett riktigt handlande eller ingripanden till förmån för de 'rättslösa' - islam innehåller en mängd regler och anvisningar, som visar hän mot det rättvisa muslimska samhället." (EPK, 870605) Grundtanken är den om en egalitär rättvisa, vars samtliga kännetecken är nära kopplade till *sharia*, den av Gud eftersträlvade ordningen. Det betyder att om bara den islamiska rätten respekteras, så är det tillräckligt för att styra samhället. Dessa ekonomiska och politiska föreställningar har sitt ursprung i ett förindustriellt samhälle och kolliderar därför med moderna kapitalistiska måttstockar. Det finns dock ingen enhetlig islamisk lära om ekonomin; de mest skilda ansatser är i omlopp, vilka har det gemensamt att de rättsfärdigas med hjälp av *sharia*.

De islamiska idealen - som är starkt präglade av idén om social rättvisa - står i en kraftig opposition till motsvarande ideal i de kapitalistiska industrisamhäl-

lena. På grund av den tilltagande misären växer befolkningens missnöje med det rådande systemet. Och att islamiska propagandister relaterar sig till upproren bidrar säkert till att stärka den islamiska rörelsens inflytande. "Islam har sedan urminnes tider skrivit kravet om social rättvisa på sitt banér. Därutöver åtnjuter islam, i muslimernas ögon och i motsats till de 'importerade' västerländska och socialistiska samhällsmodellerna, ett rykte om sig att vara 'oförfalskad' - varför islam ägnar sig särskilt väl som medium för protester mot social och kulturell alienation. Å andra sidan drar islam, inför alla muslimer, uppmärksamheten till klyftan mellan det förkunnade rättvisa samhället och den samhälleliga realiteten, och föranleder därigenom religiöst färgade protester." (EPK, 870605)

"Tillsammans med de sociala spänningarna växte protestpotentialen i det egyptiska samhället. Omvälvningarna i den traditionella världsbilden, som var en följd av fattigdomen och flykten från landsbygden, skapade en osäkerhet hos ungdomar som kom från familjer i mellanskikten och hos dem som lämnat landsbygden, vilka beredvilligt upptogs av såväl 'islamiska samfund' som av våldsbetonade radikal-islamiska grupper." (EPK, 870605)

Det vore emellertid en ytlig betraktelse, att se ett samstämmigt anspråk på samhällelig makt artikuleras i upproren av en homogen fattigbefolkning. Det som ursprungligen initierades av kvinnorna uttrycker inte bara deras materiel-

la intressen, utan är samtidigt en våldsam akt av självuppvärdering. Det handlar om en kollektiv resning gentemot det totala maktanspråk som finns hos det islamiska patriarkatet, vilket håller kvinnor fysiskt fångna och - inte enbart symboliskt - bannlyser kvinnor från samhället.

Skandalen, som ett av kvinnor initierat upplopp innebär, måste växa till enorma proportioner i ett samhälle där "redan några unga flickor som traskar genom gatorna med skolväskan under armen är tillräckligt för att rubba den psykiska jämvikten hos ett helt samhälle". (Mernissi) Det högljudda kravet på bröd är ett medel för kvinnorna att artikulera sig som kvinnor och påvisa vikt av deras arbete liksom deras sociala anspråk.

Den ökade dragningskraften hos islamiska fundamentalistiska grupper, som kan iakttas i hela Maghreb under och i synnerhet omedelbart efter upploppen, betraktar vi främst ur följande perspektiv: den är en manlig reaktion på kvinnornas resning, på deras hot att inte längre acceptera den samhälleliga maktlöshet som påtvingats dem under århundraden. Som tydligast och mest konkret blir denna intressesättning i samband med konflikten om familje- och äktenskapslagstiftningen. "Kontrollen över kvinnornas beteende blir till den avgörande politiska faktorn", så värderar Remy Leveau betydelsen av fundamentalisternas kamp för att genomdriva *sharia*. I den kampen försöker ett patriarkat av traditionell islamisk

karaktär att hävda sig gentemot det västerländskt strukturerade patriarkatet. Men det finns en enighet om förtrycket och exploateringen av kvinnorna. Och det är inte minst därför som fundamentalistiska strömningar trots allt låter sig integreras relativt fort i de existerande maktstrukturerna; det gäller så gott som alla länder som hemsökts av islamiska fundamentalistiska oroligheter. Men kvinnorna verkar känna igen tidens tecken och kräver entydigt - skandalen fördubblas när det sker i form av en offentlig demonstration såsom i Algeriet - att familjelagstiftningen ska avskaffas. / ... /

Klass eller fattigbefolkning?

Vårt projekt förskonades naturligtvis inte från "klassdiskussionen". Vi lyckades inte att under arbetets gång komma fram till en tillfredsställande ståndpunkt i den frågan. Särskilt förhållandet mellan klasskamp och antipatriarkal kamp beredde oss en hel del huvudvärk.

Den gamla marxistiska klassdefinitionen var en tagg i ögonen på den engelske historikern Thompson vid hans undersökningar av de engelska hungerrevolterna. Den marxistiska klassdefinitionen snävar in synen på den så kallade arbetarklassen. Enligt denna definition avgörs klasstillhörigheten av det förhållande i vilket människor står till produktionsmedlen. Thompson ställde sig radikalt avvisande till en sådan definition. För honom var klass något väsentligt mera komplext. Klassammansättningen fullföljdes, enligt hans me-

ning, inte från "ovan" utan uteslutande "underifrån". "Det är erfarenhetens logik som frambringar klass och klassmedvetande." Detta knappa citat, som är hämtat från hans bok *The Making of the English Working Class*, anger kanske bäst Thompsons position. Klassen är inget statiskt, den konstituerar sig som en intressegemenskap "underifrån" gentemot maktutövningen "ovanifrån". Det viktigaste elementet i klassen är "individen i sin historicitet". Med historicitet avses här en process, den förmedling av värderingar, rättigheter och motståndstraditioner, som sker från generation till generation bland de fattiga. Hur det går till beskriver han intrycksfullt i sin analys av 1700-talets engelska brödrevolter.

Men vad har Thompsons klassdefinition att göra med vår aktuella klassdiskussion? För det första beskriver och analyserar Thompson liknande förhållanden som vi. De tidiga engelska brödrevolterna och de av oss undersökta nordafrikanska brödrevolterna uppvisar ett flertal gemensamma drag: ekonomin höll på att moderniseras, anledningen till upploppen var höjningen av priset på baslivsmedlen, revolternas förlopp var likartade och de upproriska kvinnorna spelade en väsentlig roll. Det skulle alltså ligga nära till hands att föra över en del av Thompsons slutsatser till vår analys. Men det är frågan om det verkligen är möjligt, då flera perspektiv fattas, t ex analysen av imperialismen och dess aktuella strategier samt naturligtvis en analys av patriarkatet. Trots

det anser vi att åtminstone delar av ansatsen är riktig. Vid klasskonstitutionen spelar "individens i sin historicitet" en viktig roll. Brödrevolterna i Maghreb och Egypten var en process i vilken gamla motståndformer åter togs i bruk. Gatustriderna i de gamla kvarteren i Marockos storstäder utkämpades av de där boende kvinnorna i enlighet med en uråldrig tradition. Under striderna i de trånga gränderna hällde kvinnorna kokande olja över soldaterna. Och i samband med arresteringar belägrades polisstationerna, precis som under den antikoloniala kampen, av mängder av anhöriga till de som arresterats.

Vi saknar emellertid ett hållbart och entydigt klassbegrepp. När vi använder begreppet klass, så refererar vi till fattigbefolkningen - varvid ordet fattigbefolkning inte avser någon statistisk storhet. Begreppet fattigbefolkning täcker med vår förståelse in mer än enbart den utsatta materiella situationen för stora delar av befolkningen. Fattigbefolkningen äger en bestämd uppfattning om traditionell rättvisa, som den på militant väg återupptäckte i brödrevolterna. Därigenom konstituerade den sig som klass, i Thompsons mening. Men samtidigt stöter vi återigen på problemet, att denna traditionalism i grunden syftar till att upprätthålla ett visst mått av status quo, som inkluderar och beror av förtrycket av kvinnor.

Vi är eniga i vår kritik av det gamla klassbegreppet: begreppet klass står inte minst för historien om den kamp som förts av vita män i metropolerna, som

varken begripit eller angripit det rasistiska förtrycket. Det står även för historien om män som inte förmår analysera patriarkatet så fort dess maktstrukturer löper på tvärs mot förhållandet mellan klass och kapital.

Detta är ett utdrag ur förordet till boken *Die Brotrevolten in Nordafrika 1983-1988*, som är skriven av ett författarkollektiv och utgiven i Düsseldorf 1990. Magnus står för urval och översättning. Litteratur

E.P. Thompson, "De engelska massornas moraliska ekonomi", ur: *Herremakt och folklig kultur*, Malmö, 1983

**FÖR EN NY
ANTIIMPERIALISM**

